

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YARATICI MUTFAK SÜRECİNE ETKİSİ:
ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Samuray Hakan BULUT

Eskişehir 2023

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YARATICI MUTFAK SÜRECİNE ETKİSİ:
ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİNİN ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Samuray Hakan BULUT

Eskişehir 2023

**KÜLTÜREL SERMAYENİN YARATICI MUTFAK SÜRECİNE ETKİSİ:
ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİNİN ROLÜ**

Samuray Hakan BULUT

Yüksek Lisans Tezi

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Samuray Hakan Bulut'un "Kültürel Sermayenin Yaratıcı Mutfak Sürecine Etkisi: Eleştirel Düşünce Eğiliminin Rolü" başlıklı tezi 19/06/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç. Dr. Ebru Zencir Çiftçi	
Üye	: Doç. Dr. Sibel Önçel	
Üye	: Doç. Dr. Neslihan Serçeoğlu	

Prof. Dr. Saime Önce
Enstitü Müdürü

ÖZET

KÜLTÜREL SERMAYENİN YARATICI MUTFAK SÜRECİNE ETKİSİ: ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİNİN ROLÜ

Samuray Hakan BULUT

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2023

Danışman: Doç. Dr. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ

Araştırmada yaratıcı mutfak sürecine kültürel sermayenin etkisi ve söz konusu etkiye eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolünün tespit edilmesi amaçlanmıştır. Gastronomi ve mutfak sanatları alanındaki yaratıcılık çalışmalarının profesyonel şefler üzerinde yoğunlaşması ve öğrenci odaklı çalışmaların yeterli düzeyde olmaması ve buna ek olarak yaratıcılığın öğrenilebilir bir süreç olarak kabul edilmesi nedeniyle araştırma öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Nicel araştırma deseni kapsamında veri toplama tekniği olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Örneklemenin belirlenmesinde amaçlı ve kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada 563 katılımcıdan geçerli veri sağlanmıştır. Veriler, araştırma modelinin test edilmesinde doğrulayıcı faktör analizi ile, hipotezlerin test edilmesinde ise Process Makro ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecini; kültürel sermayenin eleştirel düşünce eğilimini; eleştirel düşünce eğiliminin yaratıcı mutfak sürecini pozitif yönde etkilediğini ve kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine etkisinde eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolü bulunduğunu göstermiştir. Ek olarak kültürel sermayenin yaş gruplarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bilgiler ışığında çalışma, ilgili literatüre çeşitli yönlerden katkı sağlamakta ve program planlayıcılara, alanda öğrenim gören öğrencilere ve gelecek araştırmalara çeşitli öneriler sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yaratıcı Mutfak Süreci, Kültürel Sermaye, Eleştirel Düşünce Eğilimi, GMS Öğrencileri, Türkiye.

ABSTRACT

THE EFFECT OF CULTURAL CAPITAL ON CREATIVE CULINARY PROCESS: THE ROLE OF CRITICAL THINKING DISPOSITION

Samuray Hakan BULUT

Department of Gastronomy and Culinary Arts

Anadolu Universtiy, Graduate School of Social Sciences, June 2023

Supervisor: Associate Prof. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ

The aim of this study is to determine the effect of cultural capital on the creative culinary process and to identify the mediating role of critical thinking disposition in this effect. Due to the focus of creativity studies in the field of gastronomy and culinary arts on professional chefs, and the lack of sufficient student-oriented studies, the research is conducted on students. A quantitative research design was employed, and the survey method was chosen as the data collection technique. Purposive and convenience sampling methods were used to determine the sample. The research obtained data from 563 participants. The data were analyzed using confirmatory factor analysis (CFA) to test the research model and the Process Macro for testing hypotheses. The findings indicate that cultural capital effects the creative culinary process; cultural capital influences critical thinking disposition; critical thinking disposition positively affects the creative culinary process; and critical thinking disposition mediates the influence of cultural capital on the creative culinary process. Additionally, it has been determined that cultural capital varies according to age groups. In light of these findings, the study contributes to the relevant literature in various aspects and provides suggestions for program planners, students in the field, and future research.

Keywords: Creative Culinary Process, Cultural Capital, Critical Thinking Disposition, Gastronomy and Culinary Arts Students, Turkey.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca vaktini, bilgisini ve anlayışını benden esirgemeyen kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ'ye teşekkür ederim.

Tez savunma jürimde yer alarak çalışmama katkı sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Sibel Öncel'e ve Doç. Dr. Neslihan Serçeoğlu'na,

Akademik gelişimime sağladıkları büyük katkı nedeniyle Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi'ndeki değerli hocalarıma,

Eğitim hayatımı başlatan ve sürdürmem için destek olan aileme, teşekkür ederim.

19.06.2023

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Samuray Hakan BULUT

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2. LİTERATÜR.....	6
2.1. Yaratıcılık	6
2.2. Kültürel Sermaye	21
2.3. Eleştirel Düşünce Eğilimi	31
3. YÖNTEM	38
3.1. Araştırma Modeli ve Hipotezler	38
3.2. Ölçüm Araçları.....	41
3.2.1. Ölçeklerin belirlenmesi	41
3.2.2. Ölçeklerin çeviri değişmezliği ve uzman görüşleri	44
3.2.3. Pilot Uygulama.....	44
3.3. Veri Toplama	46
3.3.1. Evren ve örnekleme türü	46
3.3.2. Örneklem.....	47
3.3.3. Alan araştırmasının uygulanması	48
3.4. Verilerin Analizi	49
3.4.1. Verilerin analize hazırlanması	50
3.4.2. Analiz yöntemlerinin belirlenmesi	51
4. BULGULAR VE YORUM.....	53

4.1. Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular	53
4.2. Ölçüm Modeli ve Yapı Geçerliğine İlişkin Bulgular	53
4.3. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi	56
4.4. Hipotez Testleri	57
5. SONUÇ	62
5.1. Teorik Çıkarımlar	63
5.2. Pratik Çıkarımlar	67
5.3. İleriki Çalışmalar İçin Öneriler	67
KAYNAKÇA	69
EKLER	88

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 3.1. Ölçeklerin Madde Toplam Korelasyon Değerleri.....	45
Tablo 4.2. Ölçek ve Yapı Güvenirliğine İlişkin Bulgular.....	53
Tablo 4.3. Modelin Ayırışma Geçerliklerine İlişkin Bulgular (HTMT Kriteri).....	56
Tablo 4.4. Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Değişkenlerin Korelasyonu (n=460)....	56
Tablo 4.5. Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci Üzerindeki Etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin Aracı Rolü (H ₄).....	59
Tablo 4.6. Kültürel Sermaye ve Yaş Grupları Ayırışma Testi (One-Way ANOVA).....	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Ferran Adria tarafından çizilen “Yaratıcılık Piramiti” (Kudrowitz vd., 2014).....	20
Şekil 3.1. Araştırma Modeli (Hayes PROCESS Macro Model 4).....	39
Şekil 4.1. Hayes Model 4.....	57

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AFA	:	Açımlayıcı Faktör Analizi
AGFI	:	Adjusted Goodness of Fit Index (Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi)
ASV	:	Average Shared Squared Variance (Ortalama Paylaşılan Varyansın Karesi)
AVE	:	Average Variance Extracted (Ortalama Açıklanan Varyans)
CCTDI	:	California Critical Thinking Disposition Inventory (Kaliforniya Eleştirel Düşünce Eğilimi Envanteri)
CFI	:	Comparative Fit Index (Karşılaştırmalı Uyum İndeksi)
CR	:	Composite Reliability (Bileşik Güvenirlik Katsayısı)
DFA	:	Doğrulayıcı Faktör Analizi
GFI	:	Goodness of Fit Index (Uyum İyiliği İndeksi)
HTMT	:	Heterotrait-Monotrait
IFI	:	Incremental Fit Index (Artırmalı Uyum İndeksi)
KMO	:	Kaiser-Meyer-Olkin
LLCI	:	Lower Limit Confidence Interval (Alt Limit Güven Aralığı)
MSV	:	Maximum Shared Squared Variance (Maksimum Paylaşılan Varyansın Karesi)
NFI	:	Normed Fit Index (Normlaştırılmış Uyum İndeksi)
R ²	:	Açıklanan Varyans
RMSEA	:	Root Mean Square Error of Approximation (Hataların Yaklaşık Ortalama Karekökü)
s.s.	:	Standart Sapma
SCAMPER	:	Substitute/değiştirme, Combine/birleştirme, Adapt/uyarlama, Modify/niteleme, Put to other use/farklı şekilde kullanma, Eliminate/eleme, Reverse/tersine çevirme
TLI	:	Tucker-Lewis İndeksi
ULCI	:	Upper Limit Confidence Interval (Üst Limit Güven Aralığı)
$\bar{X}$	:	Aritmetik Ortalama
α	:	Alfa
β	:	Beta

1. GİRİŞ

Tarihte uzunca bir süre bir zanaat olarak görülen mutfakta üretim, yaratıcılık kavramıyla ilişkilendirilerek bir sanat olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Mutfak, hem problem çözmeye dayalı bir iş akış sürecini içeren hem de çıktılarında estetik nitelik, yenilik ve çeşitlilik beklenen bir çalışma alanıdır ve bu yapısıyla yaratıcılıkla ilişkilendirilir. Yaratıcılık temelinde gelişen mutfak sanatlarının yenilikçi çıktıları özellikle yönetim, pazarlama, turizm gibi ekonomi temelli disiplinlerin çalışma alanlarına giren ürünler olarak değerlendirilmekte ve rekabetçi ortamda üstünlük kazanma araçları olarak görülmektedir (Özdemir vd., 2017). Bu nedenle mutfakta yaratıcılığın anlaşılması, geliştirilmesi, yenilikçi ürün portföyünün genişletilmesi ve bu yolla rekabet avantajı sağlanması için yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir.

Mutfaktaki üretim, şeflerin/mutfak sanatçılarının işlettikleri yaratıcı süreçle gerçekleştiğinde, yenilikçi ürünler elde edilmekte ve bu üretim; üreten, üretim süreci, üretim çevresi ve üründen oluşan bir bütün halinde mutfak sanatları olarak adlandırılmaktadır. Mutfak sanatçılarının yaratıcı mutfak sürecini işletmeleri, özgün fikirlerini ve karakteristik özelliklerini üretim sürecine bilinçli bir şekilde aktarmaları olarak yorumlanabilir. Mutfak sanatçılarının fikirlerini ve karakteristik özelliklerini sadece mutfak alanında edindikleri tecrübeler ve bilgilerle geliştirmedikleri düşünülmektedir. Fikirler ve karakteristik özellikler toplumdan, mutfak alanı dışındaki bilimden ve sanattan, kısacası mutfak sanatçısının kültürel birikiminden ve soyut düşünce kabiliyetinden etkilenmekte (Madeira vd., 2022) ve bu nedenle mutfak sanatlarında yaratıcılık konusu tüketici tutumları, güzel sanatlar ve kültür çalışmalarıyla ilişkilendirilmesi gereken bir konu olarak görülmektedir (Horng ve Hu, 2009). Bu doğrultuda mutfak sanatlarında yaratıcılıktan bahsedebilmek için karakteristik özellikleri etkilediği düşünülen kültürel birikimin ya da bu çalışmadaki kullanımıyla kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine bilinçli bir şekilde aktarılması gerektiği varsayılmaktadır. Bir diğer deyişle, kültürel sermayenin, yaratıcı mutfak sürecine bir süzgeçten geçirildikten sonra; eleştirel düşünce aracılığıyla bilinçli bir şekilde aktarılmasıyla, profesyonel mutfak sanatçısı kavramından söz etmenin mümkün hale geleceği öngörülmektedir.

Özetle incelenen literatür doğrultusunda bu araştırmada, uluslararası mutfaklarda çalışma potansiyeline sahip, Türk mutfağını geliştirme ve dünyaya duyurma kapasitesini artırmak amacıyla gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerinde öğrenim gören bireylerin ya da bir diğer deyişle yaratıcı mutfak sanatçısı adaylarının, kültürel sermayelerini mutfaktaki yaratıcı sürece eleştirel düşünce eğilimi aracılığıyla aktardıklarını öngören araştırma modeli test edilmektedir. Modelin, literatürde yeterince ele alınmayan bir örneklem grubunu temsil eden öğrenciler üzerinden test edilmesinin profesyonel mutfak sanatçıların yetiştirilmesi noktasında oluşturulan bilimsel altyapıyı güçlendireceği öngörülmektedir.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sırasıyla araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları açıklanmıştır. İkinci bölümde, araştırma modelinde yer alan değişkenlere dair literatür taramasına yer verilmiştir. Bu bölümde öncelikle yaratıcılık ana başlığı altında kavrama ait tanımlar, yaklaşımlar ve teorilerden bahsedilmiştir. Ardından gastronomi, mutfak ve yaratıcılık ilişkisini konu edinen literatür taramasına yer verilmiştir. Son olarak yaratıcı mutfak sürecine pozitif etki ettiği öngörülen kültürel sermaye ve bu etkide aracı rolü bulunduğu varsayılan eleştirel düşünce eğilimi kavramları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın modelini, hipotezlerini, örneklemi, veri toplama ve analiz süreçlerini açıklayan yöntem/metodoloji başlığı bulunmaktadır. Dördüncü bölümde veri analizleri sonrasında elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Beşinci ve son bölümde araştırmanın sonuçları verilmiş ve sonuçların değerlendirilmesi tamamlandıktan sonra ilgili alandaki öğrencilere ve program planlayıcılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Gastronomi ve mutfak sanatları alanında yaratıcılık konusu, alanın çıktılarının ekonomik değer olarak görülmesi nedeniyle üzerinde durulan önemli bir konudur. Bu nedenle, gelecekte alanda çalışacak öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilmesine yönelik pratik çıkarımlar elde etmek amacıyla yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen araştırmada, ilgili literatürde tespit edilen yaratıcı mutfak sanatçıların karakteristik özellikleri, kültürel sermaye kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Kültürel sermayenin mutfaktaki yaratıcı sürece bilinçli bir şekilde nasıl aktarılacağına dair çıkarım yaratıcı mutfak sanatçıların yaratıcı düşünme becerilerini oluşturan özellikler ile eleştirel düşünce eğilimi arasında kurulan teorik ilişki aracılığıyla açıklanmaktadır. Bu kavramlar bağlamında araştırmanın temel amacı, geleceğin mutfak sanatçısı adayı

öğrencilerin kültürel sermayelerinin mutfaktaki yaratıcı süreçlerine etkisini ve bu etkide eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolünü incelemek ve literatüre dayandırılarak kurulan bu modeli doğrulayarak turizm/gastronomi eğitimi çerçevesinde öneriler sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen araştırmanın alt amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

-Gastronomi ve Mutfak Sanatları (GMS) alanında eğitim gören öğrencilerin kültürel sermayeleri ile yaratıcı mutfak süreci arasındaki ilişkinin incelenmesi.

-GMS alanında eğitim gören öğrencilerin kültürel sermayeleri ile eleştirel düşünce eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.

-GMS alanında eğitilen öğrencilerin eleştirel düşünce eğilimleri ile yaratıcı mutfak süreci arasındaki ilişkinin incelenmesi.

1.2. Araştırmanın Önemi

Literatürde mutfakta yaratıcılık konusu yaratıcılığın 4P'si kapsamında ürün, süreç, birey ve çevre başlıkları altında ayrı ayrı ya da bütünsel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. İlgili çalışmalarda yaratıcılığa olanak sağlayan ve yaratıcılığı geliştiren sosyal, fiziksel, teknolojik, örgütsel vd., çevre; yaratıcı mutfak şeflerinin geliştirdikleri mutfak konseptleri, tabaklar ve diğer mutfağa dair ürün ve fikirler; bu ürün ve fikirleri üretme aşamaları, şefler ve karakteristik özellikleri, teorik açıdan incelenmektedir. Ancak literatürde yaratıcı şef adayı öğrencilerin karakteristik özelliklerini (kültürel sermayelerini) yaratıcı mutfak sürecine aktarımlarını öngören ampirik bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan araştırmanın özgün ve önemli olduğu düşünülmektedir.

Gastronominin disiplinlerarası ve multidisipliner yaklaşımlarla yürütülmeye elverişli bir alan olduğu (Akdağ, 2021), dahası multidisipliner ve disiplinlerarası yaklaşımlarla yürütülecek çalışmalara ihtiyaç duyduğu da bilinmektedir (Seyitoğlu, 2021; Güler, 2021). *“Gastronomi alanının kendine ait kuramları olmasa da sosyoloji alanında geliştirilen kuramlara temellendirilmek suretiyle çalışmalar bu zemin üzerine inşa edilebilir”* (Çoban, 2021). Bu yaklaşıma göre bir sosyoloji kuramı olan kültürel sermayenin kavramsal açıdan bir alet çantası olarak gastronomi araştırmasında kullanılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde ağırlıklı olarak turistlerin yeme davranışları bağlamında çalışılan gastronomi ve psikoloji ilişkisinin (Sünnetçioğlu ve Sünnetçioğlu, 2021), mutfaktaki üretim süreci ve yaratıcılık bağlamında da çalışılarak multidisipliner yaklaşımlara yeni perspektifler kazandıracağı düşünülmektedir.

Son olarak gastronomi ve mutfak sanatları alanına teorik altyapı bağlamında katkı sağlamanın bir yolu olarak model kurma ve ileri düzey istatistik bilgisi içeren çalışmaların artırılması önerilmektedir (Güler, 2021). Bu açıdan düşünüldüğünde de bu çalışmanın önemli kabul edileceği varsayılmaktadır.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Literatürde mutfakta yaratıcılık çalışmaları, yaratıcılıkları bir şekilde kanıtlanmış (ürünleriyle ya da teknikleriyle yaratıcılık ödülü almış olmak, alanında başarı/ün kazanmış olmak gibi) şeflerle yapılan yaratıcı karaktere ve yaratıcı ürüne dair görüşmeler ve profesyonel şefleri konu alan belgelerin incelenmesi yöntemiyle yürütülmektedir. İlgili çalışmalar mutfak profesyonelleri/mutfak artistleri bağlamında yaratıcı karakteri, bu karaktere etki eden çevresel, sosyal, psikolojik faktörleri, yaratıcı ürün elde etme süreçlerini ve yaratıcı ürünün özelliklerini önemli derecede açıklamaktadır. Bu araştırmanın dayandığı bu literatür ağırlıklı olarak profesyonel şefler ve onların ürünleri örnekleminde gerçekleştirilen çalışmalarla yapılandırılmıştır. Bu nedenle alanında yarı profesyonel olarak kabul edilen öğrenciler üzerinde mutfakta yaratıcı sürece etki eden faktörlerin bu literatüre bağlı kalarak araştırılması çalışmanın sınırlılıklarından bir tanesidir.

İlgili literatürdeki çalışmaların nitel desen ağırlıklı olarak gerçekleştirilmiş olması, bu araştırmada nicel desenle ele alınan mutfakta yaratıcılık konusunun literatürden ampirik çalışmalarla yeterince desteklenememesine neden olmaktadır. Bu da araştırmanın sınırlı düzeyde desteklenmesine sebebiyet verdiği düşünülen bir başka durum olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma için gerekli verilerin Türkiye genelindeki öğrencilerden toplanacak olması da araştırmanın sınırlılığı olarak görülmektedir. Çünkü Türkiye Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlı üniversitelerde gastronomi ve mutfak sanatları bölümü bulunan 71 fakülte ve 29 yüksekokuldaki yaklaşık 18.000 öğrenciden, en az bir uygulamalı mutfak dersi almış durumda bulunduğu düşünülen yaklaşık 13.500 öğrenciye doğrudan ulaşılabilecek herhangi bir platform bulunmamakta; öğrencilere ulaşabilmek adına ilgili fakültelerde görevli öğretim elemanlarına, öğrencilere ulaştırmaları adına anket formu iletilmektedir. Bu durum veri toplanacak örneklem ile araştırmacı arasına bir aracının girmesi anlamına gelerek veri toplama işleminin sağlıklılığına dair kontrolü araştırmacının elinden almaktadır. Aynı zamanda veri toplama sürecinin Kahramanmaraş depremleri nedeniyle online eğitime

geçildiği bir döneme denk gelmesi ve veri toplama sürecinin üniversitelerin rektörlüklerinde bulunan ilgili birimlerce resmi yazışmalar aracılığıyla yürütölmesi de bu sınırlılığa eklenmiş; evrene dair kesin sayının bilinebileceği ve bu sayede olasılığa dayalı bir örnekleme yönteminin belirlenerek daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesine yol açacak bir araştırma, bu nedenlerle, olasılığa dayalı olmayan bir örnekleme yöntemiyle yürütölmek zorunda kalmıştır.

2. LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modelinde yer alan değişkenlere dair literatür bilgisine yer verilmektedir. Bu bağlamda sırasıyla yaratıcılık kavramı ve yaratıcı mutfak süreci; kültürel sermaye teorisi ve kültürel sermaye ile yaratıcılık ilişkisi; eleştirel düşünce eğilimi ve eleştirel düşünce eğiliminin kültürel sermayeden etkilenme, yaratıcılığı etkileme durumu, incelenmektedir.

2.1. Yaratıcılık

Yaratıcılık, literatürde tanımı konusunda fikir birliği sağlanamamış bir kavramdır. Yaratıcılık, en genel anlamıyla yenilik, orijinallik ve/ya özgünlüğü içeren somut ve/ya soyut üretim süreciyle ilişkilendirilerek tanımlanmaktadır. Literatürde yaratıcılığın kişilik özelliği tutum, beceri, ürün, çözüm ve süreç gibi farklı kavramlarla ilişkilendirilerek betimlendiği görülmektedir (Atilla, 2017). Öğrencilerin mutfak sanatlarında yaratıcılıklarına dair bir çıkarım yapabilmek adına öncelikle uygun bir yaratıcılık tanımı ve yaklaşımı elde etmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın bu bölümünde, incelenen literatür bağlamında ilk olarak kavramın farklı tanımlarına yer verilmektedir. Ardından uygun bir yaratıcılık yaklaşımı belirlenmektedir.

Yaratıcılığın tanımları incelendiğinde kavramın bir kişilik özelliği olarak düşünülerek tanımlandığı önemli çalışmalar bulunduğu görülmektedir. Örneğin Torrance (1962), delice, dahice, asice ya da hastalıklı olarak adlandırılan spesifik düşünme biçimi farklılıklarını ölçmek adına yaratıcı düşünce testini tasarlamıştır. Yaratıcı düşünce testini tanımlarken ölçek maddelerini yaratıcı kişilikle ilişkilendirilen karakteristik özelliklerden oluşturduğunu belirtmektedir. Torrance'ın bu tanımı, yaratıcı bireylerin çevrelerindeki diğer bireylere göre belirgin farklılıklarda düşünme biçimleri ile şekillenen kişilik özelliklerine sahip olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Benzer şekilde Feist (1998), bilim insanları ile sıradan insanlar, sanatçılar ile sıradan insanlar ve bilim insanları ile sanatçılar arasındaki yaratıcılığa dair kişilik özellikleri farkını Beş Faktör Modeli (*Five-Factor Model*) ya da Büyük Beşli (*Big Five*) olarak adlandırılan standardize edilmiş kişilik özellikleri temelinde değerlendirmektedir. Bir diğer deyişle Feist de yaratıcılığı kişilik özelliği kavramıyla ilişkilendirerek tanımlamaktadır.

Başka bir yaklaşıma göre yaratıcılığın bir tutum olarak tanımlandığından da bahsetmek mümkündür. San (1979) yaratıcılık üzerine yazdığı kavramsal makalesinde, yaratıcılığın

tarihte uzunca bir süre tanrısal bir güç ve hediye olarak görüldüğünden bahsetmektedir. Güncel anlayışa göre ise yaratıcılığı seçilmiş kişilere özgü olmayan, gündelik yaşamdan bilim ve sanat üretme süreçlerine kadar geniş bir spektrumda gözlemlenebilen bir tutum ve davranış biçimi olarak tanımlamaktadır. San, yaratıcılığı tutum ve davranış biçimi olarak tanımlarken, yaratıcılığın biliş öncesi ve sonrası süreçler aracılığıyla gerçekleştiğinin farkında olan herkesin yaratıcı tutumu sergileyebileceğine ve bu nedenle yaratıcılığın bir ilahi hediye olmaktan çıkıp, bir eğitim meselesi halinde düşünülmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Diğer yandan yazara göre yaratıcı tutum psikolojik, pedagojik, estetik, sosyolojik vb. çeşitli açılardan incelenen olgular ve süreçler bütünüdür. Bu nedenle yaratıcılık kavramı gerek yaratıcı davranışı sergilemek gerekse yaratıcı davranışı ölçmek ve değerlendirmek noktalarında kompleks bir yapıya da sahiptir.

Saeki (2001)'e göre yaratıcılık bir beceridir. Saeki, Japon ve Amerikan öğrencilerin yaratıcı becerilerine dair karşılaştırmalı yaklaşımla gerçekleştirdiği çalışmada, yaratıcılık kavramını yaratıcı beceri deyimiyile ele almaktadır. Yaratıcılığın literatürde genellikle yeni ve değerli fikirler üretmeyi sağlayan bilişsel beceri olarak tanımlandığını belirtmektedir. Aynı çalışmada Sternberg ve Lubart (1996)'dan aktararak, yaratıcı becerinin, yöneticiler gibi üst düzey sorumluluk alan bireylerde bulunması gereken en önemli beceri olduğuna vurgu yapılmaktadır. Benzer şekilde Bourguignon (2006), yeni icatlar ve tasarımlar elde etmeyi sağlayan yaratıcılığı organizasyonlar için temel bir beceri olarak görmektedir.

Csikszentmihalyi ve Wolfe (2005), yaratıcılık kavramını ürün kavramıyla ilişkilendirmektedir. Csikszentmihalyi ve Wolfe, psikoloji literatüründeki geleneksel anlayışa göre yaratıcılığın problemleri çözerken halihazırda var olan kavramsal paradigmaları yıkmak üzerine kurulu zihinsel bir süreç olarak tanımlandığından bahsetmektedir. Ancak bu tanımdaki paradigma ve problemlerin ne olduğuna ve ortaya çıkış sebeplerine dair literatür bilgisinin yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda yaratıcılığı yeni, değerli ve uygulanabilir fikir ya da ürün olarak tanımlamaktadır. Yaratıcılığa dair geleneksel yaklaşımla geliştirilen ölçüm modelleri ve testlerin sonuçlarının kültürel ön yargılardan ve sübjektiflikten uzak tutularak yorumlanabilmesi için yaratıcılığın çıktılarının toplum tarafından kabul gören ve içinde bulunulan toplumda uygulanabilirliği ile tutunmayı başaran fikirler ya da ürünler olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Csikszentmihalyi ve Wolfe'nin bu yaklaşımı yaratıcılığı sadece bilişsel bir süreç olarak değil

aynı zamanda sosyo-kültürel bir sonuç olarak ele aldıkları anlamına gelmekte, yaratıcı ürünün sistem içerisindeki kabul görme durumu üzerinden kavramı tanımlamayı önermektedir.

Amabile (2012), yaratıcılığı çözüm kavramı ile ilişkilendirilerek açıklamaktadır. Amabile, çalışmasında yaratıcı bir işin üretilebilmesi için gerekli olduğunu düşündüğü içsel ve dışsal motivasyonları belirlediği bileşenler teorisini ortaya koymaktadır. Çalışmada yaratıcılığı yeni bir ürün olmanın yanı sıra açık uçlu bir probleme üretilen çözüm olarak tanımlamaktadır. Yaratıcılığın üç bireysel (alanla ilişkili yetenekler, yaratıcılıkla ilişkili süreç, içsel görev motivasyonu) ve bir çevresel bileşeni (sosyal çevre) bulunduğundan bahseden Amabile, içsel görev motivasyonu olarak isimlendirdiği bileşen özelinde bir probleme yönelik sadece ilgi çekici, tatmin edici ya da ilginç olması nedeniyle geliştirilen çözümü yaratıcılıkla ilişkilendirmektedir. Amabile'in tanımına göre yaratıcılık literatürde halihazırda ilişkilendirildiği diğer kavramlarla birlikte aynı zamanda çözüm kavramıyla da ilişkilendirilmektedir.

Yaratıcılığa dair tanımlama girişimleri incelendiğinde, yaratıcılığın kime/kimlere özgü olduğu; yaratıcılığı etkileyen parametrelerin neler olduğu, yaratıcılığın çıktılarının ne olduğu ve yaratıcılığın gerçek anlamıyla hangi kavramla (beceri, süreç, kişilik özelliği vb.) daha fazla açıklanabildiği gibi sorular üzerinden tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda kesin sınırlara sahip bir yaratıcılık tanımından bahsedilemeyeceği açıktır. Diğer yandan yaratıcılık tanımlarının kişiden kişiye ve alandan alana değişmesinin olağan bir durum olduğu ifade edilmektedir (Sternberg ve Lubart, 1996). Bu doğrultuda mutfaktaki yaratıcı sürece uygun bir yaratıcılık tanımı aramaya devam edilmektedir.

Plucker ve Beghetto (2004: 155), kesin ve kapsayıcı bir tanım ortaya koyma iddiasıyla yaratıcılık kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Yaratıcılık, bir bireyin veya grubun hem yeni hem de kullanışlı olan bir sonuç veya ürün ürettiği beceri ve süreç arasındaki etkileşimdir*”. Ancak bu etkileşimin beceri sahibi bireyin yaratıcı olması anlamında kullanılmadığı belirtilmektedir. Burada vurgulanan düşünce, yaratıcı ürün çeşitliliğini sağlamanın beceriyle olan doğrudan ilişkisini açığa çıkarabilmek adına dahil olunması gereken bir sürecin (veya metodun) mutlaklığıdır (Carafoli, 2016). Öyle ki literatürdeki yaygın anlayışa göre yaratıcılık başlı başına psikolojik bir süreçtir (Wallas, 1926; Torrance,

1988; Van Hook ve Tagano, 2002; Sverko vd., 2021; Roca vd., 2021; Yin vd., 2022; Daniel, 2022).

Yaratıcılığı süreç olarak ele alan tanımlar incelendiğinde, Torrance (1988) ilgili süreci, zorlukları, sorunları, bilgidaki boşlukları algılama; algılananlar hakkında tahminler ve hipotezler üretme, bu hipotezleri test etme, gözden geçirme, yeniden test etme ve sonuçları paylaşma aşamalarıyla tanımlamaktadır. Torrance, bu sürecin doğal bir süreç olarak işlediğini ve ancak yaratıcılığı bir süreç olarak kabul ettikten sonra yaratıcılığı olumlu yönde etkileyen kişilik özelliklerinin, çevrenin ve yaratıcı ürünün kalitesinin değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Yaratıcılığın birçok boyutunu inceleyen (Torrance, 1962; Torrance, 1974) Torrance'ın bu görüşü yaratıcı düşüncenin temelinde düşünce üretiminin farklı aşamalarını kapsayan bir sürecin varlığının bir ön kabul olarak değerlendirilmesi yönündedir.

Yaratıcılık kavramını süreç olarak tanımlayan bir diğer çalışmada, Van Hook ve Tagano (2002), konformist ve konformist olmayan okul öncesi çağıdaki çocukların yaratıcı düşünce anlayışlarını incelemektedir. Yaratıcılığı orijinal, kaliteli ve gerçekten önemli ürünlerin geliştirildiği kişilerarası ve içsel bir süreç olarak tanımlamaktadır. Van Hook ve Tagano yaratıcılığı bir süreç olarak tanımlamanın okul öncesi çağıdaki çocukların yaratıcı düşünme anlayışlarını ve yaratıcı potansiyellerini geliştirmek adına önemli olduğunu belirtmektedir. Çünkü yaratıcılığın bir süreç olarak ele alındığı yaklaşımda, ürün ya da birey odaklı yaklaşımın aksine, yaratıcı düşünce üretimine dair gözlemlenebilecek ve geliştirilebilecek aşamalar bulunmaktadır.

Yaratıcı sürece dair en kapsamlı tanım, mutfaktaki yaratıcı süreci incelemek amacıyla geliştirilen bir ölçek (*Creative Culinary Process Scale*-Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği) ile gastronomi alanına da uyarlanan ve bu nedenle de incelenmesi önem taşıyan Wallas (1926)'ın 4 aşamalı yaratıcı süreç modelidir (*4-phase creative process*). Wallas'ın dört aşamalı yaratıcı süreç modeli yaratıcılığı bir fikir, ürün ya da performans ortaya koymanın düşünsel süreci olarak ele almaktadır. Wallas'ın yaratıcı süreç modeli çok sayıda araştırmacı tarafından incelenen, geliştirilmeye çalışılan ve yaratıcılık çalışmalarında temel alınan bir modeldir. Örneğin modeli geliştirmeye çalışan Sadler-Smith (2015), Wallas (1926) tarafından geliştirilen modeli detaylı incelediğini ve bu inceleme sonucunda ilgili modelin 5 aşamadan oluşması gerektiğini bildirmiştir. Ancak literatürdeki diğer ilgili çalışmalar ve

modelin kendisi incelendiğinde “İma” (*Intimation*) olarak isimlendirilen beşinci aşamanın halihazırda “Aydınlanma” (*Illumination*) başlıklı aşamanın içerisinde de değerlendirilebileceği görülmüş ve bu nedenle bu çalışmada da model 4 aşamalı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada yaratıcılık bir süreç olarak tanımlanmakta ve bu tanım Wallas’ın dört aşamalı yaratıcı süreç modeli üzerinden detaylandırılmaktadır.

Bahsi geçen 4 aşama, fikir hazırlığı (*idea preparation*), fikir kuluçkası (*idea incubation*), fikir geliştirme/aydınlanma (*idea development/illumination*) ve yaratıcı işin/fikrin doğrulanması (*verification of the new work’s or idea’s creativity*) olarak adlandırılmaktadır. Bu dört aşamayı içeren süreç hem bilinçli (fikir hazırlığı, fikir geliştirme ve fikrin doğrulanması) hem de bilinçsiz (fikir kuluçka dönemi) düşünsel aktivitelerden oluşması nedeniyle psikodinamik bir süreç olarak adlandırılır (Sternberg, 2000; Freiman ve Sriraman, 2007; Savic, 2016).

Fikir hazırlığı aşamasındaki düşünce tarzı, zihnin çığınca dağılmasından ziyade bilinçli, gönüllü ve düzenlenmiştir (Wallas, 1926:85; Sadler-Smith, 2015:345). Fikir hazırlığı aşaması bireyin problemi bilinçli bir şekilde belirleyip tüm alt boyutlarıyla birlikte tanımladığı ve diğer üç aşamanın doğru gelişmesini etkileyen aşamadır (Haylock, 1987; Savic, 2016). Fikir hazırlığı aşamasının başarılmasını sağlayan yollardan biri bireye son çağrışım anında ona daha geniş bir yelpaze sağlayan hatırlanan gerçekler ve sözcükler bütünü ile birlikte düşünceyi oluşturan alışılmış çağrışım yollarının bir kısmını veren eğitimidir (Wallas, 1926:83; Sadler-Smith, 2015:345). Kısaca fikir hazırlığı aşaması yaratıcı yaklaşım gerektiren durumun bilinçli bir şekilde tespit edilip kavrandığı, yaratıcı süreci başlatan ve yaratıcı sürecin ilerleyen aşamalarının gerçekleşmesini önemli derecede etkileyen aşamadır. Gastronomi ve mutfak sanatlarında fikir hazırlığı aşaması, alana dair profesyonel bir eğitim olarak yaratıcılık gerektiren durum doğrultusunda zihne alışılmış çağrışım yollarını öğretmek ile gündelik yaşamı ve alanla ilişkili sanat, kültür, psikoloji, sosyoloji vb. diğer tüm disiplinlerin öğretilerinden elde edilen bilgileri, teknik ya da estetik bir mutfak meselesini tanımlamada bilinçli bir şekilde kullanarak son çağrışım anında zihne geniş bir yelpaze sağlamak olarak düşünülebilir.

Fikir kuluçka aşaması, fikir hazırlığı aşamasında yaratıcılıkla ilişkilendirilerek tanımlanan konunun içselleştirildiği ve zihnin bilinçsiz bir şekilde ilgili konu üzerinde çalışmaya başladığı aşamadır (Wallas, 1926; Sadler-Smith, 2015; Baker ve Czarnocha, 2015;

Savic, 2016). Bu aşamada zihnin bilinçli hareket etmediği, zihnin yaratıcılıkla ilişkilendirilen durum hakkında çaba sarfetmesine rağmen bu çabayı kontrollü bir şekilde gerçekleştirmek yerine durumu bilinçaltında incelediği söylenebilir. Bu aşamaya dair ölçüm ve tespitler ancak bu aşama tamamlandıktan sonra yapılabilir.

Fikir geliştirme/aydınlanma aşaması, zihnin yeniden yaratıcı sürece dair farkındalık kazandığı (Baker ve Czarnocha, 2015); bir sonuç elde etmeye başladığına dair ani (*flash*) bir uyanış yaşadığı (*AHA! Moment*) (Koestler, 1964) aşamadır. Ancak üretildiği düşünülen yaratıcı fikrin hala geçersiz olma ihtimali bulunmakta (Savic, 2016), bu nedenle elde edilen sonucun orijinalliğinin ve etkililiğinin doğrulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaratıcı işin/fikrin doğrulanması, hazırlık aşamasına benzeyen, zihnin yeniden yaratıcı sürecin kontrolünü tamamıyla ele geçirerek bilinçli bir şekilde çalıştığı (Wallas, 1926; Sadler-Smith, 2015); yaratıcı fikrin onaylandığı, detaylandırıldığı ve uygulandığı (Baker ve Czarnocha, 2015; Savic, 2016); aynı zamanda yaratıcılık gerektiren duruma yönelik son bir detaylı incelemenin gerçekleştirildiği (Liljedahl, 2004) aşamadır. Bu aşamanın, alanında henüz profesyonel olmayan öğrenciler özelinde düşünüldüğünde, fikrin doğrulanması kadar fikrin doğrulanmasını da kapsadığı öngörülebilir.

Yukarıda açıklanan bu bilgiler ışığında, hem gastronomi literatüründeki kullanışlılığı (Horng ve Hu, 2009; Lopes ve Gimenes-Minasse, 2021) hem de literatürdeki yaygın anlayışı yansıtmaları açısından, yaratıcılığın psikolojik bir süreç olarak tanımlanması gerektiği kabul edilebilir. Ancak yaratıcılığın bir süreç olarak tanımlanıp kabul edilmesi yaratıcılığa dair kapsamlı bir araştırma yapabilmek için tek başına yeterli görülmemektedir. Bu nedenle yaratıcı sürecin hangi yaklaşımla ve hangi bağlamda inceleneceğine dair çıkarımlar da elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda incelenen literatüre göre yaratıcılık, problem çözme/problemler için çözüm üretme bağlamında teknik/bilimsel ya da estetik nitelik taşıyan eserler üretme açısından sanatsal bir süreçtir. Gastronomi ve mutfak sanatları alanı, hem teknik/bilimsel hem de estetik/sanatsal yaratıcılığa açık bir alandır.

Yaratıcı süreci problem çözme olarak değerlendiren Newell vd. (1958), yaratıcı süreç kavramını açıklayabilmek için yaratıcılığa dair spesifik ve operasyonel bir mekanizmanın belirgin varlığından söz edebilmek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu mekanizmanın ise bağımsız bir sanat ürününün yaratımında değil bir problemin çözümünde belirgin bir şekilde bulunduğu ileri sürülmektedir. Newell vd. (1958) tarafından özel bir problem çözme

davranışı olarak tanımlanan yaratıcılığın altında yatan mekanizma ise şu şekilde açıklanmaktadır: Yaratıcılık süreciyle elde edilen çıktıların hem üreticisinin gözünde hem de üreticisinin kültüründe yeni ve değerli olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yaratım sürecindeki düşüncelerin önceki düşüncelerden ve geleneksellikten uzak olması gerekmektedir. Sürecin yüksek bir motivasyon ve yoğunlukla işletilmesi gerekmektedir. Bu süreci başlatan problemin açıkça kendini formüle etmiş olarak göz önünde bulunmuyor olması ve yaratıcı sürecin bu problemi formüle etmeyi de kapsaması gerekmektedir. Newell vd.'nin sadece bu mekanizmanın bulunduğu süreci yaratıcılıkla ilişkilendirdiği görülmektedir (Oliveira, 2022). Bahsi geçen mekanizmayı içinde barındırması nedeniyle yaratıcılıkla ilişkilendirilen problem çözme süreci ise bilimsel yaratıcılık olarak tanımlanmaktadır (Ateşgöz ve Sak, 2021).

Yaratıcılık sürecini bilimsel ve sanatsal olmak üzere ikiye ayıran Feist (1998), yaratıcı süreci kimin ya da kimlerin işlettiğini kişilik özellikleri üzerinden incelediği çalışmada, bilim insanlarının, sanatçıların ve sıradan insanların yaratıcılıklarıyla ilişkilendirilen kişilik özelliklerini ele almaktadır. Bu çalışmada bilim insanlarının ve sanatçıların yaratıcı sürece dahil oluşlarında hem kendi aralarında hem de sıradan insanlarla aralarında belirgin kişilik özellikleri farklılıklarının tespit edildiği bildirilmektedir. Feist (1988) bu kişilik özellikleri farklılıkları üzerinden yaratıcılığın bilimsel ve sanatsal yaratıcılık olmak üzere ikiye ayrılabilceğini ifade etmektedir. Örneğin sanatsal yaratıcılık süreci, daha yüksek estetik anlayış, hassasiyet, meraklılık, hayalperestlik ve daha düşük sosyallik, değişmezlik ve gelenekçilik gibi kişilik özellikleri gösteren bireyler tarafından işletilmekte ve bu kişilik özellikleri bilim insanları ve sıradan insanlar tarafından sergilenen yaratıcı kişilik özellikleriyle benzeşmemektedir. Xue (2018) da belirli motivasyon kaynaklarının artistik ve bilimsel yaratıcılığa etkilerinin farklı düzeylerde gerçekleştiğini belirlemiştir. Bu tespit de yaratıcılığın sanatsal ve bilimsel olmak üzere iki farklı boyutta incelenebileceğini göstermektedir. Diğer yandan yaratıcı süreci sanatsallıkla ilişkilendiren Pelowski vd. (2017)'nin görsel sanatlarda yaratıcılık konusunu değerlendirdikleri çalışmada, sanatın hemen hemen her birey tarafından hayatın bir noktasında kendiliğinden yaratıldığı, sanatın algı ve düşünceleri yansıtan bir pencere olduğu ve bir dizi yeterliliği içeren benzersiz bir beceri olduğu ifade edilmektedir. Bu doğrultuda sanat, yaratıcılığın altında yatan temel bir

eylem olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşıma göre yaratıcılık başlı başına sanatsal bir eylemdir.

Benzer şekilde yaratıcı süreci sanatsal ve bilimsel olarak ayırarak incelemeyi hedefleyen bir başka yaklaşımda Yolcu (2010), sanatsal ve bilimsel yaratıcılığın farkını şu şekilde açıklamaktadır: *Sanatçı da bilim insanı da yaratıcı uygulamaları gerçekleştirirken mevcut nesneyi kullanmaktadır* (Yolcu'dan aktaran Erol: 53). Ancak sanatçının mevcut nesneyi kullanışı öznel düşünce ve duyguların da aktif rol oynadığı bir süreç ile gerçekleşmektedir. Aynı çalışmada San (2007)'dan aktararak sanatsal yaratıcılığın duyum, duygu, algı, imgelem kavramlarını kapsayan bir araştırma ve bulma süreci olduğundan bahsedilir. Bahsi geçen kavramlar ve aktif rol oynayan duygu ve öznel düşünce bilimsel yaratıcılık ile sanatsal yaratıcılık arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır. Öte yandan Myhrvold vd. (2011), hem bilimsel hem sanatsal yaratıcılığın gastronomi ve mutfak sanatları alanında uygulanabileceğini göstermeye çalışmıştır. Myhrvold vd. (2011) Pişirme Laboratuvarı (*Cooking Lab.*) isimli atölyede halihazırda var olan hem bilimsel hem de sanatsal teknikleri yemek pişirmek amacıyla mutfığa uyarlamıştır. Bunlara ek olarak aynı çalışmada yeni pişirme ve sunum teknikleri geliştirildiği iddia edilmektedir. Myhrvold vd. (2011)'nin uygulamalarını içeren bu yaklaşıma göre mutfak, hem bilimsel hem de sanatsal yaratıcılığa uygun bir yapıya sahiptir.

Yaratıcılığın bilimsel/teknik ya da sanatsal/estetik bir süreç olmasının gastronomi ve mutfak sanatları alanındaki yaratıcılığı değerlendiren yaklaşımda belirgin bir fark yaratmaması durumunun kabulünün akabinde daha detaylı bir yaklaşım geliştirebilmek adına kavramın başka hangi yaklaşımlarla ele alındığını da incelemek gerekmektedir. Zaten günden güne değişen tüketici reaksiyonlarını da değerlendirerek gelişmesi gerektiği ifade edilen mutfak sanatlarında yaratıcılığın sadece bilimsel ve sanatsal lineer süreçlere indirgenerek incelenebilecek bir yaratıcılık türü olmadığı düşünülmektedir (Capdevila vd., 2015). Yaratıcılık aynı zamanda, tarihsel ya da psikolojik; gündelik, akademik ya da performansla dayalı; bireysel ya da kültürel gibi farklılıklar üzerinden de incelenen, ölçülebilen ve ölçüm teknikleri ile tanımının çalışma alanlarına göre değişip değişmediği tartışmalı olan bir süreçtir.

Boden (2004) yaratıcı süreci tarihsel (*H-Creativity*) ve psikolojik (*P-Creativity*) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Tarihsel yaratıcılık, yaratıcı fikir, ürün ya da çözümün, tarihte ilk

defa ortaya çıkışını, orijinalliği ve bu orijinalliğin tarih yazımında yer bulacak değerde olduğunu ifade etmektedir. Tarihsel yaratıcılık, Kaufman ve Beghetto (2009) tarafından *Big-C* (Büyük Yaratıcılık) olarak adlandırılan; yaratıcı kişinin ürettiği bilgilerle ansiklopedilere girmesi, ürettikleri/yarattıkları nedeniyle prestijli ödüllere layık görülmesi ve tarihe geçmesini kapsayan yaratıcılık anlayışıyla özdeşleşmektedir. Psikolojik yaratıcılık ise bireyin ürettiği fikir, ürün ya da çözümün, tarihte daha önceden üretilmiş olmasına rağmen, birey tarafından özgün bir yol izlenerek yeniden yaratılmasıdır (Boden, 2004). Psikolojik yaratıcılık, Runco (2004) tarafından bireysel yaratıcılık (*personal creativity*) olarak isimlendirilen kavramla benzerlik göstermektedir. Runco (2004), herkesin halihazırda var olan fikirleri bilinçli bir şekilde ve toplum faydasını gözeterek dönüştürme kabiliyetinin olduğunu ve bu kabiliyetin bireysel yaratıcılık olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir. Psikolojik yaratıcılık, Kaufman ve Beghetto (2009)'nun *Mini-C* (Minik Yaratıcılık) olarak adlandırdığı, zamanla tarihsel yaratıcılık statüsü kazanma ihtimali bulunan, herkes tarafından ve gündelik yaşamda herhangi bir profesyonellik beklentisi olmaksızın, ilk yaratıcılık denemelerini tanımlayan yaratıcılık teorisiyle de benzer anlamlar taşımaktadır. Tarihsel yaratıcılık, yaratılması ve tespit edilmesi için psikolojik yaratıcılığa kıyasla daha çok etki alanı özel (*domain-specific*) (Kaufman vd., 2017) profesyonel bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Öğrencilerin, alanlarında çalışan profesyoneller olmamaları nedeniyle, psikolojik yaratıcılıklarının değerlendirilmesi, tarihsel yaratıcılığın daha fazla profesyonellikle ilişkilendirilmesi nedeniyle, daha anlamlı kabul edilebilir.

Yaratıcılığın gündelik, akademik, performansa dayalı gibi farklı alt başlıklar altında da değerlendirilebileceği görülmektedir. Kaufman (2012), yaratıcı sürecin etki alanı genel olarak düşünüldüğü yaklaşımda yaratıcılığın bir güveç pişirmekten bir beyzbol takımını yönetmeye kadar çok geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gerektiğinden ve bu durumda yaratıcılığın ölçümünün karmaşıklaştığından bahsetmektedir. Bu doğrultuda yaratıcılığın etki alanı özel yaklaşımla incelenmesini önermekte ve yaratıcılığı inceleyebilmek için seçilmesi gereken alanı belirlemek adına geliştirdiği öz değerlendirmeye dayalı 50 maddelik ölçekte, gündelik, akademik, performansa dayalı, artistik ve mekanik/bilimsel yaratıcılık olmak üzere 5 yaratıcılık türüne yer vermektedir. Kaufman (2012)'ın geliştirdiği ölçekte “*dağınık artıklardan lezzetli bir yemek yapmak*” ve “*bir tarifile uğraşmak*” gibi gastronomi ve mutfak sanatları alanından yaratıcılık örnekleri içeren maddeler de bulunmaktadır.

Yaratıcılığın kültür ve birey odağında da incelenebileceğini düşünen Mizuno ve Xu (2022), Japonya'daki ortaokul öğrencileri örnekleminde kültürün yaratıcılığa olan etkisini inceledikleri çalışmada, yaratıcılığın özellikle Batı literatüründe kültürden bağımsız bireysel bir süreç olarak ele alındığını ancak kültürel normların ve dilin yaratıcılık üzerinde var olan etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulayan sonuçlara ulaşmışlardır. Benzer şekilde Niu ve Stenberg (2002)'in Asyalı ve Amerikalı öğrenciler örnekleminde Doğu-Batı karşılaştırması yaptıkları çalışmada, Batı'yı temsil ettiği varsayılan öğrencilerin yaratıcı süreci daha bireysel; Doğu'yu temsil ettiği varsayılan öğrencilerin ise daha kültürel algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Yaratıcılık kavramının belirli alanlarda farklılaşan bir özelliğe mi yoksa tüm alanları kapsayan bir genelliğe mi sahip olduğuna dair tartışma boyutunda da farklı yaklaşımlar geliştirildiği görülmektedir. Yaratıcılık kavramının, düşünsel bir süreç olarak tanımlanıp psikoloji alanında geliştirilen yaklaşımlarla bilimsel literatüre kazandırıldığı ve herhangi bir yaratıcı alanın kendine özgü özelliklerini aşan, etki alanı genel (*domain-general*) bir psikolojik yapıya sahip olduğu öne sürülmektedir (Simonton, 2017). Bir diğer yaklaşımda, yaratıcılığın her alanı genelleleyen bir kavram olacağına dair düşüncenin gerçekçi görülmediği, yaratıcılığın etki alanları arası (*cross-domain*) özellik taşıyıp farklı alanlarda kendisini gösterebileceği öne sürülmektedir (Szen-Ziemianska vd., 2017). Diğer yandan psikoloji çalışmalarını yürüten bilim insanlarının daha detaylı veriler elde edebilmek adına alan bazlı düşünmeye başlaması ve psikoloji çalışmalarından diğer alanlara uyarlanarak kullanılan ölçeklerin, yaklaşımların ve tanımlamaların artması ile yaratıcılık, zamanla sanat, bilim, işletme vd., birçok çalışma alanı özelinde de alanın içinden profesyoneller tarafından incelenebilecek bir kavram olarak düşünülmeye başlamış ve bu yaklaşım etki alanı özel (*domain-specific*) çalışmaların gelişmesine yol açmıştır (Kaufman vd., 2017). Kaufman'ın yaratıcılığı etki alanı özel olarak düşündüğü yaklaşımda yaratıcılık ile geleneksel sanatlar (edebi yazım, görsel sanatlar, mimari, fotoğraf, oyunculuk, müzik, dans); bilim (fizik, biyomedikal, psikoloji, mühendislik, matematik, bilgisayar bilimleri); işletme (reklamcılık, pazarlama, liderlik, teknoloji, tasarım, girişimcilik); yeni alanlar (hukuk, gastronomi, spor, hayvan çalışmaları, şiddet çalışmaları); günlük yaşam (duygu, öğretim, kültür, terapi, oyun, zanaat) ilişkisi incelenmektedir. Bu çalışmada da spesifik bir saha olan mutfak özelinde yaratıcı süreç inceleneyeceği için, etki alanı özel yaklaşım benimsenmektedir.

Yaratıcılık araştırmalarının sonuç ve süreç odaklı olmaları üzerinden de ikiye ayrılabilceği düşünölmektedir. Günümüzde yaratıcılığın geliştirilmesine yönelik araştırma ve uygulamaların derinleşmesiyle araştırmacılar, öğrencilerin yaratıcı ürünleri ve yaratıcı başarıları gibi sadece makro perspektife değil, aynı zamanda yaratıcılığı etkileyen bilişsel süreçleri gibi mikro perspektife de önem vermektedir (Forthmann vd., 2019; Zhang vd., 2020: 1). Bu araştırmada mutfakta yaratıcılık konusu bilişsel sürece, diğer bir deyişle mikro perspektife odaklanarak incelenmektedir.

Özetle, literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda, gastronomi alanındaki kullanışlılığı ve yaygın anlayış olması nedeniyle yaratıcılık kavramı bu çalışmada Wallas (1926)'ın süreç odaklı yaklaşımıyla tanımlanmaktadır. Buna ek olarak yaratıcılık kavramı, kavramın Gastronomi ve Mutfak Yaratıcılığı gibi spesifik bir alanda incelenecek olması nedeniyle etki alanı özel yaklaşımla ele alınmaktadır (Horng ve Lin, 2017; Kaufman, 2017). Örnekleimde bulunan öğrencilerin yarattıkları ürünlerin ekonomik değere sahip yemekler/içecekler gibi halka açık sunum bağlamında değerlendirilen ürünler olması nedeniyle yaratıcı süreç performansa dayalıdır (Kaufman, 2012). Ayrıca çalışmada, yaratıcılığın profesyonellerin somut ürünleri üzerinden değil, öğrencilerin kendi yaratıcılıklarına dair değerlendirmeleri üzerinden yorumlanacak olması nedeniyle psikolojik yaratıcılık yaklaşımı benimsenmektedir (Boden, 2004). Son olarak çalışmada yaratıcılığın sonuç değil süreç odaklı incelenmesi nedeniyle Forthmann vd. (2019)'nin çalışmasında olduğu gibi kavramın mikro perspektifte incelendiğini söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümüne kadar yaratıcılık kavramı teorik açıdan incelenmiş ve kavram çalışmanın teorik altyapısını oluşturacak şekilde etki alanı özel performansa dayalı psikolojik bir süreç olarak tanımlanmıştır. Çalışmanın bu bölümünde ise literatür taraması, yaratıcılığın gastronomi ve mutfak sanatları alanında nasıl ele alındığına dair çıkarımlara yer verecek şekilde devam ettirilmektedir.

Yemek, içmek ve yiyecek/içecekleri bir topluluğa sunmak, Antik Yunanistan'dan Athenaeus, (t.y), 19.yy Avrupa'sına ve günümüze kadar çok uzun bir süredir estetikle ve haz duygusu odağında sanatla ilişkilendirilen kavramlardır (Brillat-Savarin, 2020). Ancak mutfakta üretim uzunca bir süre tam anlamıyla bir sanat olarak kabul edilmemiştir (Cowan, 2008). Günümüzde ise mutfakta üretimin de yaratıcılık ile ilişkilendirilerek bir sanat olarak tanımlanmaya ve bu sanatın nasıl ve kimler tarafından işletilen bir süreçle ortaya

konulduğunun incelenmeye başladığı açıktır (Horng ve Hu, 2009). Bu durumun nedeninin mutfak sanatlarının yaratıcı çıktılarının rekabet avantajı (Özdemir vd., 2017) ve müşteri tatmini (Leong vd., 2020) sağlayarak, sektörde önemli ekonomik değerler olarak kabul görmesi olduğu düşünülmektedir (Gomez ve Bouty, 2009; Haykır ve Çalışkan, 2021).

Literatürde az sayıda olmayan mutfak sanatlarında yaratıcılık çalışmaları Mooney (1963) tarafından yaratıcılığın 4P'si (ürün, birey, çevre, süreç) olarak adlandırılan yaklaşımla sınıflandırılabilir (Peng vd., 2013). Mutfakta yaratıcılık, ürün (Horng ve Lin, 2009), birey (Horng ve Lee, 2006; Boz, 2019), çevre (Horng ve Lee, 2009; Aydoğan Çifçi, 2014; Atilla, 2017), süreç (Ottenbacher ve Harrington, 2007; Horng ve Hu, 2009; Kudrowitz vd., 2014) bağlamlarında incelenmektedir. Mutfakta yaratıcılığı ürün ve birey (Lin ve Baum, 2016; Palczak vd., 2020); ürün ve süreç (Albors-Garrigos vd., 2013); ürün ve çevre (Roque vd., 2018), birey ve çevre (Aubke, 2014; Bessi vd., 2022); çevre ve süreç (Kesici ve Öncel, 2015), birey ve süreç (Lopes ve Gimenes-Minasse, 2021; Ekincek ve Günay, 2023), birey, çevre ve süreç (Tekin ve Çidem, 2017; Haykır, 2018) gibi daha kapsayıcı bağlamlarda inceleyen kompleks çalışmalar da bulunmaktadır.

Ürün üzerinden mutfaktaki yaratıcılığı inceleyen çalışmalar, mutfakta üretimin çıktılarının yenilikçi olma durumlarını duyuşsal nitelikler (Horng ve Lin, 2009) ve ürünlerin teknik tasarımı (Palczak vd., 2020) bağlamında değerlendirmektedir. Horng ve Lin (2009), yaratıcı mutfak ürünlerini değerlendirebilmek adına geliştirdikleri ölçekte, ürünlerin profesyonel bir teknikle hazırlanma durumunu, aroma, tat ve tekstürel niteliğini, rengini, modelleme biçimini, garnitür/sos/çeşni kullanımını, sunumunda kullanılan yemek takımlarını ve kullanılan tüm malzemelerin işlenme biçimini ve tüm bu bileşenlerin toplam niteliğini birer parametre olarak sunmaktadır. Mutfakta yaratıcılık bu ölçek ile değerlendirildiğinde yaratıcı işin nasıl bir süreçle gerçekleştiği ya da kim tarafından gerçekleştirildiği gibi parametreler yerine sonuç odaklı bir yaklaşımla yaratıcı ürün ele alınmaktadır. Ürün odaklı yaklaşımda üretici ve üretim süreci yerine ürün ve ürünü yorumlayan tüketiciden bahsetmek mümkündür. Benzer şekilde Palczak vd. (2020)'nin hamur işi/pasta şeflerinin kompleks lezzetleri nasıl yarattıklarını inceledikleri çalışmada, teknik ve duyuşsal parametrelerle değerlendirilen gastronomik ürün incelemeleri yapılmaktadır. Bununla birlikte şeflerin yetkinliklerine dair öz değerlendirmelerine de yer

verilmektedir. Bu yaklaşımda ürünle birlikte üreticinin fikirlerinin de incelenmiş olması, mutfakta yaratıcılığın ürün ve birey üzerinden değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Birey üzerinden mutfaktaki yaratıcılığı inceleyen çalışmalar yaratıcı mutfak çalışanlarının karakteristik özelliklerini (Horng ve Lee, 2006) ve bireylerin yaratıcı düşünme düzeylerini (Boz, 2019) araştırmaktadır. Mutfakta yaratıcılık konusunun birey odaklı ele alındığı Horng ve Lee (2006)'nin çalışmasında, yaratıcı mutfak artistleriyle yapılan görüşmeler sonucunda, yaratıcı mutfak sanatçılarının karakteristik özellikleri; hayal gücü yüksek, meraklı, öğrenmeye arzulu, geniş bir ilgi alanına sahip, sanata duyulan büyük bir iştaha sahip, estetik görüş geliştiren, kültürlere dair kapsamlı bir anlayışa sahip, hayat tecrübesine sahip, açık fikirli, bağımsız düşünen olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde Ekincek ve Günay (2023), yaratıcı mutfak şefleriyle yapılan görüşmeler ve ilgili belgesellerin analizi üzerinden mutfakta yaratıcılığı birey ve süreç odaklı inceledikleri çalışmada, yaratıcı mutfak artistlerinin karakteristik özelliklerini, keşfedici, gelişime açık, yenilikçi ve imgesel düşünen, araştırmacı, meraklı, seyahat eden ve sanatla ilgilenen olarak belirlemişlerdir. Aynı çalışmada alanın eğiticileri ve program belirleyicilerine, mutfak sanatçısı adaylarının yaratıcı mutfak süreçlerine katkı sağlayabilmeleri için, yerel ve farklı kültürleri, artistik tasarımı, artistik yaratıcılığı öğrenebilecekleri olanakları sunmak ve sanat etkinliklerine katılmalarını sağlamak gibi önerilerde bulunmuşlardır.

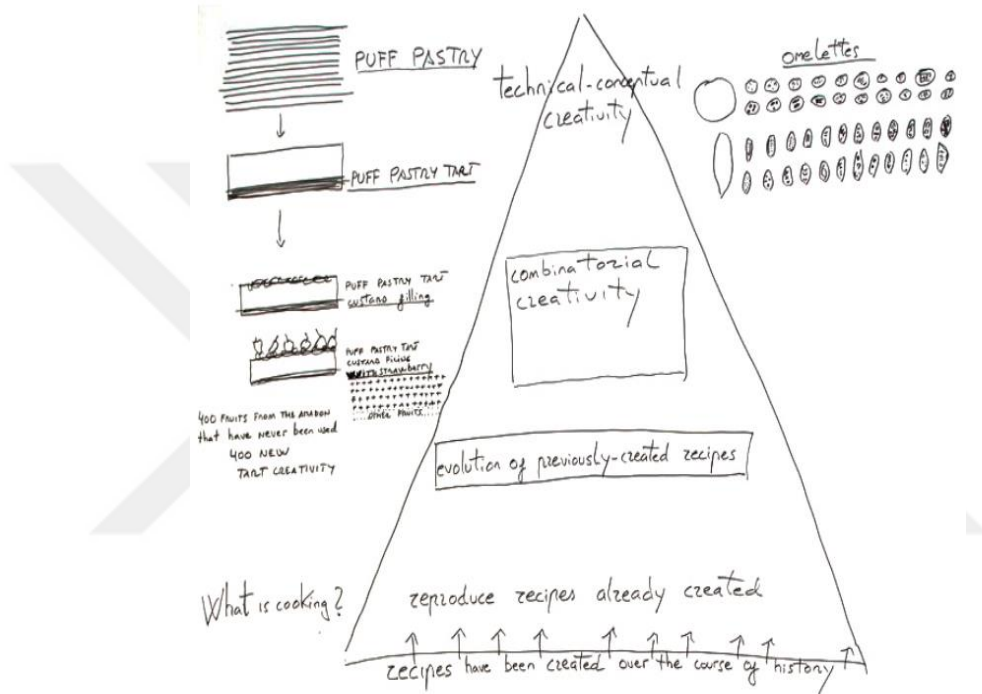
Çevre üzerinden mutfaktaki yaratıcılığı inceleyen çalışmalar, mutfak çalışanlarının yaratıcılıkları ile sosyal, psikolojik, kültürel, sanatsal, örgütsel, eğitsel, fiziksel, teknolojik vb. çevre ilişkisini araştırmaktadır (Horng ve Lee, 2009; Aydoğan Çifçi, 2014; Atilla, 2017; Yörük, 2022). Horng ve Lee (2009) mutfak yaratıcılığının gelişimini etkileyen dış çevre faktörlerini incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada ideal mutfak çevresine dair çıkarımlarda bulunmakta ve yaratıcı mutfak şefleri yetiştirebilmek adına oluşturulması gereken ideal çevreye dair çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Çalışmada destekleyici bir sosyal çevrenin, dostane bir öğrenim ortamının ve ilham verici organizasyonları içeren bir çevrenin mutfak sanatlarındaki yaratıcılığa olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan hiyerarşik yapıya dayalı, dayatılan gelenekleri aşamayan, geleneksel usta-çırak ilişkisini ön planda tutan ve geleneksel düşünce biçimini yücelten çevrenin ise mutfak sanatlarında yaratıcılığı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda yaratıcı mutfak şeflerinin yetişeceği çevreye yönelik çıkarımlar ve öneriler incelendiğinde, açık

fikirli olmayı teşvik edip yaratıcı şeflerin aktif rol almasına olanak sağlayan, sanat eğitimi ve bilimsel disiplinlerle ilişki kurulmasına olanak sağlayan, farklı kültür ve lezzetleri deneme olanağı sunan bir çevrenin ideal çevre olarak tanımlandığı görülmektedir.

Süreç odaklı çalışmalar, mutfaktaki yaratıcı fikirlerin soyuttan somuta evrilme aşamalarını araştırmakta; fikirlerin esin kaynaklarından (Ottenbacher ve Harrington, 2007) ticari ürünlere dönüşme basamaklarını incelemektedir (Kudrowitz vd., 2014; Horng ve Hu, 2009). Ottenbacher ve Harrington (2007), Michelin-yıldızlı şeflerin yenilik yaratma süreçlerinin fikir geliştirme, fikirleri tarama, deneme/yanılma, konsept geliştirme, test etme ve ticarileştirme olmak üzere altı temel aşamadan oluştuğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım inovatif ve yaratıcı süreci yönetim ve çevre bağlamında ele almaktadır. Horng ve Hu (2009) yaratıcı mutfak sürecini, ortaya konulacak performans bağlamında ve Wallas (1926) tarafından geliştirilen dört aşamalı yaratıcı süreç modeli temelinde ele almaktadır. Okunacak kaynakları toplamayı içeren fikir hazırlığı, analogik transferi ve kategorik eksiltmeyi içeren fikir kuluçkası, kavramsal yorumlama ve bağlamsal değişiklikleri içeren fikir gelişimi, bilim, sanat ve kültür bağlamında geliştirilen yaratıcılığın test edilmesini içeren yaratıcı fikrin doğrulanması, bahsi geçen dört aşamadır. Bu yaklaşım yaratıcı süreci psikolojik açıdan değerlendirmektedir. Kudrowitz vd. (2014) şeflerin yaratıcılığını bir tasarım süreci olarak tanımlamaktadır. Mutfaktaki yaratıcı tasarım sürecinde kullanılan tekniklerin sınıflandırılmasını içeren çalışmada, SCAMPER (*Substitute/değiştirme, Combine/birleştirme, Adapt/uyarlama, Modify/niteleme, Put to other use/farklı şekilde kullanma, Eliminate/eleme, Reverse/tersine çevirme*) olarak kodlanan yaratıcı tekniklerin Ferran Adria ve Grant Achatz isimli iki profesyonel şef tarafından hangi uygulamalarla hayata geçirildiği incelenmektedir. Bu yaklaşım incelendiğinde mutfak sanatlarındaki yaratıcı tasarım sürecini işletmenin belirli tekniklere bağlı olarak gerçekleştirilebileceği ancak bu tekniklerin de yaratıcı karakteri yansıtan farklı yollarla uygulanabileceği görülmektedir. Örneğin Ferran Adria mutfaktaki yaratıcı tasarım sürecinde değiştirme (substitute) tekniğini uygularken tabaklarını oluşturan malzemeleri yeni sıradan malzemelerle değiştirmeyi; Grant Achatz ise özel ve nadir malzemeleri kullanarak değişiklik tekniğine başvurmayı tercih etmektedir.

Son olarak mutfak sanatlarında yaratıcı sürece dair profesyonel bir şefin anlayışına yer vermenin, literatürden edinilen bilgilere katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kudrowitz vd.

(2014)'nin çalışmasında, ünlü ElBulli adlı restoranın sahibi şef Ferran Adria'nın "Yaratıcılık Piramiti"ne (Görsel 1) yer verilmekte ve bu piramit aracılığıyla mutfaktaki yaratıcılığın düzeylerine dair bir profesyonel şefin anlayışına ışık tutulmaktadır. Bu anlayış mutfakta yaratıcı sürecin gelişim basamaklarını inceleyen bir derecelendirme sistemi olarak yorumlanabilir.

Şekil 2.1. Ferran Adria tarafından çizilen "Yaratıcılık Piramiti" (Kudrowitz vd., 2014)

Bu anlayışa göre yaratıcılık piramidinin dışında kalan en alt basamak (*recipes have been created over the course of history*) tarih boyunca yaratılan tarifleri/klasikleri; piramidin ilk basamağı halihazırda yaratılmış olan tariflerin tekrarını/röprodüksiyonu; ikinci basamak (*evolution of previously-created recipes*) halihazırda yaratılmış olan tariflerin gelişimini/evrimini; üçüncü basamak (*combinatorial creativity*) tarifleri bütünleştirerek çözüm üretmeyi ve son basamak (*technical-conceptual creativity*) ise teknik ve kavramsal yaratımı ifade etmektedir. Piramidin sağındaki *omelettes* (omletler) başlığı altındaki çizimler incelendiğinde, her çizimin orijinal oluşu üzerinden, bir omlet yaparken bile sınırsız yaratıcılıktan bahsedilebileceği yorumu geliştirilebilir.

Özetle yaratıcılık konusunun gastronomi ve mutfak sanatları özelinde nasıl ele alındığı incelendiğinde görülmektedir ki mutfak sanatlarında yaratıcılık, bireyin niteliklerinden ve çevreden etkilendiği bilinen, ürün ya da süreç odaklı değerlendirilebilen, belirli tekniklerle ancak farklı yaklaşım ve düzeylerde sergilendiği kabul edilen alana özgü bir yaratıcılık türüdür. Bu doğrultuda bu çalışmada etki alanı özel performansa dayalı psikolojik bir süreç olarak kabul edilen mutfakta yaratıcılığı etkileyen faktörlerden birisi olarak birey ve bireyin nitelikleri, kültürel sermaye başlığı altında incelenmektedir.

2.2. Kültürel Sermaye

Mutfak sanatlarında yaratıcılık, kültürel etkilerden bağımsız olarak bir problemi çözmek için tek amacı olan sıralı bir süreç olarak görülmemeli, ancak sezgi tarafından yönlendirilen bedensel bir deneyim olarak ele alınmalıdır (Stierand vd., 2014). Mutfak sanatlarında yaratıcılık, şeflerin özel dünyalarını ifade ettikleri ve duygularını aktardıkları bir süreç olarak kabul edilmektedir (Madeira vd., 2022). Bu bağlamda mutfak sanatçılarının yaratıcı süreçte duygularını aktarış ve iç dünyalarını ifade edişlerini şekillendiren kültürel etkileri ve sezgisel becerileri incelemenin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın bu başlığı altında öncelikle mutfak sanatçısının yaratıcılığına yansıyan kültürel etkilerle birey temelinde ilişkilendirilen kültürel sermaye kavramı incelenmektedir.

En genel haliyle kültürel sermaye teorisi, sosyo-ekonomik avantajların ve kültürel birikimin belirli toplumsal sınıfların jenerasyonları arasında nasıl aktarıldığını incelemektedir (Bourdieu, 1986). Kültürel sermaye, bu aktarım ile toplumsal sınıfların nasıl yeniden üretildiğine, toplumsal sınıfların bu aktarım aracılığıyla nasıl daha belirgin şekilde birbirlerinden ayrıldığına açıklık getiren ve toplumdaki kalıtsal tabakalaşma ile eşitsizlikleri daha iyi anlamaya yarayan bir toplum teorisidir (Bourdieu, 1973; Bourdieu, 1984; Bourdieu, 1986; Silva vd., 2009; Zimdars vd., 2009; Pinxten ve Lievens, 2014; Jaeger ve Karlson, 2018; Stopforth ve Gayle, 2022; Quaye ve Pomeroy, 2022). Bu çalışmada kültürel sermaye teorisi, teorinin sosyoloji öğretileriyle gerçekleştirilen detaylı bir incelemesini yapmak, teoriyi eleştirmek, teoriyi geliştirmek ya da teoriyi kullanarak sosyoloji alanının problemlerini ele almak amacıyla değil, yaratıcılığın bir etkeni olarak, çalışmanın teorik altyapısını oluşturmak için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda kültürel sermaye, nasıl edinildiği, bireylerin davranış,

algı ve becerilerini nasıl etkilediği ve mutfak sanatlarındaki yaratıcılıkla ilişkisi bağlamında taranan literatür üzerinden kavramsal açıdan değerlendirilmektedir.

Bourdieu (1986) tarafından kavramsallaştırılan kültürel sermaye, toplumsal hayattaki aktörlerin hayat biçimlerini belirleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik olmak üzere dört temel sermaye çeşidinden birisidir. Eğitsel birikimi, sosyal altyapıyı ve bireyselleşen kültürel zevkleri kapsayan kültürel sermayenin ediniminin nasıl olduğu konusunda belirsizliklerin bulunduğu ileri sürülmektedir (Haines vd. 2009). Kültürel sermaye aile ve okul içerisindeki sosyalleşme süreciyle erken yaşlarda edinilmektedir (Bourdieu, 1986; Wdowiak vd., 2012; Arastaman ve Özdemir, 2019). Ancak kültürel sermayenin sadece bu yolla edinilip sabit kalmadığı ve eğitim yoluyla ileriki yaşlarda da edinilebileceği belirtilmektedir (Newman vd., 2013). Bir toplumsal sınıfın dil, değer ve zevkleri o toplumsal sınıfın kültürel sermayesi içerisinde yerleşik olarak bulunmaktadır (Bourdieu, 1984; Jackson, 2013). Bu bakımdan her toplumsal sınıfın (örneğin işçi sınıfı, orta sınıf, elit sınıf vb.) (Bourdieu, 1986) ve toplumun (Abeysekera, 2022; Capobianco, 2023) birbirlerinden ayrılan özgün kültürel sermayelere sahip olduğu belirtilebilir. Diğer yandan kültürel sermaye çalışmalarında kavramın genel olarak toplumun diğer kesimleri tarafından edinilmeye çalışılan ve özellikle batı toplumunun üst/elit kabul edilen sınıfının nesiller arasında aktardığı birikimi tanımladığı ifade edilmektedir (Li, 2021; Tubadji vd., 2022). Bu tanımlı baz alarak yani kültürel sermaye düzeyinin üst sınıfın dili, değerleri ve zevkleri üzerinden tanımlanarak ölçümü, kültürel sermayenin bireylerin toplum içerisindeki diğer davranış ve becerilerine etkisini inceleyen ampirik çalışmalarda kabul edilen yaygın anlayıştır.

İlgili çalışmalarda yüksek kültürel sermaye sahipliğinin genellikle toplumsal ya da bireysel açıdan güzel/faydalı/pozitif/iyi/başarılı/doğru/olumlu olarak kabul edilen süreçlere yol açarak etkilediğine dair sonuçlar öne çıkmaktadır. Yaratıcılığın da gerek ekonomik gerek sanatsal, bilimsel, teknik, akademik, gündelik vb. birçok açıdan toplumsal bağlamda iyi/güzel/faydalı vd. süreçlerden bir tanesi olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda kültürel sermayenin çok geniş bir etki alanı içerisinde olumlu süreçlere yol açtığı ve bu süreçlerden bir tanesinin de yaratıcılık olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan kültürel sermaye sahipliğinin sadece üst sınıfın kültürel birikimi olarak tanımlanmadığı ya da içerisinde bulunulan toplumun bu üst sınıfın kültürel birikimiyle zıt kültürel beklentiler sunduğu durumlarda, kavramın diğer davranış, beceri ve algılar üzerinde negatif etkiler yarattığı

örnekler de mevcuttur. Olumlu etkiler yarattığına dair sonuçlar veren kültürel sermaye çalışmalarında kültürel sermaye kavramı “...*baskın kültüre aşinalık ve eğitilmişlerin kodlarına ve diline hakim olma yeteneği...*” (Bourdieu, 1986; Xu ve Ma, 2023: 23) olarak düşünülür.

Kültürel sermaye sahipliğinin olumlu çıktılar yarattığına dair çalışmalar incelendiğinde, sağlıklı yaşamak, sağlıklı beslenmek, biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik doğaya saygılı tutum sergilemek, çocuk sağlığı ve bakımına önem vermek, başarılı girişimcilik örnekleri sergilemek, bilimle ilgilenmek, modern sanata açıklık göstermek, sıra dışı yemeklere açıklık göstermek, farklı yaşam biçimlerine saygı duymak, öz yeterlilik sahibi olmak, akademik başarı göstermek, spor aktivitelerine katılmak, inovatif tutum geliştirmek gibi birçok davranış yüksek kültürel sermaye sahipliğiyle pozitif ilişkisi bulunan davranışlar olarak öne çıkmaktadır. Bu davranışlar aynı zamanda Myhrvold vd. (2011) tarafından yaratıcılık odaklı oluşturulan modernist mutfağın bildirisinde şeflere verilen önerilerden, bilime ve teknolojiye açıklık göstermek; gıda ham maddelerinin üretimi ve kullanımında doğaya saygılı tutum göstermek ve konukların entelektüel birikimleri aracılığıyla bağ kurabilecekleri sıra dışı tabaklar yaratmak gibi bazı önerilerle benzerlik göstermekte ve bu açıdan kültürel sermayenin pozitif etkilediği tutumlar da yaratıcı mutfak süreciyle ilişkilendirilmektedir.

Kültürel sermayenin genel anlamıyla iyi çıktıları olduğuna dair örnek bir çalışma kültürel sermaye ve sağlıklı yaşam ilişkisine dair Kamin vd. (2013)’nin çalışmasıdır. Kamin vd., Slovenya’nın iki büyük kenti olan Ljubljana ve Maribor’da gerçekleştirdikleri çalışmada kültürel sermayenin alt boyutlarının sağlıklı yaşamayı nasıl etkilediği incelemiş ve kültürel sermayenin sağlık üzerinde olumlu etkisini tespit etmiştir. Yüksek kültürel sermayeye sahip kişiler, düşük kültürel sermayeye sahip kişilerden daha iyi bir sağlıklı yaşama sahip olma durumu bildirmiştir. Bu sonucun, kültürel sermayenin temel yaşamsal becerilerle olan ilişkiyi işaret ederek, kültürel sermayenin edinilmesi tercihe bağlı olmayan bir birikim olduğunu vurguladığı düşünülebilir.

Kültürel sermayenin faydalı davranışlara yol açtığına dair diğer örnek çalışmalarda, kültürel sermayenin sağlıklı beslenmeye olan pozitif etkisi ele alınmaktadır. Fismen vd. (2012), Norveç’teki genç insanların daha fazla meyve-sebze tüketimine, düzenli kahvaltı ve akşam yemeği tüketimlerine ve şekerli yiyecek-içecekleri daha az tüketimine kültürel

sermayenin etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları kültürel sermayenin, düzenli ve sağlıklı beslenmedeki eşitsizliklerin maddi sermayeden daha güçlü bir yordayıcısı olduğunu ve gençlerin zararlı beslenme alışkanlıklarının tek anlamlı yordayıcısı olduğunu göstermiştir (Fismen vd., 2012). Benzer şekilde, her ne kadar buradaki tanımı belirli toplumlara ait farklı kültürel sermaye anlayışlarına dahil edilen yaklaşıma uygun olsa da Goto vd. (2014: 50) tarafından da “kültürel sermaye (geleneksel Japon beslenme alışkanlıklarının korunması, yeme kuralları ve nesiller arası ortaklaşma dahil), sağlıklı beslenme uygulamalarının anahtarı olarak da tanımlanmaktadır”. Destekler nitelikteki bir diğer çalışmada Kamphuis vd. (2015), Hollanda’da gerçekleştirdikleri alan araştırmasında, kültürel sermayenin sağlıklı gıda tercihlerini pozitif etkilediğini kanıtlamışlardır. Bu sonuçlar da kültürel sermayenin temel yaşamsal becerilerle ilişkili olduğu ve edinilmesi tercihe bağlı olmayan bir birikim olduğu görüşünü desteklemektedir.

Kültürel sermayenin olumlu çıktılara yol açtığına dair bir diğer çalışmada, kültürel sermayenin doğaya karşı saygılı davranış göstermeyi sağladığı bildirilmektedir. Blekesaune ve Ronningen (2010), Norveç’in kırsal alanlarında vahşi yaşama ve özellikle ayılara karşı bölge insanların davranışlarını incelemiştir. Çalışmada yüksek eğitim düzeyi ve kültürel altyapı ile ilişkilendirilen kültürel sermayesi yüksek olan insanların doğaya ve biyoçeşitliliğin korunmasına yönelik daha olumlu/saygılı davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun, bir toplum teorisi olarak kabul edilen kültürel sermayenin toplum tanımı içerisine doğayı da dahil eden kapsamlı ve bütüncül anlayışına işaret ettiği düşünülmektedir.

Kültürel sermayenin pozitif sonuçlarına bir başka örnek, kültürel sermayenin ebeveynlerin çocuklarının sağlıkları ve bakımları hakkındaki bilgilerini olumlu etkilediği yönündeki çalışmadır. Dunt vd. (2010) Avustralya’nın Victoria bölgesinde dezavantajlı 11 aile örnekleminde yürüttükleri çalışma sonucunda kültürel sermayesi yüksek ebeveynlerin çocuklarının sağlık durumları ve bakım ihtiyaçları hakkında daha yüksek düzeyde bilgi ve beceriye sahip olduklarını belirtmiş ve politika yapıcılara, ebeveynlerin kültürel sermayelerinin yükseltilmesine yönelik çalışmaların artırılmasını önermişlerdir. Bu öneri aynı zamanda kültürel sermayenin ileriki yaşlarda da edinilebilen ve düzeyi yukarı çekilebilen bir birikim olduğunu göstermektedir.

Kültürel sermayenin başarılı süreçler doğurduğuna yönelik bir başka örnek, kültürel sermayenin girişimciliğe olan etkisidir. Wdowiak vd. (2012), Slovenya, Polonya ve Avusturya’da gerçekleştirdikleri çalışmalarda, yeni bir girişimcilik örneği sergileme noktasında, kültürel sermayenin eğitim ve endüstriyel tecrübeden bile daha etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Jayawarna vd. (2014) de başarılı girişimcilik örnekleri sergileyen insanların, küçük yaşlarda analitik düşünebilen ve yaratıcı performans sergileyen insanlar olduğu ve bu özelliklere sahip insanların yetiştirilmesinde ailelerinin kültürel sermaye düzeyi yüksek ve insan sermayesine yatırım yapmaya önem veren ebeveynler olarak aktif rol oynadıkları sonucuna varmıştır. Bu sonuç kültürel sermayenin başarılı yaşam biçimleri oluşturma noktasında etkili olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Kültürel sermayenin doğru süreçlere yol açtığına dair bir başka çalışmada, kültürel sermaye ve bilime duyulan ilgi arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Kato-Nitta (2011) Japonya’da kamuya açık bilim merkezlerini ziyaret eden ziyaretçiler üzerinden gerçekleştirdiği alan araştırmasında, kültürel sermaye düzeyi yüksek olan insanların bilime ilgi duyduklarını ve bilimsel kültürü tüketmeye yönelik aktivitelere diğer insanlara oranla daha fazla katıldıklarını tespit etmiştir. Bu sonuca göre kültürel sermayenin insanların hayata olan bakış açılarında akıl ve mantığı kapsayan bilime yer verme eğilimlerini etkilediğini göstermektedir.

Kültürel sermayenin olumlu çıktılarından bir diğerine daha işaret eden bir çalışmada, kültürel sermaye sahipliğinin sanata duyulan ilgiyle ilişkisine yönelik çıkarımlar elde edilmiştir. Newman vd. ’nin (2013) İngiltere’deki üçüncü yaş grupları üzerindeki çalışmasında, kültürel sermayesi yüksek olan insanların modern görsel sanatlarda esere yönelik yorumlama/kod çözmede çok rahat olmasalar da açık bir yaklaşım sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu sonuç, insanların sanat gibi temel alanlardaki tutumlarında muhafazakâr yaklaşımlar sergileyerek farklılık ve yeniliklerden kaçınan bir yapıya sahip olmamalarını etkileyen başlıca faktörlerden bir tanesinin kültürel sermaye olduğunu göstermektedir.

Kültürel sermayenin, farklı kültürlerle olan bakış bağlamında iyi olarak yorumlanabilecek bir başka süreçle olan ilişkisi, kültürel sermaye ve sıra dışı yemeklere gösterilen ilgi arasındaki ilişkidir. Goolaup vd. (2018), 16 gastronomi turistiyle gerçekleştirdikleri görüşmeler sonrasında, yemeğe dair yüksek nesneleşmiş kültürel sermaye sahibi bireylerin beklenmedik ve dolayısıyla şaşırtıcı deneyime, yenilikçi menülere, kaliteli

yemeklere ve Michelin yıldızlı restoranların şık servisine daha fazla ilgi duyduklarına dair bir sonuca ulaşmışlardır. Diğer yandan yemeğe dair daha düşük nesneleşmiş kültürel sermaye sahibi bireylerin ise turistik açıdan daha yerel ve geleneksel yemeklere yönelen bir tutum gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç kültürel sermayenin tüketici açısından da yaratıcılığa/yeniliğe yönelik ilgi ve tutum bağlamında önemli bir etken olduğunu düşündürmektedir.

Kültürel sermayenin toplumsal açıdan pozitif etkilerinden bir diğeri, kültürel sermaye sahibi bireylerin toplum içerisindeki farklılıklara karşı ılımlı tutumları olarak gösterilmektedir. Sloomaeckers ve Lievens (2014), Belçika’da gerçekleştirdikleri çalışmada, kültürel sermaye düzeyi yüksek olan bireylerin daha düşük düzeyde homonegatiflik gösterdiğini bildirmektedir. Bu durum kültürel sermaye sahipliğinin, belirli toplumsal sınıfların belirli özelliklerine sahip olmayı ve bu nedenle başka toplumsal sınıfları reddetmeyi gerektiren bir mikro-milliyetçilik anlayışını ifade etmediğini, aksine kültürel farklılıklara açık bir yapıyı betimlediğini göstermektedir.

Kültürel sermayenin bir başka faydalı çıktısı olarak, kültürel sermaye ve öz yeterlilik ilişkisine dair bir çalışma bulunmaktadır. Tavakoli vd. (2017)’nin İran’da İngilizce eğitimi veren öğretmenler örneğinde gerçekleştirdikleri çalışmada kültürel sermayesi yüksek olan öğretmenlerin daha yüksek düzeyde öz yeterlilik gösterdikleri ve bu sayede diğer öğretmenlere kıyasla daha iyi İngilizce öğrettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç kültürel sermayenin, bireye sağladığı katkı sınırlılığında kalmayan ve toplumun gelişimine de yansıtılabilen bir nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Kültürel sermayenin toplumsal açıdan fayda sağladığını gösteren bir diğer ilişki, kültürel sermaye ve akademik başarı ilişkisidir. Yu vd. (2022), Bourdieu’nün öğrencilerin birbirlerinden farklı akademik başarı seviyeleri göstermelerine neden olan önemli etkenlerden birisi olarak öne sürdüğü kültürel sermaye kavramını Çinli öğrencilerin akademik başarılarını incelemekte kullandıkları çalışmada, öğrencilerin ailelerinin kültürel sermayelerinin yüksek olması halinde öğrencilerin yüksek akademik başarı gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Breinholt ve Jaeger (2020) ise kültürel sermayenin doğrudan olmasa da okuma alışkanlığı gibi akademik başarıyı pozitif yönde etkileyen faktörleri etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu sonuçlara göre kültürel sermaye doğrudan ya da dolaylı olarak başarıyı etkilemektedir.

Kültürel sermayenin etki ettiği bilinen bir diğer olgu, kültürel sermaye sahibi bireylerin spor ve fiziksel aktivitelere ayırdıkları zamandır. Ren ve Liu (2022), Çin’de gerçekleştirdikleri çalışmada, fiziksel aktivitelere ve spor aktivitelerine katılım konusunda, sosyal ve eğitimsel birikimi kapsayan kültürel sermayesi yüksek olan bireylerin, toplumdaki diğer bireylere oranla daha istekli oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç kültürel sermayenin bireyin sağlamlık ve sosyallik ihtiyaçlarını karşılayan aktivitelere yorucu ya da uğraştırıcı olsa bile yönelmelerini sağlayan bir birikim olduğu kanısına ulaştırmaktadır.

Kültürel sermayenin ilişkili olduğu durumlara bir diğer örnek, kültürel sermaye ve inovatif tutum geliştirmek arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır. Kim vd. (2020), kültürel okuryazarlık, kültürel aktiflik ve kültürel bilgililik olarak alt başlıklara ayırdığı kültürel sermayenin inovatif tutum sergilemeyi önemli derecede pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Bu sonuç endüstriyel ve ekonomik bağlamda yaratıcı davranmanın ya da bir diğer deyişle inovatif tutum sergilemenin önemli etkenlerinden birisi olarak kültürel sermayeyi işaret etmektedir. Diğer yandan kültür, yorum ya da algılama farklılıkları nedeniyle, kültürel sermayenin olumlu, faydalı, iyi çıktılara sebep olmadığı durumlar da örneklendirilebilir. Güney Kore’de öğrencilerin akademik başarılarının, öğrencilerin ailelerinin nesneleşmiş kültürel sermayelerinden (*objectified state*) pozitif etkilenmesine rağmen öğrencilerin bedenselleşmiş kültürel sermayelerinden (*embodied state*) negatif etkilendiği belirtilmektedir (Byun vd., 2012). Benzer şekilde Çin’de, öğrencilerin nesneleşmiş kültürel sermayelerinin akademik başarılarına pozitif; bedenselleşmiş kültürel sermayelerinin ise negatif, etkisi olduğu tespit edilmiştir (Xie ve He, 2023). Bu durum Güney Kore’deki ve Çin’deki eğitim sisteminin beklenti farklılıkları ya da kültürel sermayenin algılanışındaki farklılık gibi bir başka değişken ile açıklanabilir. Benzer şekilde Avustralya’nın kırsal kültüründe alkol tüketimi, sağlığa zararları göz ardı edilerek, nesiller arasında aktarılan bir kültürel sermaye bileşeni olarak kabul edilmekte ve bu bağlamda kültürel sermayenin sağlıklı kültür aktarımını negatif etkilediği düşünülmektedir (Allan vd., 2012). Bu durum farklı toplulukların farklı kültürel sermaye anlayışlarına sahip olmasıyla açıklanabilir.

Bu bilgiler ışığında bu çalışmada kültürel sermaye kavramı farklı toplumlarda ve toplumsal sınıflar arasında farklılık gösteren bir kavram olarak değil, genel olarak toplumsal açıdan iyi, faydalı, yararlı, doğru kabul edilen davranış ve tutumlara yol açan sembol bir

kavram olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmada kültürel sermaye, literatürdeki baskın anlayış temelinde, genel anlamıyla toplumun üst kesiminin sağlıklılık, sosyallik, başarılilik gibi sonuçlara yol açan, tarih boyunca klasikleşmiş ve sembolleşmiş zevk ve davranışlarını kapsadığı düşünülerek tanımlanan bir kavram olarak düşünülmektedir.

Bu yaklaşıma göre kültürel sermaye, genel anlamıyla yüksek kültürel faaliyetler aracılığıyla doğru/iyi sosyalleşme anlamına gelir ve sanat ile klasik müzik ilgisi, tiyatro, müze ziyaretleri ve edebiyat okumaları gibi düşünce egzersizleri yapmayı sağlayan çeşitli klasik zevkler ve davranışları içerir (Kalmijn ve Kraaykamp, 1996). Bu zevkler ve davranışlar üst sınıfa ait olarak kabul edilir; çünkü, ancak bu zevkler ve davranışlara ayrılması gereken zaman, bireyin çalışarak para kazanması gereken zamandan daha fazla olduğunda, bu zevkler ve davranışlar bedenselleşerek sonraki nesillere aktarılabilir (Bourdieu, 1986). Kısaca kültürel sermaye sanatsal katılımı, estetik pratikleri ve bilgiyi içeren birikimdir (Khawaja ve Mowafi, 2008). Bu doğrultuda bilim ve sanat müzelerine, tiyatroya veya klasik müzik konserlerine gitmek ve edebiyatla ilgilenmek gibi kültürel uygulamalara sıklıkla katılan insanlar büyük miktarda kültürel sermayeye sahip olarak kabul edilmektedir (Kato-Nitta, 2011). Bu çalışmada kültürel sermaye bireyin bilimsel, sanatsal ve kültürel etkinliklere katılarak edinebileceği bir birikim olarak düşünülmektedir.

Kısaca bu çalışmada kültürel sermaye, en yüzeysel haliyle, toplumun üst düzeyde (eğitimli, kültürel aktivitelere katılmak için zaman ayıracak kadar varlıklı) olduğu kabul edilen sınıfının zevk, davranış ve eylemlerini içeren, ileriki yaşlarda da edinilebileceği kabul edilen ve genellikle iyi, faydalı, doğru, mantıklı algı, tutum ve davranışlara yol açan bir birikim olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmada kültürel sermaye teorisi sosyolojik açıdan bir inceleme yapmak ya da teori üzerinde çalışmak amacıyla değil yaratıcı mutfak sanatçısı adayı öğrencilerin yaratıcı mutfak süreçlerine etki eden bireysel nitelikleri ve bu nitelikleri edinme biçimini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bilgiler ışığında bu bölümden itibaren kültürel sermayenin mutfak sanatlarında yaratıcılıkla ilişkisi kavramlar arasında ilişkinin nasıl kurulduğu açıklanarak incelenmektedir.

Kültürel sermayenin yaratıcılıkla ilişkisini incelemek adına kültürel sermayenin alt boyutlarıyla birlikte detaylandırılarak açıklanması gerektiği düşünülmektedir. Kültürel sermayenin üç alt boyuttan oluştuğu görülmektedir (Bourdieu, 1986). Kültürel sermayenin bedenselleşmiş (*embodied state*), nesneleşmiş (*objectified state*) ve kurumsallaşmış

(*institutionalised state*) durum adı verilen üç bileşenden oluştuğu belirtilmektedir (Bourdieu, 1986; Baker ve Brown, 2009; Kraaykamp ve Eijck, 2010; Ripamonti, 2023).

Bedenselleşmiş kültürel sermaye, bireyin zihninin ve bedeninin uzun süreli eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Bourdieu, 1986; Aslan, 2016). Kültürel sermayenin somut olmayan, bireye özgü olan ve doğrudan aktarılamayan parçasını ifade eden bedenselleşmiş kültürel sermaye, zihinsel ve davranışsal becerileri, entelektüel kapasiteyi, bilgiyi, estetik ve sanatsal anlayışı kapsamaktadır (Zugravu-Soilita, 2021; Fazilat vd., 2022). Bedenselleşmiş kültürel sermaye, bireyin belirli bir sosyalleşme formu aracılığıyla uzun bir zaman zarfı içerisinde edindiği, eyleme dönüşen karakteristik özelliklerini ve düşünme biçimini ifade etmektedir. Bedenselleşmiş kültürel sermaye kişisel gelişimin ürünüdür (Tsaousi, 2016). Yurtdışına seyahat etmek, yabancı dil konuşmak, müze, tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere katılmak, yurtdışı iş birlikleriyle çalışmalar yapmak, spor aktiviteleri gerçekleştirmek ve teknik/eğitsel kitaplar haricinde de kitaplar okumak, bedenselleşmiş kültürel sermaye sahibi olma durumunu ölçmek için kullanılan çeşitli parametrelerdir (Santos vd., 2018). Mutfak sanatları açısından düşünüldüğünde mutfak artistinin yarattığı tabağa yansıyan kişiliği, bu kişilik özelliklerinin gelişimini sağladığı tüm kültürel, sosyal, eğitsel aktivitelerle birlikte, bedenselleşmiş kültürel sermayeyle ilişkilendirilebilir.

Nesneleşmiş kültürel sermaye belirli bir kültürel çevreye ait olan bireyin sahip olduğu kitaplar, sanat eserleri ve/ya bilimsel enstrümanlar gibi, aktarılabilen materyaller kapsamında tanımlanmaktadır (Bourdieu, 1986; Ding ve Wu, 2023). Bir mutfak artistinin ya da turistinin gastronomiye dair belirli bir estetik ve mantıksal bilinçle edindiği nesneler; örneğin idolleştirilen bir mutfak sanatçısının yemek tarifi kitaplarını okuması, özel yapım bir bıçağa ya da özel zevke hitap eden pişirme ekipmanlarına sahip olması veya kullanması, yemek ve şarap dergilerini takip etmesi nesneleşmiş kültürel sermayenin mutfaktaki yansıması olarak düşünülmektedir (Kamphuis vd., 2015; Goolaup vd., 2018).

Kurumsallaşmış kültürel sermaye resmi kanallar aracılığıyla edinilen eğitsel yeterlilikleri ve akademik unvanı betimlemektedir (Bourdieu, 1986; Jansma vd., 2023). Mutfak sanatçılarının üniversitelerde aldığı eğitimi belgeleyen diplomalar, kurs sertifikaları ve diğer yetkinlik ve uzmanlık bildiren belgeler bu kapsamda düşünülebilir. Kurumsallaşmış kültürel sermayenin yaratıcı mutfak süreciyle ilişkisi düşünüldüğünde okuyarak veri toplama

ve yaratıcı işi onaylama aşamalarında eğitime dayalı bu sermaye türünün etkileyen konumda olduğu öne sürülebilir.

Mutfakta yaratıcılık süreci ve kültürel sermaye arasındaki en güçlü ilişki mutfakta yaratıcı süreci işleten bireyin karakteristik/bedenselleşmiş özellikleri ile yüksek kültürel sermaye sahibi bireyin karakteristik özellikleri arasındaki benzerliklerdir. Mutfakta yaratıcılık konusunda, Horng ve Lee (2006) tarafından mutfak sanatçılarının karakteristik özelliklerinin nitel desenle ve görüşme tekniğiyle belirlendiği çalışmada, yaratıcı mutfak artistlerinin seyahate meraklı oldukları, çok çeşitli ilgi alanlarına, öğrenme arzusuna ve sanata duyulan büyük iştaha sahip oldukları gibi çıkarımlar elde edilmiştir. İlişkili olarak, incelenen kültürel sermaye çalışmalarında, seyahatlere katılmak, sanata, müzelere, tiyatroya, edebiyata, bilime ilgi duyarak bunlarla ilgili faaliyetlere katılmak, yüksek kültürel sermaye sahipliğinin göstergesi kabul edilen özellikler olarak sunulmaktadır (Kato-Nitta, 2011; Santos vd., 2018; Balboni vd., 2019; Sortkaer, 2019). Bahsi geçen karakteristik özelliklere sahip olma durumu bu benzerlik sayesinde bu çalışmada bedenselleşmiş kültürel sermaye sahipliğiyle ilişkilendirilmektedir. Bourdieu (1986) tarafından zihnin ve bedenın uzun süreli eğilimleri olarak tanımlanan bedenselleşmiş kültürel sermaye, bireyin yaratıcı karakteristik özelliklerini edinme durumuna işaret etmektedir. Bir diğer deyişle eylem ve eğilimlere yön verdiği düşünülen kültürel birikimi kazanma davranışları zamanla bedenselleşen/karakteristik özellikler haline evrilen davranışlar olarak kabul edilmekte ve bu davranışlar ile yaratıcı süreci işleten yaratıcı karakter arasında bir ilişkinin bulunduğu öne sürülmektedir.

Mutfak sanatlarında yaratıcılık süreci ile kültürel sermayenin diğer güçlü ilişkisi ise kavramların arasındaki ekonomik bağlam ilişkisidir. Bourdieu (1986), Sermayenin Biçimleri (Forms of Capital) adlı makalesinde kültürel sermayeyi, ekonomiyle güçlü ilişkileri bulunan, ekonomik değerlere dönüştürülebilen ancak kendisi ekonomik olmayan sermaye olarak tanımlar. Bu tanımın, bir mutfak artistinin yaratıcı kişilik özelliklerini yaratıcı mutfak sürecine yansıtarak ekonomik değere sahip ürünler elde etmesi bağlamında, gastronomi ve mutfak sanatlarında yaratıcılığın birey ve süreç odaklı çalışılmasına kültürel sermaye kavramı aracılığıyla yaklaşmayı mümkün kıldığı düşünülmektedir. Kültürel sermayenin yaratıcılıkla benzeşen, yaratıcılıkla ilişkili ve/ya yaratıcılığı etkileyen bir birikim olduğu ekonomik bağlamda da söylenebilir.

Özetle kültürel sermaye kavramı insanların dünyayı nasıl bildiklerini ve onun içinde nasıl hareket ettiklerini, ayrıca dillerini ve geleneklerini yansıtan ve yaratıcılık, yenilik ve etkinin nasıl ortaya çıktığını ve beslendiğini belirleyen birikim olarak değerlendirilmektedir (Emery ve Flora, 2006; Boglioli vd., 2022: 5). Bu birikimin mutfak sanatlarında yaratıcı sürece bilinçli bir şekilde aktarılabilmesi için bireyin bu birikimin ne derece önemli olduğunun farkında olması, bu birikimi edinmeye yönelik eylemlerde bulunması, bu birikimi edinmek ve/ya geliştirmek için gerçekleştirdiği eylemleri zihinsel açıdan değerlendirebilmesi, katıldığı etkinliklerden edindiği bilgileri analiz edip işiyle ilişkilendirebilmesi gerektiği düşünülmektedir.

2.3. Eleştirel Düşünce Eğilimi

Modern toplumda bireylerin gördüklerini, duyduklarını, okuduklarını anlamlandırabilecek ve görüp, duyup, okuyacakları hakkında seçici davranabilecek şekilde hareket etmelerini gerektiren bir bilgi yoğunluğu yaşanmaktadır (Nejad vd., 2022). Bu bağlamda kültürel aktivitelere katılarak kültürel sermaye edinmenin ve bu birikimi yaratıcı mutfak sürecine aktarabilmenin, ancak katılan etkinlikleri anlama ve bu etkinliklerden edinilecek bilgileri doğru şekilde analiz etme eğilimi gösteren birey tarafından gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu başlığında, kültürel sermaye ve yaratıcılık arasındaki ilişkide bir filtre görevi görerek aracı rol üstleneceği öngörülen eleştirel düşünce eğilimi kavramı incelenmektedir. Bu doğrultuda eleştirel düşünce eğilimi kavramı, sırasıyla kavramın tanımı, kültürel sermayeden nasıl etkilendiği ve yaratıcılığı nasıl etkilediğine dair çıkarımlar ve literatürdeki diğer çalışmalarda hangi kavramlar arasında aracı rol görevi üstlendiği açısından ele alınmaktadır.

Eleştirel düşünce eğilimi kavramını tanımlamak için öncelikle eleştirel düşüncenin ne olduğundan bahsetmek gerekmektedir. Eleştirel düşünce konusunda bilim insanları farklı konulara değinmektedir. Ennis (1981) eleştirel düşünceyi yansıtıcı ve mantıklı düşünce süreci olarak ele almaktadır. Bir başka çalışmada Ennis (1987) eleştirel düşünceyi ne yapılacağına ya da neye inanılacağına karar verme yaklaşımı olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan Walsh ve Hardy (1997) eleştirel düşünceye dair görüşlerini yaşam boyu öğrenmeye önem veren yüksek öğretim anlayışı üzerinden açıklarken, Facione (2015) eleştirel düşünceyi yetenek ve eğilimi içeren bir kavram olarak ifade etmektedir. Eleştirel düşünce, karmaşık bir

faaliyettir ve gelişimi eğitim, zaman ve kişisel bağıllık göstermeyle sağlanır (Facione vd., 1994; Ma vd., 2023).

Eleştirel düşüncenin bileşenlerinden birisi olarak eleştirel düşünce yeteneği, yorumlama, analiz, değerlendirme, çıkarım, açıklama ve öz düzenlemeden oluşan bilişsel bir yetenek sürecini kapsarken; diğer bileşen olan eleştirel düşünce eğilimi, gerçeği arama, açık fikirlilik, analiz, sistematiklik, muhakemede güven, meraklılık ve muhakeme olgunluğu içeren tutum ve karakteristik özellikleri kapsar (Facione, 2015; Sutoyo vd., 2023). Eleştirel düşünce yeteneği, bilişsel süreçleri içeren bireysel düşünme stratejilerini vurgularken, eleştirel düşünce eğilimi, kişisel zihinsel özellikleri vurgulayarak içsel duygu ve tutumlara odaklanır (Liu vd., 2023).

Bu doğrultuda eleştirel düşünce eğilimi, eleştirel düşünmenin bir unsuru olarak, eleştirel düşünmeyi uygulama isteğini, eleştirel düşünmede kullanılan bilgi ve becerileri kolaylaştıran veya destekleyen bir eğilimi tanımlamaktadır (Murata vd., 2023). Bu eğilim, eleştirel düşünce yeteneğini sergileyecek *“bireylerin analiz, değerlendirme, yorumlama, tartışma gibi eleştirel düşünme kapsamında olan becerileri kullanmaya olan yönelimlerini” tanımlar* (Yıldırım Döner ve Demir, 2022: 99) .

“Yetenekler doğrudan öğretim yoluyla geliştirilebilirken, eğilimler daha çok zihinsel alışkanlıklar olarak düşünülür ve bunların geliştirilmesi, derinlemesine düşünmeye ve tartışmaya elverişli öğrenme ortamlarına uzun vadeli katılımı gerektirir” (Aizikovitsh-Udi ve Cheng, 2015: 456). Bu nedenle eleştirel düşünce eğilimi kişilik odaklı yaklaşımla ele alınmaktadır (Solovyeva vd., 2023). Eleştirel düşünme eğilimi aynı zamanda eleştirel düşünmeyi ölçmek için kullanılan, kabul edilebilir bir form olarak tanımlanır (Christodoulakis vd., 2023). Bu bağlamda eleştirel düşünce eğilimi, bedenselleşmiş kültürel sermayenin edinimine benzer şekilde, belirli karakteristik özelliklere sahip olma durumu ile ilişkilendirilerek tanımlanan ve eleştirel düşünceyi ölçmek için kullanılan, karakterolojik bir olgudur (Dewey, 1933; Facione vd., 2000; Facione vd., 1992).

Sosu (2012) eleştirel düşünce eğiliminin akademik performans gelişimiyle, derinlemesine öğrenmeyle, başarılı profesyonel uygulamalarla, uzmanlıkla, ego direnciyle, muhakemede bilişsel ön yargının üstesinden gelmeyle ilişkilendirilen karakteristik özelliklere işaret ettiğini; eleştirel düşünce kavramının ise bu karakteristik özellikleri gösteren bireyler tarafından ortaya konulan bir problemi tanımlama ve probleme

makul/mantıklı çözümler üretme becerisi olarak ele alındığını belirtmektedir. Aynı çalışmada literatürdeki taksonomiler üzerinden incelenen eleştirel düşünce eğilimi; bilgi aramada titizlik, alternatif fikirlere karşı esneklik (APA, 1990); sistematiklik, analitik olma, gerçeği arama, özgüven, meraklılık, olgunluk, açık fikirlilik (Facione ve Facione, 1992); maceracılık, entelektüel meraklılık, metabilişsel olmak (Perkins vd., 1993); bireysel farklılıkları takdir etmek, deneysellik, şüphecilik (Halonen, 1995); alternatifleri aramak, çoksesliliğe önem vermek (Ennis, 1996); alışılmış ve dürtüsel/üretken olmayan eylemleri terk etmek (Halpern, 1998) gibi karakteristik özelliklere sahip olma durumuyla yansıtılan bir eğilim olarak değerlendirilmektedir.

Eleştirel düşünce eğiliminin kişilik özelliklerine işaret ettiğini vurgulayan bir başka tanımda “*Eleştirel düşünce eğilimi, kişinin problemlerle ilgilenmek ve eleştirel düşünceyi kullanarak kararlar almak için tutarlı içsel motivasyonu ile ilişkili kişisel nitelikler veya zihinsel alışkanlıklar*” olarak ele alınmaktadır (Kim vd., 2015: 17). Benzer şekilde Güzeller vd. (2016: 224), “*Eleştirel düşünme eğilimi; eleştirel düşünebilmeyi gerçekleştirebilmek için sahip olunması gereken tutum, sorumluluk duygusu ve eğilimlerdir*” tanımını ortaya koymaktadır. Bu bilgiler ışığında eleştirel düşünce eğilimi kısaca, bireyin eleştirel düşünmesine yol açacak karakteristik özellikleri sergilemesi, eleştirel düşünceye yatkın bir zihni ve kişiliği geliştirmesi olarak tanımlanabilir ve bu açıdan kültürel sermayeden etkilendiği düşünülen bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Eleştirel düşünce eğilimi ve kültürel sermaye arasındaki ilişki incelendiğinde bu ilişkinin eğitim bağlamında kurulduğu görülmektedir. Norveç’te öğrencilerin teknolojik çevrede eğitim görmeye yönelik yaklaşımlarında göstermeleri beklenen eleştirel düşünce eğilimlerine, motivasyonun, öz yeterliliğin ve kültürel sermayenin etki ettiği tespit edilmiştir (Solhaug, 2009). Bir başka çalışmada, sanayi, sağlık, eğitim, psikoloji, kişiler arası ilişkiler ve daha birçok alana ilişkin yaratıcı çözümler bulmak ve verimliliği artırmak için, eleştirel düşüncenin eğitim sistemlerine dahil edilmesi gerektiği, okuma alışkanlıkları ve ailenin yüksek eğitim seviyesinin, bir diğer ifadeyle kültürel sermayenin, eleştirel düşünce eğilimini pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir (Karahan ve İskifoğlu, 2020). Bu bilgilere göre eleştirel düşünce eğilimi kültürel sermayenin ediniminde de temel rol oynayan bazı etkenlerden (eğitim düzeyi, okuma alışkanlığı gibi) ve dolayısıyla kültürel sermayeden pozitif yönde etkilenen ve yaratıcılığı pozitif yönde etkileyen bir olgudur. Kültürel sermaye

ve eleştirel düşünce eğilimindeki seviye artışı, yaratıcı ortamın oluşmasıyla olumlu anlamda ilişkilidir (Norton ve Gregson, 2020).

Eleştirel düşünce eğilimi ile yaratıcılık arasındaki ilişki genel anlamda problem çözmeye (Giannakopoulos ve Buckley, 2009), mutfak özelinde ise yaratıcı şeflere dair belirlenen karakteristik özellikler ile eleştirel düşünce eğilimine işaret eden karakteristik özelliklerin benzerliklerine dayanmaktadır. Bu noktada yaratıcı mutfak artistlerinin karakteristik özellikleri incelendiğinde; açık fikirlilik, entelektüel meraklılık ve araştırmacılık gibi özelliklerinin, eleştirel düşünce eğilimi gösteren birey özellikleriyle ortak olduğu görülmektedir (Colucciello, 1999; Horng ve Lee, 2006). Horng ve Lee'nin nitel desen ve görüşme yöntemiyle gerçekleştirdikleri aynı çalışmada belirlenen yaratıcı mutfak artistlerinin bağımsız düşünme, açık/tarafsız olma gibi diğer karakteristik özellikleri ise Sosu (2012) tarafından derlenen eleştirel düşünce eğiliminin göstergeleriyle benzerlik göstermektedir. Bu durum Paul ve Elder (2009) tarafından, eleştirel düşünce ve yaratıcılık kavramlarının birbirlerine bağımlı kavramlar olmasına dair görüşü desteklemektedir. Ancak bu görüşe göre eleştirel düşünce ve yaratıcılık birbirlerini etkileyen faktörler olarak değil birbirleriyle karşılıklı ilişki içerisinde olan, birbirlerini tamamlayan kavramlar olarak ele alınmaktadır (Koçak vd., 2021).

Diğer yandan üniversite öğrencilerinin yaratıcılıklarına etki eden psikolojik faktörlerden birisinin eleştirel düşünce eğilimi olduğuna dair bir araştırma sonucu da bulunmaktadır (Eggers vd., 2017). Eleştirel düşünce, üniversite öğrencilerinin ana yeterliliklerinden birisi olarak, öğrencilerin yaratıcılığının, bağımsızlığının ve bilimsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi noktasında önemli kabul edilmektedir (Vachova vd., 2023). Destekler nitelikte, Qiang vd. 'nin (2018) çalışmasında, eleştirel düşünce eğiliminin yaratıcı yönler içerdiği, iki kavram arasında benzer süreçleri içermeleri nedeniyle önemli düzeyde bir örtüşme bulunduğu belirtilmektedir. Ancak eleştirel düşünce eğiliminin sentez yapma, analiz yapma ve üretilen fikirleri değerlendirmeden oluşan kapsamının yaratıcılığın sadece bir bölümünü oluşturması nedeniyle hem tamamıyla bir örtüşmeden bahsedilemeyeceği hem de eleştirel düşüncenin yaratıcılığın bir ön koşulu olarak kabul edilebileceği (Baum ve Newbill, 2010) belirtilmektedir. Qiang vd.'nin aynı çalışmasında, eleştirel düşünce eğiliminin bilimsel yaratıcılığı pozitif yönde etkileyen bir faktör olarak ele alındığı da görülmektedir. Eleştirel düşünce eğilimi yaratıcı düşünmenin önemli bir

unsurudur (Liu vd., 2023). Bu çalışmalar eleştirel düşünce eğilimi ve yaratıcılığın birbirlerini tamamlayan/girift kavramlar olarak düşünülebilecekleri gibi birbirlerini etkileyen faktörler olarak da düşünülebileceğini göstermektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada eleştirel düşünce eğilimi, kültürel sermayeden etkilenen, yaratıcılığı ön şart halinde etkileyen bir faktör olarak düşünülmekte ve bu nedenle kültürel sermaye ile yaratıcılık arasındaki ilişkide aracı rol görevini üstlenmesi adına modele dahil edilmektedir. Literatürde eleştirel düşünce eğiliminin aracı rol göreviyle kullanıldığı diğer çalışmalar incelendiğinde ise bu bağlamda çok fazla çalışmadan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Bu nedenle eleştirel düşünce eğiliminin eleştirel düşüncenin bir ön koşulu olarak düşünülebileceğine dair çıkarım üzerinden, hem eleştirel düşünce eğiliminin hem de eleştirel düşüncenin aracı rol görevi üstlendiği çalışmalar incelenmekte ve erişilen çalışmalarla bu araştırmanın modeli arasında bağıntılar oluşturulmaya çalışılmaktadır.

Tahrir vd. (2020)'nin Endonezya'da üniversite öğrencileri örnekleminde gerçekleştirdikleri çalışmada, hayatlarındaki olayların dış etkenlerden ziyade kendi kontrolleri dahilinde olduğunu kabul etme düzeyi yüksek/düşük öğrencilerin ahlaki çözülme yaşama/yaşamama durumlarında eleştirel düşüncenin aracı rolü incelenmiştir. Çalışmada öğrencilerin kontrolün kendilerinde olduğuna dair kabul düzeyleri yükseldikçe eleştirel düşünce becerilerinin bu durumdan pozitif, ahlaki çözülmenin ise negatif etkilendiği sonucu elde edilmiştir. Bu çalışmada kontrolün dış etkenlerden ziyade bireyde olması, bireye özgü, doğrudan aktarılamayan, kişisel gelişime dayanan ve bu nedenle bireyselleşmeye işaret eden bedenselleşmiş kültürel sermayeyle; ahlaki çözülme ise toplumun zararına yönelik etik dışı hareketlerden kaçınma, bir diğer deyişle toplumun yararına hareket etme bağlamında yaratıcılıkla ilişkilendirilebilir. Eleştirel düşüncenin bu çalışmadaki aracı rolü de en genel anlamıyla, bireyin sahip olduğu nitelikler ile topluma yarar sağlaması bağlamında incelenmektedir.

Chou vd. (2015)'nin ortaokul öğrencileri örnekleminde spor alanında akran ilişkileri ve öğrenme motivasyonunun motor beceri performansının gelişimine etkisini inceledikleri çalışmada eleştirel düşünce eğiliminin bu etkideki aracı rolü ortaya konmaktadır. Çalışmanın sonucunda pozitif akran ilişkileri ve öğrenme motivasyonunun motor beceri performansının gelişimine pozitif etki ettiği ve bu etkide eleştirel düşüncenin aracı rol görevi üstlendiği tespit edilmiştir. Bu sonuç, pozitif akran ilişkilerinin sosyalleşme bağlamında kültürel sermayeyle;

motor becerilerinin ise mutfakta üretimle ilişkilendirilmesi halinde, bu araştırmayla bağlantılı olduğu söylenebilecek bir sonuç olarak düşünülebilir.

Koçak vd. (2021), lisans öğrencilerinin 21.yy becerileri olarak adlandırdıkları çeşitli becerilerinin problem çözme ile arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, eleştirel düşüncenin aracı rolünü incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, algoritmik düşünme, yaratıcılık, dijital okur-yazarlık ve etkili iletişim olarak adlandırılan 21.yy becerilerinin problem çözme pozitif etkilediği ve bu etkide eleştirel düşüncenin aracı rolünün doğrulandığı belirtilmektedir. Bu sonuç yaratıcılığın bağımlı değişken olarak ele alındığı bu çalışmayla bağlantılı olarak düşünülememektedir.

Ding vd. (2022), Çin’de bir okulda çalışan işçiler örnekleminde gerçekleştirdikleri alan araştırmasında, işçilerin profesyonel kimliklerinin başarılarına olan etkisini ve bu etkide eleştirel düşüncenin aracı rolünü incelemiştir. Çalışmanın sonucunda bu etkide eleştirel düşüncenin aracı rol üstlendiği kanıtlanmıştır. Bu sonuç kimlik kavramının kültürel sermayeyle, başarının ise yaratıcılıkla özdeşleştirildiği bağlamda, bu araştırmayla ilişkilendirilebilecek bir diğer sonuçtur.

Wan ve Cheng (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, sınıfların öğrenme çevresi ile öğrencilerin disiplinlerarası bir bölüm olan bağımsız çalışmalar alanındaki başarıları arasındaki ilişki ve bu ilişkide hem eleştirel düşünce becerisinin hem de eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolü incelenmiştir. Araştırma sonucunda üç alt boyutta ele alınan sınıfların öğrenme çevresi ile öğrencilerin bağımsız çalışmalar alanındaki başarıları arasında eleştirel düşünce becerisinin ve eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolü doğrulanamamıştır. Bu sonuç bu araştırmada eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolünün doğrulanamaması halinde bu araştırmayla bağdaştırılabilecek bir sonuç olarak düşünülmektedir.

Özetle eleştirel düşünce eğilimi, eleştirel düşünceyle sonuçlanması beklenen kişilik özellikleri olarak tanımlanmaktadır. İlgili literatürde hem eleştirel düşünce eğiliminin kültürel sermaye edinimiyle kazanabilecek kişilik özelliklerine ve kişisel gelişime işaret eden; hem de doğrudan kültürel sermayenin eleştirel düşünce eğilimini etkileyen bir faktör olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Benzer şekilde eleştirel düşünce eğiliminin yaratıcılığı etkileyen bir faktör olarak kullanıldığı çalışmalar da bulunmaktadır. Eleştirel düşüncenin ve eleştirel düşünce eğiliminin aracı rol üstlendiği çalışmalar incelendiğinde ise

bu araştırmanın modelinde kullanılan değişkenlerle bağıntı kurulabileceği düşünülen değişkenleri içeren araştırma modellerinin varlığından bahsetmek mümkündür.

3. YÖNTEM

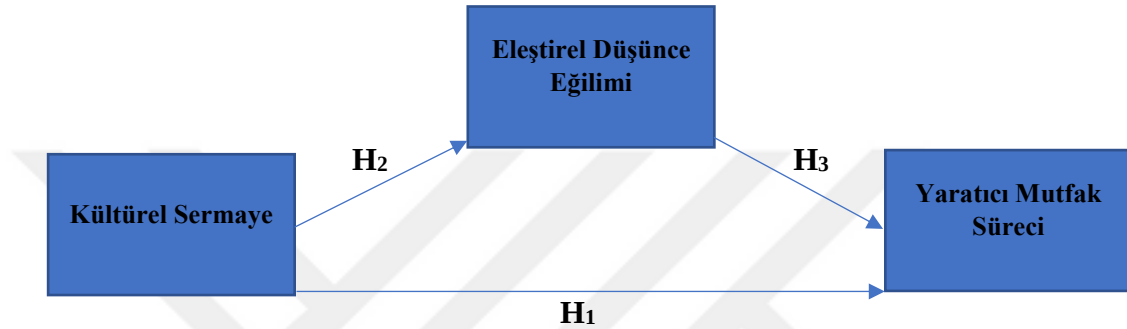
Araştırma ilişkisel tarama deseni esas alınarak yürütülmüştür (Mertens, 2019; Bayraktar, 2022). Tarama deseni en genel anlamıyla, belirli bir örneklem temelinde sosyopsikolojik eğilim ve tutumları incelemek için kullanılmaktadır (Creswell, 2017). İlişkisel tarama deseni (*correlational research*) ise nicel değişkenler arasındaki ilişkilerin korelasyon katsayısı odağında açıklanması olarak betimlenmektedir (Fraenkel vd., 2011). Bu araştırma deseni kapsamında işletilen yöntem süreci bu başlık altında açıklanmaktadır. Bu kapsamda sırasıyla, araştırmanın modelinin nasıl oluşturulduğu ve bu model üzerinden test edilecek hipotezlerin neler olduğu; araştırmadaki değişkenlere dair değerlendirmeleri yapabilmek adına belirlenen ölçüm araçlarının hangi kriterlere göre seçildiği ve Türkçe'ye nasıl uyarlandığı; verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiğinden, bu başlık altında bahsedilmektedir.

3.1. Araştırma Modeli ve Hipotezler

Literatürde mutfakta yaratıcılık konusu, nitel desenle hazırlanmış çeşitli çalışmalarla ele alınmış ve ağırlıklı olarak şeflerin yaratıcılıklarına işaret eden karakteristik özellikler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda mutfakta yaratıcı sürecin, şefin/mutfak artistinin karakteristik özelliklerinden etkilenen bir değişken olduğuna dair güçlü ipuçları veren sonuçlar ortaya konulmuştur. Bir diğer deyişle, bu çalışmalar sayesinde yaratıcı karaktere sahip şeflerin mutfakta yaratıcı süreci işlettikleri; mutfaktaki yaratıcı süreci işleten şeflerin belirli karakteristik özelliklere sahip oldukları, tespit edilmiştir. Ancak nitel desenle hazırlanan bu çalışmalar sonucunda ortaya konan çok sayıdaki ve dağınık yaratıcı karakter özelliklerinden oluşan teoriler herhangi bir çatı kavram altında toplanmamış ve yaratıcı sürece etkilerinin nasıl gerçekleştiği ampirik bir çalışmayla test edilmemiştir.

Bu nedenle bu çalışmada daha önceden belirlenen mutfak sanatçılarının yaratıcı karakter özelliklerinin oluşumunda temel rol oynadığı düşünülen kültürel sermaye kavramı bir çatı kavram olarak önerilmektedir. Bu bağlamda mutfakta yaratıcı süreci etkileyen temel faktörün kültürel sermaye (karakteristik özellikler temelinde bedenselleşmiş kültürel sermaye) olduğu düşünülmektedir. Kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine etkisinin nasıl ve hangi kanal üzerinden gerçekleştiğine dair öneri ise kültürel sermayeden etkilendiği ve yaratıcılığın bir ön koşulu olduğu bilinen karakteristik özelliklere işaret eden eleştirel düşünce eğilimi kavramının araştırma modelinde aracı rol görevinde kullanılmasıdır.

Kısaca bu çalışmada öne sürülen tez, yaratıcı mutfak sürecinin kültürel sermayeden pozitif yönde etkilendiği ve bu etkinin eleştirel düşünce eğilimi üzerinden gerçekleştiğidir. Bu doğrultuda Şekil 3.1.'de yer alan, araştırma modeli tasarlanmıştır. Tasarlanan araştırma modeli Hayes (2022) tarafından SPSS PROCESS v4.2 uygulaması için geliştirilen aracı etki modellerinden model 4 referans alınarak geliştirilmiştir.

Şekil 3.1. *Araştırma Modeli (Hayes PROCESS Macro Model 4)*

Araştırma modelini oluşturan üç değişkenin birbirleriyle ilişkilerine ve birbirlerine olan etkilerine literatür başlığı altında bütüncül bir yaklaşımla detaylıca değinilmiştir. Ancak hipotezlerin kurulmasında temel alınan başlıca çalışmalar bu başlık altında bir kez daha vurgulanmaktadır.

Mutfakta yaratıcılık konusunda, Horng ve Lee (2006) tarafından mutfak sanatçılarının kişilik özelliklerinin nitel desenle ve görüşme tekniğiyle belirlendiği çalışmada, yaratıcı mutfak artistlerinin seyahate meraklı oldukları, çok çeşitli ilgi alanlarına, öğrenme arzusuna ve sanata duyulan büyük iştaha sahip oldukları gibi çıkarımlar elde edilmiştir. Benzer şekilde Ekincek ve Günay (2023), yaratıcı mutfak şefleriyle yapılan görüşmeler ve ilgili belgesellerin analizi üzerinden mutfakta yaratıcılığı birey ve süreç odaklı inceledikleri çalışmada, yaratıcı mutfak artistlerinin karakteristik özelliklerini, keşfedici, gelişime açık, yenilikçi ve imgesel düşünen, araştırmacı, meraklı, seyahat eden, sanatla ilgilenen olarak belirlemişlerdir. İlişkili olarak, incelenen kültürel sermaye çalışmalarında, seyahatlere katılmak, sanata, müzelere, tiyatroya, edebiyata, bilime ilgi duyarak bunlarla ilgili faaliyetlere katılmak, yüksek kültürel sermaye sahipliğinin göstergesi kabul edilen özellikler olarak sunulmaktadır (Kato-Nitta, 2011; Santos vd., 2018; Balboni vd., 2019; Sortkaer, 2019). Kültürel sermayenin uzun vadede gerçekleştirilen eylemler aracılığıyla edinilen bir birikim olduğu, yaratıcılığın ise

belirli bir alandaki birikimin performansa yansıması olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler ışığında yaratıcı mutfak sanatçılarının sosyal profilleri hakkında yüksek kültürel sermayeye sahip oldukları çıkarımı yapılmakta ve çalışmanın ana hipotezi (H₁) geliştirilmektedir.

H₁: *Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerinde pozitif etkisi vardır.*

Fehrestı ve Haghighatıan (2018) tarafından üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünce eğilimlerine etki eden sosyal faktörlerden birisi olarak kültürel sermaye gösterilmektedir. Benzer şekilde ortaokul öğrencilerinin eleştirel düşünce eğilimlerine kültürel sermayenin etki ettiği tespit edilmiştir (Solhaug, 2009). Destekler nitelikte, öğrencilerin okuma alışkanlıkları ve ailelerinin yüksek eğitim seviyesinin, bir diğer ifadeyle kültürel sermayenin, eleştirel düşünce eğilimlerini pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir (Karahana ve İskifoğlu, 2020). Gastronomi ve mutfak sanatları alanında çalışan öğrenciler özelinde kültürel sermayenin eleştirel düşünce eğilimine etkisi test edilmemiştir. Bu bilgiler ışığında çalışmanın ikinci hipotezi (H₂) geliştirilmiştir.

H₂: *Kültürel Sermaye'nin Eleştirel Düşünce Eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır.*

Üniversite öğrencilerinin yaratıcılıklarına etki eden psikolojik faktörlerden birisinin eleştirel düşünce eğilimi olduğu belirtilmektedir (Eggers vd., 2017). Gastronomi ve mutfak sanatları özelinde, Horng ve Lee'nin (2006) nitel desen ve görüşme yöntemiyle gerçekleştirdikleri çalışmada belirlenen yaratıcı mutfak sanatçıların bağımsız düşünme, açık/tarafsız olma gibi diğer karakteristik özellikleri, Sosu (2012) tarafından belirlenen eleştirel düşünce eğiliminin göstergeleriyle; açık fikirlilik, entelektüel meraklılık ve araştırmacılık gibi özellikleri, Colucciello (1999) tarafından belirlenen eleştirel düşünce eğilimine işaret eden kişilik özellikleriyle, benzerlik göstermektedir. Dahası, eleştirel düşüncenin yaratıcılığın bir ön koşulu olarak kabul edilebileceği (Baum ve Newbill, 2010; Liu vd., 2023; Vachova, 2023) bilinmektedir. Bunlara ek olarak, eleştirel düşünce eğiliminin bilimsel yaratıcılığı pozitif yönde etkileyen bir faktör olarak ele alındığı da görülmektedir (Qiang, 2018). Bu bağlamda yaratıcı mutfak sanatçıların karakterolojik profillerini etkileyen faktörlerden birisi olarak eleştirel düşünce eğilimi öne çıkmış ve çalışmanın üçüncü hipotezi (H₃) geliştirilmiştir.

H₃: *Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerinde pozitif etkisi vardır.*

Son olarak araştırma modelinde bağımsız (dışsal/exogen) değişkenin bağımlı (içsel/endogen) değişkene bir aracı (arabulucu/mediator) değişken üzerinden etki ettiğini, aracı etki modelinin doğrulanmasını, ifade eden dördüncü hipotez (H₄) geliştirilmiştir.

H₄: *Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin aracı rolü vardır.*

Özetle araştırmanın, ilgili literatüre bağlı kalarak geliştirilen hipotezlerin ve bu hipotezlerden oluşan araştırma modelinin doğrulanmasını amaçladığı söylenebilir. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın yöntemine dair sıradaki başlıklarda, ölçüm araçlarına, veri toplama sürecine ve verilerin analizine dair bilgiler verilmektedir.

3.2. Ölçüm Araçları

Bu başlıkta öncelikle değişkenlere ilişkin ölçüm araçlarının/ölçeklerin nasıl belirlendiği açıklanmaktadır. Ardından belirlenen yabancı ölçeklerin Türkiye'deki bir örnekleme sağlıklı bir şekilde uygulanması için başvuru yöntemlerinden (çeviri geçerliğinin sağlanması ve uzman görüşleri) bahsedilmektedir.

3.2.1. Ölçeklerin belirlenmesi

Çalışma bir bağımlı (yaratıcı mutfak süreci) bir bağımsız (kültürel sermaye) ve bir de aracı (eleştirel düşünce eğilimi) değişkenden oluşan araştırma modeli üzerinden yürütülmüştür. Bu üç değişkene yönelik ölçekler kapsamlı bir literatür taraması sonrasında, geçerli ve güvenilir olduğuna dair istatistiksel kanıtlar ve ölçülmek istenen niteliği tüm yönleriyle ortaya koyduklarına dair bir teorik altyapı sunmaları ön şartlarıyla belirlenmiştir (Seçer, 2015; İslamoğlu ve Alnaçık, 2016; Creswell, 2017).

İlk olarak çalışmanın bağımlı değişkeni konumunda olan yaratıcılığa ve spesifik olarak mutfakta yaratıcılığa dair bir ölçeğin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda doğrudan yaratıcı mutfak sürecini ölçmek için kullanılan, Horng ve Hu (2009) tarafından Wallas (1926)'ın 4 aşamalı yaratıcılık süreci teorisi temelinde geliştirilen Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği (*Creative Culinary Process Scale*)'nin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu ölçek hem kabul edilebilir bir teorik altyapı ve geçerlik ile güvenilirlik bilgisi sunması hem de gastronomi alanına uyarlanmış yapısı nedeniyle tercih edilmiştir. Ölçeğin ifadeleri Horng ve Hu tarafından alanında uluslararası üne ve yaratıcılık ödülü gibi başarı göstergelerine sahip şeflerle yapılan görüşmeler aracılığıyla belirlenmiş 40 ifadenin açımlayıcı faktör analizine tabii tutulmasıyla belirlenmiştir. Horng ve Hu, anket tekniği ile topladıkları 669 veri

üzerinden gerçekleştirdikleri açımlayıcı faktör analizi sonrasında dört boyut altında toplanan 27 ifadenin Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği'ni oluşturduğu tespit etmiştir. Horng ve Hu, ölçeğin güvenirliğine dair bilgi veren Cronbach α katsayılarının, her boyut için 0.83 ile 0.94 arasında olduğunu ve ölçeğin genel güvenirlik katsayısının 0.98 olduğunu belirtmiştir. Bu değerler Hair vd. (2018) tarafından Cronbach α değeri için önerilen ≥ 0.70 değerini sağlamış ve bu sayede ölçeğin iç tutarlılığının sağlandığı ve güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Ölçeğin uyuma ve ayrışma geçerliğini sağlama durumu Horng ve Hu tarafından gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla ve analiz sonucunda elde edilen uyum değerleri ile ortaya konmuş; Uyum İyiliği İndeksi (GFI) 0.86, Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI) 0.83, Hataların Yaklaşık Ortalama Karekökü (RMSEA) 0.075, Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI) 0.88, Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI) 0.90, olarak belirlenmiştir. Faktör yüklerinin her ifade için 0.70'in üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Faktör yükleri $\geq 0.30 \leq 0.40$: yapının yorumlanabilmesi için minimum düzey; ≥ 0.50 : pratik açıdan önemli; ≥ 0.70 : iyi tanımlanmış yapıların göstergesi; Hair, 2018: 151). Bu değerler üzerinden ölçeğin genel anlamda kabul edilebilir/iyi uyum indekslerine sahip olduğu görülmüştür (Arbuckle ve Wothke, 1995; Hu ve Bentler, 1999; Byrne ve Campbell, 1999; Hooper vd., 2008; Kriston vd., 2008; Simon vd., 2009; Tabachnick ve Fidell, 2013; Hair vd., 2013; Kline, 2016).

İkinci olarak, bu araştırmanın modelinde bağımsız değişken olan kültürel sermayeyi ölçmek için literatürden seçilen ölçek, Kato Nitta (2011)'nin geliştirdiği Kültürel Sermaye Ölçeği'dir. Kato Nitta, literatürden ve daha önce 1995 Sosyal Tabakalaşma ve Sosyal Hareketlilik Araştırması'nda kullanılmış maddelerden yola çıkarak ifadelerini oluşturduğu ölçeği, 359 geçerli veri üzerinden güvenirlik analizine tabi tutmuş ve teknik kültürel sermaye boyutunun Cronbach α güvenirlik katsayısını 0,74; edebi ve sanatsal kültürel sermaye boyutunun Cronbach α katsayısını 0,69 (açımlayıcı faktör analizinde 0,60 değeri alt sınır kabul edilebilir, Hair vd., 2018); kültürel sermaye ölçeği için toplam katsayıyı ise 0,78, olarak tespit etmiştir. Bu katsayının ölçeğin yeterli güvenirliği ve genel iç tutarlılığını gösterdiği görülmektedir. Kato Nitta, güvenirlik analizinin ardından aynı sayıdaki örnekleme, temel faktör yöntemi, eğik döndürme ve promax yöntemi ile gerçekleştirdiği açımlayıcı faktör analizinde örnekleme yeterliliğine dair bilgiyi veren Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerini 0.801 olarak tespit etmiş ve ölçeğin 4'er maddelik 2 boyuttan oluştuğu belirlemiştir. Ardından 572 geçerli veri üzerinden ölçeğin faktörel geçerliğinin tespit edilmesi için

doğrulamalı faktör analizi yapmış ve modelin istikrarını ele alan Uyum İyiliği İndeksi (GFI) ve Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi (AGFI), (GFI = 0,957; AGFI = 0.918) değerlerine yer vermiştir. Ölçekteki tüm maddelerin faktör yüklerinin 0.50'nin üzerinde olduğu ve gözlenen değişkenlerin ($p < .001$) değeriyle anlamlı bulunduğu belirtilmiştir. Bu istatistiksel sonuçlara ek olarak aynı çalışmada geliştirilen kültürel sermaye ölçeği bir yapısal eşitlik modellemesi içerisinde de değerlendirilmiştir. Bu modelde de kültürel sermaye ölçeğinin diğer değişkenlerle olan model uyumu CFI = 0.942 ve RMSEA = 0.063 değerleriyle belirtilmiş ve ölçeğin bir yapısal eşitlik modeli içerisinde de doğrulandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, modelin güçlü bir açıklama gücüne sahip olduğunu doğrulandığını göstermektedir.

Son olarak bu araştırma modelinde aracı etki rolünde kullanılan eleştirel düşünce eğilimi kavramını ölçmek adına seçilen Sosu (2012) tarafından geliştirilen Eleştirel Düşünce Eğilimi Ölçeği (*Critical Thinking Disposition Scale*) incelenmektedir. Sosu, literatürde eleştirel düşünce eğilimini ölçmek için sıklıkla kullanılan 75 maddelik Kaliforniya Eleştirel Düşünce Eğilimi Envanteri (CCTDI)'nin (Facione ve Facione, 1992) geçerlik ve güvenilirlik sorunlarına yol açtığından ve bu ölçeğin kısaltılması gerektiğine dair önerilerin arttığından bahsetmektedir. Aynı zamanda eleştirel düşünceyi, eleştirel düşünce becerilerini ölçen ancak eleştirel düşünce eğilimini tam anlamıyla ölçmeyen ölçüm araçlarının varlığını vurgulamaktadır. Bu nedenle bir eleştirel düşünce eğilimi ölçeği geliştirmeyi ve bu ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine dair bir inceleme yapmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda literatürde eleştirel düşünce eğilimini gösteren bireylerin karakteristik özellikleri ve tutumlarına dair oluşturulan taksonomileri kullanarak hazırladığı 98 ifadelik bir ölçeği öncelikle alanında uzman diğer araştırmacılarla birlikte 46 ifadeye indirgemıştır. Ardından gerçekleştirdiği pilot çalışma ile ampirik çalışmaya dahil edilecek ifade sayısının 24 olduğuna karar vermiş ve 467 katılımcıdan toplanan veriler üzerinden önce açımlayıcı faktör analizini ardından farklı bir örneklem üzerinden çoklu grup doğrulamalı faktör analizini gerçekleştirmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında ölçeğin 2 boyut ve 11 maddeden oluştuğu ve ortaya çıkan bu ölçeğin doğrulamalı faktör analizi ile geçerliliğinin sağlandığı ilgili değerler sunularak kanıtlanmıştır. Ölçeğin ortalama Cronbach's α katsayısı 0.81 olarak belirlenmiş ve bu değerle ölçeğin güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Ölçeklerin çeviri değişmezliği ve uzman görüşleri

Araştırmanın bu başlığında öncelikle belirlenen ölçeklerin çeviri değişmezliklerinin nasıl sağlandığına dair bilgi verilmektedir. Ardından ölçeklerin gastronomi ve mutfak sanatları alanında çalışan 6 uzmanın görüşleri aracılığıyla pilot uygulamaya nasıl hazırlandıkları aktarılmaktadır.

Ölçeklerin orijinal dillerinden farklı bir dile tercümesinde çeviri değişmezliğinin sağlanması gerekmektedir. “Çeviri değişmezliği (*translation equivalence*), ana dilden hedef dile çevrilen tercümenin tekrar ana dile çevrilerek orijinal ölçek ile kıyaslanması anlamına gelmektedir” (Yılmaz, 2021: 158). Bu kıyaslama, çeviri-geri çeviri yöntemi (Brislin, 1970: 186) ile yapılmış ve bu yolla çeviri değişmezliğinin sağlanmasına çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan üç ölçeğin de orijinal versiyonları İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Ölçeklerin orijinal versiyonları araştırmacı tarafından Türkçe’ye çevrilmiş, bu çeviri yapılırken dil bilgisi (anlam düşüklüğü yaratmama gibi) ve yazım kurallarına uymaya dikkat edilmiştir. Ardından ölçeklerin Türkçe çevirileri, İngiliz Dili ve Edebiyatı alanında akademisyen olarak çalışan 2 uzman tarafından tekrar İngilizce’ye çevrilmiş ve yine aynı uzmanlar tarafından orijinal ölçeklerle çeviri döngüsü sonunda elde edilen ölçekler arasında dil bilgisi açısından herhangi bir anlam farklılığı olup oluşmadığı değerlendirilmiştir. Çevirmenler ölçeklerin orijinal versiyonları ile çeviri döngüsüne dahil edilen ifadeler arasında herhangi bir farklılık oluşmadığına dair ortak görüş belirtmiştir.

Bu doğrultuda ölçeklerin orijinal ifadeleri ile çeviri geçerlilikleri sağlanan Türkçe ifadelerinin birlikte yer aldığı bir uzman görüş formu hazırlanmıştır ve bu form ifadelerin içerik açısından da Türkçe’ye uygunluğunun sağlanması ve gastronomi alanındaki öğrencilere uygulanabilirliği hakkında araştırmacı tarafından yapılan düzeltmeler hakkında detaylı bir fikir edinilebilmesi için uzman görüşüne sunulmuştur. Gastronomi ve mutfak sanatları alanında akademisyen olarak görev yapan 6 uzmanın görüşleri de değerlendirilerek ölçeklerin uygulanabilir olduğu kabul edilen son haline ulaşılmış ve anket formu hazırlanmıştır. Uzman görüşleri Ek-1’de, anket formu ise Ek-2’de sunulmaktadır.

3.2.3. Pilot Uygulama

Bu başlıkta kullanılan ölçeklerin madde toplam korelasyon katsayılarına dair analizlere yer verilmektedir. Bu analizler aracılığıyla ölçeklerde sorunlu ifadelerin olup olmadığı test edilmiş ve ölçeklerde sorunlu ifade olmadığı, ifadelerden herhangi birinin çıkarılması

durumunda ölçeğin güvenirlik katsayısının artmayacağı tespit edilmiştir. Bu sayede pilot uygulamada kullanılan 98 veri, alan araştırmasına da dahil edilmiştir.

Pilot uygulama, ölçeklerin yapı geçerliliğinin sağlanması ve ölçekteki ifadelerin ve ölçek formatının iyileştirilmesi açısından önemlidir (Creswell, 2017). Pilot uygulama ile araştırmada kullanılan ölçeklerin yapı geçerlilikleri ve güvenirliklerine ilişkin bilgi alınabilmektedir (Radhakrishna, 2007). Pilot uygulamada alan araştırmasının gerçekleştirileceği koşullara benzer koşullarda, örneklem grubunun özellikleri ve örneklem hacmi göz önünde bulundurularak, en az 50 kişilik (Lin, 1976; Yılmaz, 2021) bir örneklemden veri toplanması gerektiği bildirilmektedir. Bu doğrultuda 3 farklı üniversitede gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde aktif olarak öğrenim gören 98 öğrenciden, 5’li likert tipi ölçek olarak hazırlanan çevrimiçi soru formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Toplanan veriler üzerinden ölçeklerin madde toplam korelasyon katsayıları değerlendirilerek (Tablo 3.1) sorunlu ifadenin bulunup bulunmadığı incelenmiştir.

Tablo 3.1. Ölçeklerin madde toplam korelasyon değerleri

Ölçek	Cronbach’s α	Sorunlu Olma Olasılığı Bulunan İfade No.	Doğrulanmış Madde Toplam Korelasyonu En Düşük Değer	İfade Silinirse Cronbach’s α Ulaşılabilecek En Yüksek Değer
Kültürel Sermaye	,860	7	,444	,861
Eleştirel Düşünce Eğilimi	,852	1	,371	,853
Yaratıcı Mutfak Süreci	,938	24	,425	,937

Tablo 3.1’de verilen değerler incelendiğinde, ölçeklerin Cronbach’s α katsayılarının kabul edilebilir olduğu görülmektedir. Doğrulanmış Madde Toplam Korelasyonu değerlerine göre Kültürel Sermaye Ölçeği’nde ifade 7’nin; Eleştirel Düşünce Eğilimi Ölçeği’nde ifade 1’in ve Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği’nde ifade 24’ün en düşük değerlere sahip olduğu ancak bu maddelerin silinmesi durumunda ölçeklerin toplam Cronbach α katsayılarının belirgin bir düzeyde artmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda yapılan pilot uygulama sonrasında ölçeklerde sorunlu ifade bulunmadığı; ölçeklerin iç tutarlılığa sahip, güvenilir ölçekler olduğu ve alan araştırmasına geçilebileceği belirtilmektedir (Seçer, 2015).

3.3. Veri Toplama

Bu başlıkta öncelikle kesitsel olarak toplanan verilerin hangi çalışma evreninden, hangi örnekleme türüyle, kaç kişilik bir örneklemden ve hangi yöntemle toplandığına dair bilgilere yer verilmektedir. Ardından alan araştırmasının nasıl uygulandığı detaylıca anlatılmaktadır.

3.3.1. Evren ve örnekleme türü

Araştırma sonuçlarının genellenebileceği ana kütleye evren denilmektedir. Araştırmanın evrenini, Türkiye Yükseköğretim Kurulu'na (YÖK) bağlı üniversitelerde fakülte ya da yüksekokul bünyelerinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'nde 4 yıllık lisans eğitimi alan lisans öğrencilerinden en az bir (1) mutfak uygulaması dersi almış öğrenciler oluşturmaktadır. Yükseköğretim Kurulu'nun Yükseköğretim Programı Atlası adlı resmi internet sitesinin 2022 yılı verilerine göre, bünyesinde Gastronomi ve Mutfak Sanatları programı bulunan 79 fakülte, 21 yüksekokul bulunmaktadır (YÖK, 2022). Bu programlara kayıt yaptırdığı bilinen öğrenci sayısı ise 18.843'tür. Bu sayılar kaydını sildiren öğrencilerin hesaplamaya dahil edilmediği durumda elde edilen sayılardır. Bu bilgiler, araştırmanın çalışma evreninin tam sayısıyla bilinebileceğini ve bu nedenle örnekleme türünün olasılığa dayalı (probability sampling) yöntemle belirlenebileceğini göstermektedir.

“Olasılıksal örneklemin özelliği, evrendeki her elemanın örnekleme dahil edilme olasılığının bilinen, sıfırdan farklı bir değere sahip olmasıdır ve bu yöntemde her bir elemanın seçilme olasılığı bilindiği için, örneklem verilerinden popülasyon parametrelerinin doğrusal fonksiyonlarına (örneğin, popülasyon ortalamaları, toplamaları, oranları) dair yanlışsız tahminler oluşturulabilir” (Levy ve Lemeshow, 1999: 20-21).

Bu araştırmada da öncelikle olasılığa dayalı bir örnekleme yönteminin seçilebileceği öngörülmüştür. Ancak öğrencilere doğrudan ulaşılabilecek herhangi bir platformun bulunmaması ve araştırmanın bir tez çalışması kapsamında zaman kısıtlılığı içerisinde yürütülmesi bu öngörünün gerçekleştirilememesine neden olmuştur. Verinin toplanması, ilgili fakültelerde görevli öğretim elemanlarına, öğrencilere ulaştırmaları adına çevrimiçi anket formunu ileterek gerçekleştirilmiştir. Bu durum veri toplanacak örneklem ile araştırmacı arasına bir aracının girmesi anlamına gelerek veri toplama işleminin sağlıklılığına dair kontrolü araştırmacının elinden almaktadır. Aynı zamanda veri toplama sürecinin Kahramanmaraş (2023) depremleri nedeniyle online eğitime geçildiği bir döneme denk

gelmesi de bu sınırlılığa eklenmiş; evrene dair kesin sayının bilinebileceği ve bu sayede olasılığa dayalı bir örnekleme yönteminin belirlenerek evrene dair genellenebilir sonuçlar elde edilmesiyle daha geçerli ve güvenilir bilgilere yol açacak bir araştırma, bu nedenlerle, olasılığa dayalı olmayan bir örnekleme yöntemiyle, yürütülmek zorunda kalmıştır.

Katılımcıların erişim kolaylığı açısından avantaj sağlanması gereken, olasılığa dayalı örnekleme yönteminin tercih edilemediği durumlarda, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi (*non-probability sampling*) kullanılmaktadır (Creswell, 2017). Olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi, yanlış tahminler elde edilmesi konusunda olasılığa dayalı örnekleme yönteminin sunduğu fırsatları sunmamaktadır. Olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi, kotalama gibi tekniklerle geliştirilse bile araştırmacının objektif olmayan seçimleri gibi nedenlerle geçerlik ve güvenilirlik sorunlarını ortaya çıkarabilmektedir (Levy ve Lemeshow, 1999). Buna rağmen, kesin olarak olasılığa dayalı örneklem seçimi ilkesine bağlı kalmak açısından oldukça karmaşık olmaması ve olasılığa dayalı örnekleme yöntemine göre daha az maliyetli ve zaman alıcı olması nedeniyle, olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemi araştırmacılara fayda sağlayabilir. Ancak olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemiyle belirlenen örneklem üzerinden gerçekleştirilen araştırma sonuçları araştırmacıya bilimsel olarak bulguları genelleme yeteneği sağlamaz ve elde edilen bilgi, belirli bir hata payının tanımlanmasına izin vermeyen bir örnekleme yöntemi tercih edildiği için, bulguların bilimsel olarak genelleştirilmesine engel olur. Bu yöntemle belirlenen örnekleme dayalı çalışmaların sonuçları sadece üzerinde çalışılan örneklem sınırlılığında genellenebilir. (Rea ve Parker, 1997).

Bu bilgiler ışığında araştırmanın örnekleme olasılığa dayalı olmayan yöntemlerden kolayda ve amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemi, katılımcıların mutfakta yaratıcı sürece dair kişisel değerlendirme yapabilmeleri adına en az bir mutfak uygulaması dersi görmüş olmaları ön şartının örnekleme sürecine dahil edilmesini kapsamaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi ile ise katılımcılara kolay erişimin ve anketlere yüksek geri dönüşün sağlanması hedeflenmiştir (Yılmaz, 2021).

3.3.2. Örneklem

Çalışma evreninin bütünüyle doğrudan gözlenemeyeceği durumlarda belirlenen evren kesitine örneklem denilmektedir. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında farklı yaklaşımlar bulunduğundan bahsetmek mümkündür. Yılmaz (2021) bu yaklaşımları

minimum örneklem büyüklüğü varsayımı, örneklem büyüklüğü tablosu kullanımı, örneklem büyüklüğünün değişken sayısına oranla belirlenmesi ve çevrimiçi örneklem büyüklüğü hesaplayıcılarının kullanımı olarak belirtmektedir. Yılmaz aynı çalışmada Kozak (2021)'tan aktararak sosyal bilim araştırmalarında en sık başvurulanan yaklaşımlardan bir tanesi olarak 0.05 anlamlılık ve %95 güvenirlilik düzeyinde bir milyon ve daha fazla bir evren hacmi için tavsiye edilen 384 katılımcılık örneklem büyüklüğüne ulaşılması gerektiğinden de bahsetmektedir.

Diğer yandan ölçüm modeli içeren çalışmalar özelinde örneklem büyüklüğünün değişken sayısına oranla belirlendiği görülmektedir. Hair vd. (2009)'ne göre bir ölçüm modelini test edebilmek için modelde bulunan her parametrenin/ifadenin en az 10 katılımcı tarafından yanıtlandırılması gerekmektedir. Araştırmanın modelinde bulunan üç değişken toplamda 46 ifadeden oluşmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın örneklem büyüklüğünün en az 460 katılımcıdan oluşması gerektiği görülmektedir. Verilerin analize hazırlanması aşamasında yapılması ön görülen uç değer temizliği de düşünüldüğünde bu sayının 550-600'e çıkarılmasının fayda sağlayacağı söylenebilir.

3.3.3. Alan araştırmasının uygulanması

Alan araştırmasının uygulanması başlığı, öncelikle anket formunun hazırlanmasına ve gerekli izinlerin alınmasına dair bilgi vermelidir. Daha sonra verilerin hangi veri toplama yöntemiyle, hangi veri toplama kanalı aracılığıyla, hangi tarihler arasında, kimlerden ve kesitsel mi boylamsal mı toplandığının bir raporunu içermelidir (Creswell, 2017).

Bu bağlamda öncelikle 5'li likert tipi ölçek olarak hazırlanan ve 3 farklı ölçeği kapsayan bütüncül bir anket formu, Google Forms adlı çevrimiçi uygulama üzerinden hazırlanmıştır. Anket formu, yaş, cinsiyet, üniversite türü (devlet/vakıf) ve öğrenim görülen üniversitenin adı (açık uçlu soru) olmak üzere 4 demografik sorudan ve 8 kültürel sermaye; 11 eleştirel düşünce eğilimi; 27 yaratıcı mutfak sürecine dair toplam 46 ifadeden oluşturulmuştur. Ardından etik kurul iznine başvurulmuş ve Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 20.01.2023 kayıt tarihli ve 475292 protokol numaralı belgesinde (Ek-6) belirtildiği üzere bu araştırma kapsamında veri toplanmasının uygun görüldüğü sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada kullanılmak üzere toplanan veriler büyük bir evreni temsil etmesi bakımından sağladığı avantajla evrenin bir kesiti olarak kabul edilen bir örneklemden anket

teknikiyle toplanmıştır. Bu teknik ekonomik kaygıların olduğu ve verinin kısıtlı zamanda toplanmasının gerektiği durumlarda araştırmacıya sağladığı avantaj nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir (Fowler, 2009). Veriler internet aracılığıyla, e-posta ve mobil mesajlaşma uygulamaları (WhatsApp gibi) üzerinden; 28.02.2023 ile 28.04.2023 tarihleri arasında; gastronomi ve mutfak sanatları bölümünde aktif öğrenim gören ve en az bir mutfak uygulaması dersi almış öğrencilerden; 2 aylık bir süreç içerisinde tek seferde (kesitsel) toplanmıştır.

Veri toplama süreci sırasıyla şu aşamaları içermektedir:

-Anket formları, bünyesinde gastronomi ve mutfak sanatları bölümü barındıran üniversitelere, araştırmanın yürütüldüğü üniversitenin ilgili birimi tarafından resmi yazışmalarla iletildi.

-Veri toplanması planlanan üniversitelerin onayına sunulan veri toplama talebinin onaylanması durumunda anket formu ilgili birimlerde görev yapan akademisyenlere bölümdeki öğrencilere iletmesi adına araştırmacı ve/ya ilgili üniversite tarafından gönderildi.

-Üniversitelerin ilgili birimlerinde aktif olarak görev yapan akademisyenlerin açık erişimli e-posta adreslerine gerekli izin belgeleri eklenerek çevrimiçi anket formu linki araştırmacı tarafından e-posta yoluyla 2 kere (biri hatırlatma mesajı olmak üzere) iletildi.

-Bunlara ek olarak WhatsApp gibi mobil iletişim kanalları aracılığıyla çevrimiçi anket formu linkinin ilgili alanda eğitim gördüğü bilinen öğrencilerin iletişim gruplarına iletilmesi sağlandı.

Özetle alan araştırması, örnekleme oluşturan öğrencilerin çevrimiçi anket formunu gönüllülük esasıyla yanıtlamaları adına gerekli izinlerin alındığı resmi bir süreçle uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Bu başlıkta verilerin analize hazırlanma süreci ve uygun analiz yöntemlerinin belirlenmesi konularına değinilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle uç değerlerin belirlenmesi ve atılması gerçekleştirilmekte ardından verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmektedir. Ardından verilerin geçerliliklerine dair uygun faktör analizi yönteminin nasıl belirlendiği hakkında bilgi verilmektedir.

3.4.1. Verilerin analize hazırlanması

Bu aşamada eksik veri kontrolü, uç değer tespiti ve uç değerlerin temizlenmesi ile verilerin normallik dağılımına dair analizlerin gerçekleştirilmesi önerilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Araştırmada kullanılan veriler sadece çevrimiçi anket formu ile toplandığı için eksik veri kontrolüne ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu doğrultuda öncelikle uç değer tespiti ve uç değerlerin temizlenmesi gerçekleştirilmektedir.

Çok değişkenli araştırma modellerinde uç değerlerin tespiti ve temizlenmesi Mahalanobis uzaklığı değeri ile yapılmakta; bu değer $p < 0.001$ ya da $p < 0.005$ değeri baz alınarak uç değerlerin belirlenmesi ve uç değerlerin veri setinden çıkarılmasında kullanılmaktadır (Hair, 2019: 89). Bu bilgi doğrultusunda $p < 0.005$ değeri baz alınarak toplanan 563 veriden 163 tanesinin uç değer olduğu tespit edilmiş ve uç değer olarak kabul edilen veriler veri setinden çıkarılmıştır. Sonuç olarak 460 adet verinin analize uygun olduğu tespit edilmiştir.

Verilerin analize hazırlanmasındaki son aşama verilerin dağılımında normallik durumunun tespit edilmesidir. Birçok farklı teknikle belirlenebilen normallik dağılımı bu araştırmada çarpıklık (skewness) ve basıklık (curtosis) değerlerinin $+1.96$ ve -1.96 arasında olma şartı üzerinden değerlendirilmektedir (Hair, 2019: 96). Bu doğrultuda verilerin normal dağılım varsayımına dair sonuçlar incelendiğinde (Ek 3) çarpıklık değerlerinin $-,755$ ile $,454$ arasında; basıklık değerlerinin ise $-,810$ ile 1.330 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Verilerin normal dağılım şartını karşılayabilmesi, çarpıklık ve basıklık değerlerinin $+1.96/-1.96$ aralığında olmasıyla gerçekleşmektedir (Hair, 2019: 96). Bu doğrultuda veri setinin normallik varsayımını karşıladığı söylenebilir.

Bu bilgilere ek olarak, örnekleme dahil edilen katılımcıların profili incelendiğinde (Ek-4), katılımcıların ağırlıklı olarak (%85,4) 18-26 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu durum araştırmanın lisans öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilmesi nedeniyle olağan kabul edilebilir. Katılımcıların çoğunluğunu (%71,5) kadınlar oluşturmaktadır. Bu durumun olağan bir sonuç olduğu kesin bir akıl yürütme ile açıklanamamaktadır. Ancak kadınların ve erkeklerin çevrimiçi anketlere karşı tutumlarına yönelik kapsamlı bir literatür taraması ve gastronomi ve mutfak sanatları bölümlerine kayıtlı öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına yönelik bir araştırma ile bu durum açıklanabilir. Araştırmaya katılım ağırlıklı olarak (%89,6) devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Devlet

üniversitelerinin gastronomi ve mutfak sanatlarında aktif öğrenim gören öğrenci sayısı vakıf üniversitelerine oranla fazladır (YÖK, 2022) ve bu nedenle bu sonucun da olağan kabul edilebileceği söylenebilir. Toplamda 45 farklı gastronomi ve mutfak sanatları programından veri toplandı; en fazla katılım sağlayan ilk üç üniversitenin sırasıyla Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (59 adet veri), Atatürk Üniversitesi (51 adet veri) ve Anadolu Üniversitesi (42 adet veri) olduğu görülmektedir. En düşük katılım 1'er öğrenciyle, Gümüşhane, Karabük, Kocaeli ve Yeditepe üniversitelerinden sağlanmıştır. Katılım sağlanan 45 okuldan 36'sının devlet, 9'unun vakıf üniversiteleri olduğu görülmektedir. Devlet okullarından 416 (%90,4), vakıf okullarından ise 44 (%9,6) adet veri çalışmaya dahil edilmiştir. Bu sonuçlar, toplamda 100 gastronomi ve mutfak sanatları programının (79 fakülte ve 21 yüksekokul) 45'inden (%45) veri toplandığını göstermektedir.

Özetle uç değerlerin (n= 163) çıkarılması ve normallik varsayımının karşılanmasının ardından analize hazır/geçerli kabul edilen ve katılımcı profilinin normal/olağan olduğu düşünülen 460 veri elde edilmiştir. Bu sayı, değişken sayısına oranla belirlenen yeterli örneklem büyüklüğünü de karşılamaktadır.

3.4.2. Analiz yöntemlerinin belirlenmesi

Bu başlıkta veri analizinin hangi analiz araçları ve yöntemleri ile gerçekleştirildiği açıklanmaktadır. Ayrıca hangi faktör analizinin kullanılacağına dair verilen karar gerekçelendirilmektedir.

Verilerin analizi için IBM SPSS Statistics (*Statistical Package for the Social Sciences*) ve IBM SPSS AMOS (*Analysis of Moment Structures*) istatistiki analiz programları ile Microsoft 365 Excel uygulaması kullanılmaktadır. Katılımcılara dair betimsel analizler frekans ve yüzde dağılımlarıyla incelenmektedir. Araştırma modelinde yer alan ölçeklerin yapı geçerliğinin belirlenebilmesi için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmaktadır.

Ölçeklerin yapı geçerliliğinin sağlanabilmesi noktasında iki farklı yaklaşımın varlığından söz etmek mümkündür. Bu yaklaşımlardan ilkinde ölçeklere dair uyarılma çalışmalarının yapılmasına rağmen ölçeklere ilişkin boyutların katılımcılar tarafından algılanıp algılanmadığının belirlenmesi için açımlayıcı faktör analizinin uygulanması gerektiği varsayılmaktadır (Yılmaz, 2021).

İkinci yaklaşımda, “Yurtdışında geliştirilmiş olan bir ölçme aracının Türk kültürüne adaptasyonunu yapmaya çalışan bir araştırmacı zaten test edilmiş ve doğrulanmış olan bir

yapıyı Türkçe'ye uyarlamaya çalıştığı için ölçeğin sahip olduğu örtük yapıyı yeniden belirlemek yerine ölçeğin belirlenmiş olan örtük yapısının Türk kültüründe model uyumunu incelemelidir” görüşü öne çıkmaktadır (Seçer, 2015: 78).

“Doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) açımlayıcı faktör analizinden (AFA) belki de en önemli farkı klasik test kuramının ölçmeye karışan hatalar arasında korelasyon olmadığı yönündeki varsayımını esnetebilmesidir. Bu noktadan bakıldığında test geliştirme süreci için AFA, adaptasyon için ise DFA daha uygun görünmektedir” (Güngör, 2016: 107).

Açımlayıcı faktör analizi, teori geliştirme ile ilişkili; doğrulayıcı faktör analizi ise teori testi ile ilişkilidir ve açımlayıcı faktör analizi değişkenler arasındaki korelasyonları üretebilecek temel süreçleri incelerken; doğrulayıcı faktör analizi değişkenler arasındaki korelasyonların, öngörülen faktör yapısıyla olan uyumluluğunu incelemektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 614; Hair, 2019).

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın değişkenlerini ölçmek için kullanılan yurtdışında geliştirilmiş ölçeklerin yapı geçerliliği, araştırma modeli üzerinden doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmektedir. Ek olarak demografik değişkenlere göre modeldeki değişkenlerin anlamlı farklılık gösterip göstermedikleri de incelenmektedir. Bu yolla belirli bir grubun etken değişkeninin düzeyi hakkında yorum geliştirebilmek hedeflenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bulguları bu başlık altında değerlendirilmektedir. Bulgular sırasıyla ölçeklerin güvenirlik analizleri, ölçüm modeli ve ölçeklerin geçerlik analizlerine ilişkin bilgiler ve hipotez testleri için SPSS PROCESS v4.2 uygulamasıyla elde edilen yol analizlerine dair bulgular olmak üzere üç alt başlıkta sunulmaktadır.

4.1. Güvenirlik Analizine İlişkin Bulgular

Çoklu öge ölçeklerinin kendi içlerinde ve birden çok ölçekten oluşan yapıların/ölçüm modelinin bir bütün olarak tutarlılığına güvenirlik denir ve yapıya dahil olan ölçekler benzer veya aynı koşullar altında tutarlı sonuçlar ürettiğinde güvenilirir. Ölçüm modellerinin güvenirliğinin en yaygın kullanılan ölçüsü, iç tutarlılık güvenirliğidir (*internal consistency reliability*) ve iç tutarlılık güvenirliği hem ölçeklerin Cronbach's α katsayılarının hem de bileşik güvenirlik (CR: *Composite Reliability*) katsayılarının 0.70'in üzerinde ve 0.95'in altında bir değer almasıyla karşılanmaktadır (Hair, 2019). Bu bilgiler doğrultusunda ölçeklerin ve ölçüm modelinin iç tutarlılık güvenirliğine dair bulgular Cronbach's α katsayısı ve CR değerleri aracılığıyla gösterilmektedir.

Tablo 4.2. Ölçek ve yapı güvenirliğine ilişkin bulgular

Ölçek	Cronbach's α	CR
Kültürel Sermaye	,857	,804
Eleştirel Düşünce Eğilimi	,846	,708
Yaratıcı Mutfak Süreci	,936	,887

Tablo 4.2 incelendiğinde Cronbach α katsayılarının ,857 ile ,936 arasında; CR değerlerinin ise ,708 ile ,887 arasında olduğu görülmektedir. Bu değerler ölçüm modelinin iç tutarlılık güvenirliğinin sağlandığını göstermektedir.

4.2. Ölçüm Modeli ve Yapı Geçerliliğine İlişkin Bulgular

Araştırmanın hipotezlerinin yol analizleriyle test edilmesinden önce araştırma modelinin doğrulanması gerekmektedir (Byrne, 2010). Bu amaçla oluşturulan ölçüm modeli (Ek-5) doğrulayıcı faktör analiziyle test edilmekte ve bu yolla öncelikle ölçeklerdeki her bir ifadenin faktör yüklerine ilişkin değerlendirme yapılmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizinde, faktör yüklerinin 0.50 değerinin üzerinde olması gerektiği bilinmektedir ve yapı geçerliğinin daha az hatayla sağlanması için ideal faktör yükü değeri ≥ 0.70 olarak kabul edilmektedir

(Hair, 2019: 676). Bununla birlikte “Eşik değerin (< 0.50) altında yer alan veya anlamlı olmayan maddelerin uyum iyiliği indekslerine sağladığı katkı da dikkate alınarak ölçüm modelinde tutulması ya da çıkarılması gerekmektedir” (Hair vd., 2017; Yılmaz, 2021).

Ardından modifikasyon/düzeltilme indekslerine (*modification indices*) yönelik bir inceleme yapılmaktadır. Modelin uyum iyiliği değerlerinin karşılanabilmesi noktasında fayda sağlaması ve gerekli görülmesi durumunda, düzeltilme indekslerinden yararlanılabilmektedir. Düzeltilme indeksleri, hata terimlerinin ait olduğu maddelerin aynı boyutu ölçmesi veya birbirinin yerine kullanılabilmesi şartıyla başvurulması gereken bir iyileştirme tekniği olarak kabul edilmektedir (Hair, 2013; Yılmaz, 2021).

Son olarak ölçüm modelinin kabul edilebilir uyum indeksi değerleri göstermesi halinde modelin yapı geçerliğini sağlayıp sağlayamadığına yönelik değerlendirme aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada ortalama açıklanan varyans (AVE), maksimum paylaşılan varyansın karesi (MSV), ortalama paylaşılan varyansın karesi (ASV) ve ortalama açıklanan varyans değerinin karekökü ($\sqrt{AVE}$) değerleri üzerinden bir değerlendirme gerçekleştirilmektedir. AVE değeri yapı geçerliğinin iki boyutundan birisi olan yakınsak geçerliğin (*convergent validity*) sağlanma durumunu tespit etmek amacıyla kullanılır ve AVE değerlerinin $\geq 0,50$ değerinden büyük olması beklenmektedir. Ancak CR değerinin 0.60’ın üzerinde olması şartıyla AVE değerlerinin 0.50’nin altında kalması halinde de yakınsak geçerliğin sağlandığı belirtilmektedir (Fornell ve Larcker, 1981; Qin ve Chen, 2022). MSV, ASV ve $\sqrt{AVE}$ değerleri ise yapı geçerliğinin diğer boyutu olan ayırışma geçerliğinin (*discriminant validity*) sağlanma durumunu tespit etmek amacıyla kullanılmaktadır. Ancak ayırışma geçerliğinin birden fazla teknikle belirlenebileceği de bilinmektedir. Örneğin Fornell-Larcker kriteri testi, Çapraz Yükleme (Cross Loadings) ve Heterotrait-Monotrait (HTMT) Korelasyon Oranı gibi farklı tekniklerden bahsetmek mümkündür. Bu teknikler arasında, HTMT’nin en kapsayıcı ve daha az sınırlayıcı olarak kabul edildiği belirtilmektedir (Voorhees vd., 2016). HTMT kriteri özellikle en küçük kareler yol modellemesi için önerilse de yapısal denklem modellemesinde de uygulanabilmektedir (Voorhees vd., 2016; Roemer vd., 2021). Bu nedenle, bu çalışmada ayırışma geçerliğini belirlemek için Henseler vd. (2015) tarafından önerilen HTMT kriteri kullanılmıştır. Henseler vd. (2015), HTMT kriterini değişkenlerin ögelerinin korelasyonlarının ortalamasının aynı değişkenin ifadelerinin korelasyonlarının geometrik ortalamasına (monotrait-heteromethod korelasyonları) oranı

olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmada HTMT değerleri Gaskin (2020) tarafından oluşturulan AMOS v26 uzantısıyla hesaplanmıştır. Henseler vd. (2015), HTMT kriterinde değişkenler arasındaki mesafenin 0.85 değerinin altında olması gerektiğini belirtmiştir.

Bu bilgiler doğrultusunda faktör yükleri eşik değerin (< 0.50) altında kalan 7 madde (Kültürel Sermaye ölçeğinden 7. madde; Eleştirel Düşünce Eğilimi ölçeğinden 1, 6 ve 7. maddeler ve Yaratıcı Mutfak Süreci ölçeğinden 3, 14 ve 17. maddeler) modelden çıkarılmıştır. Bu işlemten sonra Kültürel Sermaye Ölçeği'nde bulunan ifadelerin standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,700 ve 0,809 arasında değiştiği gözlenmiştir. Eleştirel Düşünce Eğilimi Ölçeği'nde bulunan ifadelerin standardize edilmiş faktör yüklerinin 0,559 ve 0,701 arasında değiştiği; Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği'ndeki ifadelerin standardize edilmiş faktör yüklerinin ise 0,548 ve 0,751 arasında değiştiği gözlenmiştir. Faktör yükleri üzerinden gerçekleştirilen işlemlerle birlikte düzeltme indekslerinden de faydalanılmış, e3-e4; e18-e19; e27-e28; e31-e36; e39-e40 ve e43-e44 kodlu hata terimleri arasında ilişkiler kurularak toplamda 6 adet düzeltme yapılmıştır. Modelden çıkarılan maddeler ve gerçekleştirilen düzeltmelerden sonra model uyum indekslerinin (ki-kare (χ^2)= 1507,500; serbestlik derecesi (sd)= 685; $p < 0.001$; $\chi^2/sd = 2.201$; CFI= 0.900; NFI= 0.832; IFI= 0.901; TLI= 0.892; RMSEA= 0.051; SRMR= ,0530) kabul edilebilir değerlere ulaştığını söylemek mümkün hale gelmiştir (Arbuckle ve Wothke, 1995; Hu ve Bentler, 1999; Byrne ve Campbell, 1999; Hooper vd., 2008; Kriston vd., 2008; Simon vd., 2009; Tabachnick ve Fidell, 2013; Hair vd., 2013; Kline, 2016).

Model uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edildikten sonra modelin yakınsak ve ayrışma geçerliklerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda ölçeklerin yakınsak geçerliklerine ilişkin durumu tespit etmeye yarayan AVE değerleri Kültürel Sermaye Ölçeği = 0,52; Eleştirel Düşünce Eğilimi Ölçeği = 0,41; Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği = 0,43 olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin, ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliğini bildiren CR değerlerinin 0,70'in üzerinde olması nedeniyle kabul edilebilir olduğu görülmektedir (Fornell ve Larcker, 1981). Modelin ayrışma geçerliklerinin sağlanma durumunu yorumlayabilmek adına hesaplanan HTMT değerleri ise Tablo 4.3'te sunulmaktadır.

Tablo 4.3. Modelin ayrışma geçerliklerine ilişkin bulgular (HTMT Kriteri)

	Kültürel Sermaye	Eleştirel Düşünce Eğilimi	Yaratıcı Mutfak Süreci
Kültürel Sermaye	1		
Eleştirel Düşünce Eğilimi	0,453	1	
Yaratıcı Mutfak Süreci	0,524	0.813	1

Tablo 4.3 incelendiğinde HTMT kriterinde değişkenler arasındaki mesafenin 0.85 değerinin altında olduğu görülmektedir. Bu değerler üzerinden modelin ayrışma geçerliğinin sağlandığı söylenebilir (Henseler vd., 2015).

4.3. Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

Araştırma modelinin doğrulanmasından ve modelin yapısal geçerliğinin sağlanmasından sonra öncelikle değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Bu aşama hipotezlerin test edilmesinden önce araştırma kapsamında ele alınan değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin bulunup bulunmadığını ve bu ilişkinin yüzde kaçlık bir güven aralığında olduğunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen korelasyon analizini kapsamaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkinin incelendiği Pearson Korelasyon analizinin sonucu Tablo 4.4'te sunulmaktadır.

Tablo 4.4. Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Değişkenlerin Korelasyonu (n=460).

Değişken	$\bar{X}$	s.s.	1	2	3
1. Kültürel Sermaye	2,85	0,709	1		
2.Eleştirel Düşünce Eğilimi	4,13	0,419	,396**	1	
3. Yaratıcı Mutfak Süreci	3,73	0,511	,498**	,695**	1

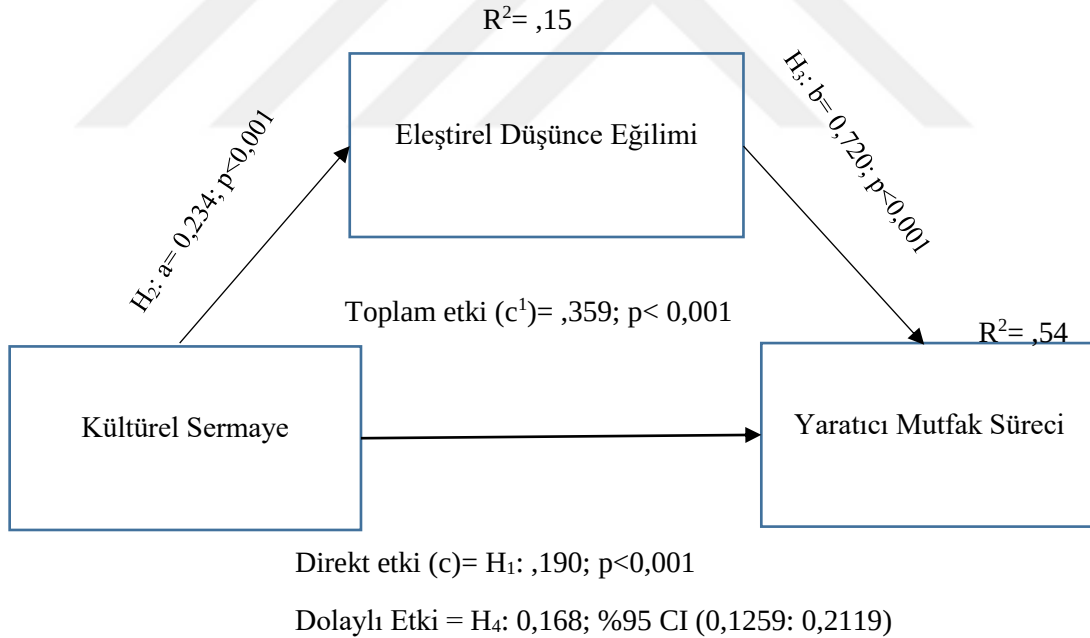
n=460, ** p<0.001

Araştırma konusunu oluşturan değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan korelasyon analizi sonucunda tüm değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda Kültürel Sermaye ile Eleştirel Düşünce Eğilimi arasında ($r=,396$, $p < 0.001$) anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Kültürel Sermaye ile Yaratıcı Mutfak Süreci arasında ($r=,498$, $p < 0.001$) pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Eleştirel Düşünce Eğilimi ve Yaratıcı Mutfak Süreci arasında ise ($r=,695$, $p < 0.001$) pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu değerlere göre Kültürel Sermaye ve Eleştirel Düşünce Eğilimi ile Kültürel Sermaye ve Yaratıcı Mutfak Süreci arasında orta

kuvvette (0,30-0,50 aralığı); Eleştirel Düşünce Eğilimi ve Yaratıcı Mutfak Süreci arasında ise güçlü bir korelasyon (0,50-0,80 aralığı) olduğu ve çok güçlü kuvvette (0,80'den büyük) korelasyon gözlenmemesi nedeniyle eş doğrusallık sorunu olmadığı söylenebilir (İslamoğlu ve Alınayık, 2016: 353). Nitekim araştırmada ele alınan tüm değişkenler arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

4.4. Hipotez Testleri

Hayes (2022) model 4 esas alınarak tasarlanan araştırma modelinde bulunan değişkenlerin arasında anlamlı ve pozitif ilişkilerin varlığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın sıradaki aşamasında hipotezlerinin test edilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda bu işlem Andrew F. Hayes tarafından SPSS programı için geliştirilen PROCESS v4.2 eklentisi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Hipotez testi sonuçları Şekil 4.1 belirtilmektedir.

Şekil 4.1. Hayes Model 4

Araştırma hipotezlerini test edebilmek amacıyla kurulan PROCESS v4.2 by Andrew F. Hayes 4. model (aracı etki modeli) Şekil 4.1'de görülmektedir. Model incelendiğinde araştırma hipotezlerinin desteklendiği tespit edilmiştir.

Aracı etki modeli kapsamında öncelikle Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisi incelenmiştir (H_1). Analiz sonuçlarına göre Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı

Mutfak Süreci üzerindeki etkisi Bootstrap tekniği ile incelenmiş ve %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (LLCI: ,1418; ULCI: ,2395). Bu sonuç “H₁: *Kültürel Sermaye’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerinde pozitif etkisi vardır*” hipotezinin desteklendiğini göstermektedir.

Kültürel Sermaye’nin Eleştirel Düşünce Eğilimi üzerindeki etkisi Bootstrap tekniği ile incelendiğinde, %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı bir etki saptanmıştır (LLCI: ,1843; ULCI: ,2840). Ayrıca Kültürel Sermaye Eleştirel Düşünce Eğilimi değişkeninin %15’lik ($R^2=0,15$) bölümünü açıklamaktadır. Bu sonuca göre “H₂: *Kültürel Sermaye’nin Eleştirel Düşünce Eğilimi üzerinde pozitif etkisi vardır*” hipotezi desteklenmiştir.

Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisi Bootstrap tekniği ile incelendiğinde ise (LLCI: ,6381 ; ULCI: ,8035) %95 güven aralığında anlamlı ve pozitif yönde bir etkinin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Buna göre “H₃: *Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerinde pozitif etkisi vardır*” hipotezi desteklenmiştir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda ortaya konulan Kültürel Sermaye’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin aracı rolü (H₄) incelenmiştir. Aracı etki analizi sonucunda $p<0,001$ düzeyinde ve %95 güven aralığında Bootstrap tekniği (LLCI: ,1259; ULCI: ,2119) ile bu ilişkide Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin var olduğu öngörülen aracı etki doğrulanmıştır. Buna göre araştırmanın “H₄: *Kültürel Sermaye’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin aracı rolü vardır*” hipotezi desteklenmiştir.

Eleştirel Düşünce Eğilimi’nin Kültürel Sermaye’nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde bulunduğu doğrulan aracı role ilişkin detaylar Tablo 4.5’te belirtilmiştir. Tablo 4.5 üzerinden aracı etki modeli yorumlanmış ve hipotez testinin bulguları detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tablo 4.5. *Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde; Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin Aracı Rolü (H₄)*

	Eleştirel Düşünce Eğilimi		Yaratıcı Mutfak Süreci	
	β	SH	β	SH
Kültürel Sermaye (c)			0,1906**	0,0249
R²			0,54	
Kültürel Sermaye (a)	0,2341**	0,0254		
R²	0,15			
Eleştirel Düşünce Eğilimi (b)			0,7208**	0,0421
R²			0,54	
Toplam etki (c)			0,35	
Dolaylı Etki (Eleştirel Düşünce Eğilimi=Aracı)			(H ₄) 0,168; %95 CI (0,1259; 0,2119)	

*p<0,05, **p<0,001

Araştırmada elde edilen bulgular, Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin aracı (mediator) rol üstlendiğini göstermektedir. Ayrıca araştırma modelinde Eleştirel Düşünce Eğilimi %15 (R²: ,15) oranında, Yaratıcı Mutfak Süreci %54 (R²: ,54) oranında açıklanmıştır. Ek olarak, Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki direkt etkisi β =,19 iken, toplam etki β =,35 olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin β =,16 düzeyinde aracı rol üstlendiği tespit edilmiştir (β =,16; R²: ,54; LLCI: ,1259; ULCI: ,2119). Buna göre “H₄: *Kültürel Sermaye'nin Yaratıcı Mutfak Süreci üzerindeki etkisinde Eleştirel Düşünce Eğilimi'nin aracı rolü vardır.*” hipotezi desteklenmiştir.

Son olarak demografik bulguların sonuçlara katkısını belirlemek adına fark analizleri yapılmıştır. Bu doğrultuda değişkenlerin demografik etkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadıklarını incelemek hedeflenmiştir. Altı adet Independent-Samples T Test altı adet ise One-Way ANOVA ayrışma testi SPSS paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Tüm demografik ve betimleyici değişkenlerin (yaş, cinsiyet, öğrenim görülen üniversite türü, öğrenim görülen üniversitenin adı) modeldeki tüm değişkenlerle (kültürel sermaye, eleştirel düşünce eğilimi, yaratıcı mutfak süreci) olan farklılaşma durumu içerisinde yalnızca kültürel sermaye değişkeninin farklı yaş gruplarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.6. Kültürel Sermaye ve Yaş Grupları Ayırışma Testi (One-Way ANOVA)

Levene Sig. Değeri	Anova Sig. Değeri	Post-Hoc Tukey Testi Sonrası Ayırışma Tespit Edilen Gruplardan Ortalaması Yüksek Olan Grup
,417	,000	4 =47 yaş ve üzeri

Tablo 4.6 incelendiğinde homojenliğin sağlandığı ve anlamlı bir farklılık tespit edilmiş, Post-Hoc Tukey Testi sonrasında farklılığın tespit edildiği gruplar belirlenmiş ve ortalaması belirgin şekilde yüksek olan grup 4'ün (47 yaş ve üzeri) diğer yaş aralıklarına göre daha yüksek kültürel sermaye düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu durum kültürel sermayenin uzun vadede kazanılan bir birikim oluşuyla örtüşmektedir. Her ne kadar farklılık durumları incelenen kültürel sermaye ve yaş grupları örneklemelerinin hacimleri birbirine denk sayılmasa da bu testin sonuçlarına göre kültürel sermayenin ilerleyen yaşla düzeyi artabilen, sonradan edinilebilen bir birikim olduğu da söylenebilir.

Bu analizlere ek olarak resmi olarak büyükşehir unvanı bulunan illerden gelen cevaplarla büyük olmayan şehirlerden gelen cevaplar, şehir niteliğine (büyükşehir ya da değil) göre modeldeki değişkenlerde anlamlı bir farklılık tespit edilip edilemeyeceğini incelemek amacıyla test edilmiştir. Test sonucuna göre anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu durum, kültürel sermayenin ediniminde şehir niteliklerinin (büyükşehir ya da değil) bu araştırma örneğinde önemli olmadığını göstermektedir.

Kültürel sermaye düzeylerinin yaş gruplarına göre farklılık göstermesine ve ileriki yaşlara doğru düzeyinin arttığına işaret eden analiz sonuçları, kültürel sermayenin sonradan edinilebilen ve uzun vadede edinilen bir birikim olduğuna dair araştırmacı çıkarımını doğrulamaktadır. Bu açıdan bu sonucun araştırmanın teorik altyapısına fayda sağladığı söylenebilir. Diğer yandan bireysel gözlem ve öngörüye göre kültürel sermaye edinimini sağlayacak aktivite ve kuruluşların büyükşehirlerde büyükşehir niteliği olmayan şehirlere oranla daha fazla olması durumu göz önüne alınarak, örneklem grubunun kültürel sermaye düzeyleri farklı iki gruba bölünebileceği düşünülmüştür. Ancak, beklenen sonuca

ulaşılamamıştır. Bu durumun ise araştırmanın veri toplama sũreciyle ilişkili olduğu dũřũnũlmektedir.

5. SONUÇ

Bu bölümde ilk olarak çalışmanın amacı ve yöntemine kısaca değinilmektedir. Ardından araştırmanın bulguları ile literatürdeki ilgili çalışmaların bulguları karşılaştırılmakta ve teorik çıkarımlar bölümünde tartışılmaktadır. Daha sonra araştırmanın sonuçları bağlamında pratik çıkarımlara yer verilmektedir. Son olarak araştırmanın sınırlılıkları üzerinden ileride yapılacak çalışmalara yönelik öneriler sunulmaktadır.

Gastronomi ve mutfak sanatlarında yaratıcılık turizm alanındaki ekonomik çıktıları bağlamında düşünüldüğünde kültürel, sanatsal, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla detaylıca ele alınması ve geliştirilmesi gereken önemli bir konu olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın genel amacı, literatürdeki gastronomi ve yaratıcılık konulu çalışmalardan elde edilen bilgiler doğrultusunda mutfakta yaratıcılığa etki ettiği öngörülen değişkenlerden oluşturulan bir araştırma modelini ampirik bir çalışmada test etmektir. Bu doğrultuda incelenen literatür kapsamında çalışmanın temel amacı kültürel sermayenin mutfaktaki yaratıcı sürece etkisini ve bu etkide eleştirel düşünce eğiliminin aracı rolünü tespit etmek olarak belirlenmiştir.

Literatürde profesyonel şeflerin yaratıcılıklarına yönelik çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen öğrencilere yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Şeflerin yaratıcılıklarına yönelik çalışmalardan elde edilen sonuçlar gastronomi ve genelde turizm eğitimi bağlamında ele alınarak öğrencilerin yaratıcılıklarının geliştirilme yollarını belirlemek adına önemlidir. Bu doğrultuda öncelikle ilgili kavramların araştırılmasında kullanılan geçerli ve güvenilir ölçekler aracılığıyla, Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu'na bağlı üniversitelerde gastronomi ve mutfak sanatları programında öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu evrenden seçilen örneklem üzerinden araştırma modelinin doğrulanması hedeflenmiştir. Bu evren içerisinde belirlenen örneklem ise amaçlı ve kolayda örnekleme yöntemlerine göre belirlenmiş ve çevrimiçi anket formlarıyla 563 katılımcıya ulaşılmıştır. Verilerin analize hazırlanması aşamasında 460 (n=460) verinin analize uygun olduğu ve bu veri sayısının yeterli örneklem büyüklüğünü karşıladığı tespit edilmiştir. Katılımcı profili incelendiğinde öğrencilerin ağırlıklı olarak kadın (%71,5) ve 18-26 yaş aralığında (%85,4) olduğu görülmüş ve araştırma modeli bu veri seti üzerinden IBM SPSS AMOS uygulamasında yürütülen doğrulayıcı faktör analizi ile kabul edilebilir değerlerde model uyum endekslerine ulaşılması sayesinde doğrulanmıştır.

Araştırma modelinin doğrulanmasının ardından hipotez testlerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Hipotez testleri, değişkenler arasındaki etki durumunu tespit etmek amacıyla SPSS PROCESS v4.2 eklentisinde gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada tek seferde gerçekleştirilen analiz üzerinden öncelikle katılımcıların kültürel sermayelerinin yaratıcı mutfak sürecine etkisi ele alınmıştır. Ardından bu etkinin hangi kanal üzerinden gerçekleştiğini daha detaylı bir şekilde açıklayacağı düşünüldüğü için öne sürülen eleştirel düşünce eğilimi kavramının kültürel sermayeden etkilenme ve yaratıcı mutfak sürecini etkileme durumu incelenmiştir. Son olarak katılımcıların kültürel sermayelerinin yaratıcı mutfak sürecine etkisinde eleştirel düşünce eğiliminin rolüyle ortaya çıkan dolaylı etki incelenmiş ve toplam etki tespit edilmiştir. Hipotez testleriyle birlikte değişkenlerin demografik niteliklere göre farklılaşma durumları ile kültürel sermaye düzeyi yüksek, dolayısıyla yaratıcı mutfak sürecine etkisi de yüksek bir örneklemin tespiti için çeşitli gruplandırmalarla (büyükşehir/büyük olmayan şehir vb, devlet okulu/vakıf okulu, vb.) fark testleri yapılmıştır. Ancak kültürel sermayenin yaş ilerledikçe artan bir birikim olduğu ve bu nedenle uzun vadede ve sonradan da edinilebilen bir birikim olabileceği, bu örneklem üzerinden söylenebilir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda analize tabi tutulan verilerden elde edilen bulgulara göre kültürel sermayenin yaratıcı mutfak süreci üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte eleştirel düşünce eğiliminin kültürel sermayenin yaratıcı mutfak süreci üzerindeki etkisinde aracı rol üstlendiği ortaya konmuştur. Böylelikle araştırma modelinde doğrudan ve aracı etki şeklinde öne sürülen hipotezlerin desteklendiği görülmüştür. Bu doğrultuda literatürdeki ilgili çalışmalarla yapılan karşılaştırmalar aracılığıyla araştırmanın teorik çıkarımları elde edilmektedir.

5.1. Teorik Çıkarımlar

Bu çalışmada yaratıcı mutfak süreci, Wallas (1926)'ın 4 aşamalı yaratıcılık kuramı temelinde, kültürel sermaye ve eleştirel düşünce eğilimi kavramları bağlamında incelenmiş ve bireyin karakteristik özelliklerinden etkilenen bir süreç olarak açıklanmıştır. Benzer bir çalışmada Kesici ve Önçel (2015) yaratıcı sürece etki ettiğini düşündükleri mesleki özerklik kavramını incelemiş, bir diğer deyişle yaratıcı mutfak sürecine etki eden bir sosyo-psikolojik olguyu ilgili literatürde ilk kez ele almıştır. Kesici ve Önçel'in çalışmasında sektörde profesyonel aşçı olarak çalışanlardan oluşan bir örneklem bulunmakta ve bu örneklemin

%80,6'sını erkekler oluşturmaktadır. Bu sonuç bu araştırmadaki öğrenci örnekleminin %71,5'inin kadınlardan oluştuğu bilgisiyle birlikte göz önüne alınırsa; kadın öğrenci yoğunluğuna karşılık sektörde erkek egemen tablonun oluşma durumu incelenmesi gereken bir başka konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine benzer bir başka çalışmada Lopes ve Gimenes-Minasse (2021) de Wallas tarafından geliştirilen süreç odaklı modeli baz almış ve yaratıcı mutfak sürecine dair çıkarımlarda bulunmuştur. Lopes ve Gimenes-Minasse'nin çalışmasında doğrudan yaratıcı mutfak sürecine etki eden faktörler araştırılmamıştır. Çalışmada yaratıcı mutfak sürecinin çıktıları değerlendirilmiş ancak bu değerlendirmede de bireyin karakteristik özellikleri ile kişisel deneyimlerinin yaratıcı süreci etkilediğine dair çıkarımlara yer verilmiştir. Çalışmada yaratıcı mutfak süreci Porter'ın rekabet avantajı teorisi (1980) ile ilişkilendirilmiş, bu ilişkinin ana sonuçları arasında yemeği farklılaştırmak ve kişiselleştirmek için deneyimsel kaynakları kullanmanın lüks restoran şeflerinin karakteristik özelliği olduğunu; her şefin, yaratıcı sürecini kişiselleştirilmiş bir şekilde yapılandırıldığını; yaratıcılığın, müşteriye büyülemek için temel bir unsur olarak algılandığını; yaratıcı bir şef olarak tanınmanın, rekabetçi pazarda farklılaşmaya olanak tanıdığını ve bu profesyonellerle ilişkili kuruluşlara finansal getiri sağladığını tespit etmişlerdir. Bu bağlamda mutfakta yaratıcı sürece etki eden faktörlerden bir tanesi olarak bireyin karakteristik özelliklerinin gösterildiği tespit edilmiştir. Ancak belirlenen karakteristik özelliklerin gelişimini etkileyen faktörler herhangi bir çatı kavram ya da değişken temelinde gastronomi alanında ampirik bir çalışma deseninde test edilmemiştir. Bu doğrultuda incelenen sosyoloji ve psikoloji literatürü, ilgili karakteristik özelliklerle ilişkilendirilebilecek kavramlardan öne çıkan bazı kavramların kültürel sermaye ve eleştirel düşünce eğilimi olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak diğerlerine göre daha kapsayıcı olduğu düşünülen kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine etki ettiği ve bu etkide eleştirel düşünce eğiliminin aracı rol üstlendiğine yönelik temel amacı yansıtan hipotez geliştirilmiş ve desteklenmiştir. Bu hipotezin desteklenmesine yönelik sonuç bildiriminden önce ise modelin yollarını ve alt amaçlarını yansıtan hipotezlerin desteklenmesi hakkında literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılan sonuçlara yer verilmektedir.

Çalışmanın desteklenen ilk hipotezi, kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecini pozitif yönde etkilediğidir. İlgili literatürde halihazırda yaratıcı mutfak sanatçılarının belirli karakteristik özellikler sergiledikleri ortaya konmuştur. Ancak bu karakteristik özelliklerin

gelişimine etki eden faktörler ampirik bir çalışma tasarımıda değerlendirilmemiştir. Bu nedenle kültürel sermayenin mutfakta yaratıcı sürece etki eden karakteristik özellikleri etkileyen bir değişken halinde kullanılmasının, kültürel sermaye sahibi birey ile yaratıcı mutfak artistlerinin karakteristik özellikler bağlamında gösterdikleri benzerlikler doğrultusunda uygun olacağı düşünülmüştür. Sanata, estetiğe, bilime duyulan ilgi, öğrenmeye duyulan arzu ve meraklılık gibi eğilimler ve karakteristik özellikler yaratıcı mutfak artistlerine atfedilmektedir. Diğer yandan bu karakteristik özelliklerin uzun vadeli eğitim ve sosyalleşme ortamlarına katılım aracılığıyla kazanıldığı bilinmekte (Bourdieu, 1986) ve bu durum yaratıcı karakterin oluşmasında kültürel sermayenin etken rolde bulunduğuna işaret etmektedir. Kısaca kültürel sermaye sahibi birey, belirli karakteristik özellikleri zaman içerisinde edinmiş ve içselleştirmiş bireydir ve bu karakteristik özellikler yaratıcı süreçte mutfak artistlerinin işlerine yansıttığı özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine olan anlamlı ve pozitif etkisi bu bağlamda literatürde daha önce ortaya konan nitel desenle hazırlanmış çalışma sonuçlarıyla birlikte düşünüldüğünde anlamlı kabul edilmektedir (Hornig ve Lee, 2006; Ekincek ve Günay, 2023).

Çalışmanın desteklenen ikinci hipotezi yine bireyin karakteristik özellikleri bağlamında kültürel sermayenin eleştirel düşünce eğilimini pozitif yönde etkilemesidir. Açık fikirlilik, meraklılık, gerçeği arama gibi karakteristik özelliklerle tanımlanan eleştirel düşünce eğiliminin edinimi, kültürel sermayede olduğu gibi, tartışma ve eğitim ortamına uzun vadeli katılımı gerektirmektedir (Aizikovitsh-Udi ve Cheng, 2015: 456). Bu bağlamda hem kültürel sermaye sahipliğini hem eleştirel düşünce eğilimini işaret eden ortak karakteristik özelliklerin varlığı ve bu özellikleri edinme biçimlerinin benzer süreçleri içermesi, iki değişken arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan bu ilişkide kültürel sermayenin eleştirel düşünce eğilimini pozitif yönde etkileyen konumda olduğunu kanıtlayan, ortaokul öğrencileri ve üniversite öğrencileri örneklemelerinde gerçekleştirilmiş çalışmalar bulunmaktadır (Solhaug, 2009; Fehrest ve Haghighatian, 2018; Karahan ve İskifoğlu, 2020). Bu doğrultuda bu çalışmada elde edilen sonucun literatürdeki diğer çalışmalarla desteklendiği söylenebilir.

Çalışmanın desteklenen üçüncü hipotezi eleştirel düşünce eğiliminin yaratıcı mutfak sürecini pozitif yönde etkilediğine dair görüştür. Yaratıcı mutfak artistleri uzun vadede edindikleri karakteristik özellikleri yaratıcı mutfak sürecine aktarırken seçici davranmakta ve

performansa dayalı yaratıcılıklarını sergilerken doğru olanı bulmaya çalışmaktadır. Bu noktada eleştirel düşünce eğiliminin zihinsel bir filtre görevi üstlendiği ve yaratıcı düşünceyi bir ön koşul olarak etkilediği bilinmektedir (Baum ve Newbill, 2010; Eggers vd., 2017; Qiang, 2018 Liu vd., 2023; Vachova, 2023). Bu açıdan desteklenen hipotezin Ottenbacher ve Harrington (2007) tarafından mutfakta yaratıcı sürece yönelik tespit edilen aşamalardan fikirleri test etme, deneme/yanılma, fikirleri tarama; Horng ve Hu (2009)'nun yaratıcı işin test edilmesi aşaması; Kudrowitz vd. (2014)'nin eleme, gibi aşamaları bağlamında düşünüldüğünde literatürdeki sonuçlarla uyum gösterdiği belirtilebilir.

Son olarak desteklenen hipotez kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine pozitif etkisinde eleştirel düşünce eğiliminin aracı rol oynamasıdır. Kültürel sermayenin farklı toplumsal sınıflar ya da kültürler arasında toplumsal açıdan yanlış kabul edilen kültürel aktarıma neden olabildiği (Allan vd., 2012) ya da literatürdeki baskın görüşün aksine farklı kültürlerde olumsuz sonuçlara yol açabilen bir birikim olarak da yorumlanabildiği (Byun vd., 2012; Xi ve He, 2023) bilinmektedir. Bu nedenle kültürel sermayenin yaratıcı mutfak sürecine pozitif etkisi olduğunu öne sürerken bu etkinin değerlendirme, analiz edebilme ve yorumlama kabiliyetlerini içeren bir aracı üzerinden gerçekleştiğini de bir ön şart olarak kabul etmenin gerektiği düşünülmektedir. Dahası bilgi yoğunluğunu ve kirliliğini barındıran küresel bir çağ içerisinde yaşamının, kültürel sermayenin ediniminde rol oynayan kültürel, sanatsal, sosyal aktivitelere katılımda seçici olmayı gerektirdiği (Nejad vd., 2022) ve bu nedenle de eleştirel düşünce eğiliminin bir sigorta görevinde kullanılması ihtiyacının doğduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşım gereği modele aracı etki görevi üstlenmesi amacıyla yerleştirilen eleştirel düşünce eğilimi kavramının bu görevi yerine getirdiği ve bu sonucun literatürdeki birçok çalışmayla örtüştüğü görülmektedir (Chou vd., 2015; Tahrir vd., 2020; Ding vd., 2022).

Özetle araştırmanın sonuçları, gastronomi ve mutfak sanatlarına dair literatürde benzer ampirik çalışmaların bulunmaması nedeniyle doğrudan benzer çalışmalarla karşılaştırılamasa da alan içerisinde nitel desenle hazırlanmış çalışmaların sonuçlarıyla uyum göstermektedir. Ek olarak araştırmada kullanılan değişkenlere dair ağırlıklı olarak psikoloji ve sosyoloji literatüründe yürütülen çalışmalarla karşılaştırılan araştırma sonuçlarının da bu çalışmaların sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Yaratıcı mutfak süreci bireyden ve bireyin karakteristik özelliklerinden büyük oranda etkilenmekte ve bu etki şimdilik sosyal-

psikoloji literatüründen kültürel sermaye ve eleştirel düşünce eğilimi gibi çatı kavramlar ile açıklanabilmektedir.

5.2. Pratik Çıkarımlar

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda gastronomi ve mutfak sanatları programının planlayıcılarına ve öğrencilere çeşitli öneriler sunulabilir. Bu öneriler aynı zamanda yaratıcı mutfak sürecinin geliştirilmesini sağlayacağı öngörülen pratik çıkarımlardır. Bu bağlamda öncelikle program planlayıcılara sunulan öneriler şu şekildedir:

-Mutfakta yaratıcı sürecin geliştirilebilmesi adına öğrencilerin kültürel sermaye düzeylerini artıracak kültürel aktivite, kütüphane ve sosyalleşme olanaklarının temin edilmesi ve öğrencilerin en az ders programlarındaki uygulamalara katılımları kadar bu aktivitelere katılımlarının da teşvik edilmesi,

-Öğrencilerin eleştirel düşünce eğilimlerinin geliştirilmesi adına uygun eğitim ve tartışma ortamlarının hazırlanması,

-Yaratıcı mutfak sürecinin mutfak dışındaki birikimden de etkilenen bir olgu olduğuna yönelik bilincin öğrencilere kazandırılması.

Araştırmanın sonuçları üzerinden alanda öğrenim gören öğrencilere yönelik öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:

-Mutfakta yaratıcı süreci geliştirmek adına, mutfak haricinde ancak mutfakla ilişkilendirilebilecek sanatsal, bilimsel, kültürel ve sosyal etkinliklere katılım sağlanması,

-Yaratıcı mutfak sürecinin bireyselleşme ile olan ilişkisine yönelik bilinç kazanarak kişinin kendisine özel belirli bir kültürel öğrenim planlaması hazırlaması,

-Yaratıcı süreci psikolojik boyuttan tarihsel boyuta (profesyonelliğe) taşıyabilmek adına öncül şeflerin uygulamalarının öğrenilmesi ancak taklit edilmemesine dikkat edilmesi.

5.3. İleriki Çalışmalar İçin Öneriler

Bu çalışmada yaratıcı mutfak süreci bireyin etkisi bağlamında önemli derecede açıklanmıştır. Ancak yaratıcı mutfak sürecini etkileyen faktörler arasında çevrenin de bulunduğu bilinmektedir. İleriki çalışmalarda yaratıcı mutfak sürecinin belirli bir çevre

içerisindeki bireyden nasıl etkilendiğinin araştırılması, kavramın daha da yüksek düzeyde açıklanmasını sağlayacaktır.

Çalışmada yaratıcı mutfak sürecini etkileyen bağımsız değişken olarak kültürel sermaye belirlenmiştir. Ancak bu değişkenin yerini alabilecek (azim/grid) gibi ya da bu değişkenle birlikte kullanılarak yaratıcı mutfak sürecini daha yüksek düzeyde açıklayabilecek farklı birçok değişkenin önerilmesi mümkündür. Bu doğrultuda ileriki çalışmalarda yaratıcı mutfak sürecini etkileyen diğer faktörlerin de tespit edilmesi önerilmektedir.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı, evreni oluşturan öğrenci sayısının kesin olarak bilinebilmesine rağmen, olasılıksal olmayan bir örnekleme yöntemiyle veri toplama sürecinin yürütülmüş olmasıdır. Bu durumun nedeni, veri toplama sürecinin, Türkiye Yükseköğretim Kurulu tarafından çevrimiçi eğitime geçiş kararının verildiği bir dönemde yürütülmesi ve bununla birlikte öğrencilere ancak bir aracı öğretim elemanı üzerinden anket formlarının ulaştırılabilmesi olarak belirtilebilir. Veri toplama sürecinin sonraki çalışmalarda olasılıksal örnekleme yöntemiyle belirlenmiş bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmesi, araştırmanın sonuçlarının evreni genelleme kabiliyetini artıracaktır.

Son olarak yaratıcı mutfak süreci için halihazırda bu çalışmada da kullanılan ölçeğin, çok maddeli ve çok boyutlu olmasının, veri toplama konusunda sağlıklı olmayan geri dönüşlere yol açabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle yaratıcı mutfak sürecinin ölçümünde kullanılması adına daha az maddeli bir ölçeğin geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, G. (2021). Gastronomiye Disiplinlerarası Bakış. O. Güler, G. Akdağ, A. Kale (Ed.), *Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Gastronomi* içinde (1-13). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Abeysekera, I. (2022). Accounting for Cultural Capital—Sustainability Agenda of Charities Serving the First Nations People towards Self-Determination—Evidence from the Northern Territory, Australia. *Sustainability*, 14, 949.
- Aizikovitsh-Udi, E. ve Cheng, D. (2015). Developing Critical Thinking Skills from Dispositions to Abilities: Mathematics Education from Early Childhood to High School. *Creative Education*, 6, 455-462.
- Albors-Garrigos, J., Barreto, V., García-Segovia, P., Martínez-Monzo', J. ve Herv'as-Oliver, J. L. (2013). Creativity and Innovation Patterns of Haute Cuisine Chefs. *Journal of Culinary Science & Technology*. 11 (1), 19–35.
- Allan, J., Clifford, A., Ball, P., Alston, M. ve Meister, P. (2012). 'You're Less Complete if You Haven't Got a Can in Your Hand': Alcohol Consumption and Related Harmful Effects in Rural Australia: The Role and Influence of Cultural Capital. *Alcohol and Alcoholism*, 47 (5), 624-629.
- Amabile, T. M. (2012). Componential Theory of Creativity. E. H. Kessler (Ed.), *Encyclopedia of Management Theory* içinde (134-138). London: Sage.
- American Philosophical Association. (1990). Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction ("The Delphi Report"). ERIC Document Reproduction.
- Arastaman, G. ve Özdemir, M. (2019). Relationship Between Academic Aspiration, Academic Self-Efficacy and Cultural Capital as Perceived by High School Students. *Education and Science*, 44 (197), 105-119.
- Arbuckle, J. L. ve Wothke, W. (1995). *Amos 4.0 User's Guide*. United States of America: SmallWaters Corporation.
- Aslan, U. (2016). 'Mediating Cultural Capital' In-Between Dominant/Non-Dominant Cultural Capital: A Case of Mısırlı Ahmet. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 16, 23-32.

- Ateşgöz, N. N. ve Sak, U. (2021). Test of Scientific Creativity Animations for Children: Development and Validity Study. *Thinking Skills and Creativity*. 40 (2021).
- Athenaeus (t.y.). *Deipnosophists*. Londra: Bohn, 1854.
- Atila, O. (2017). *Müziğin Yaratıcı Mutfak Uygulamaları Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Aubke, F. (2014). Creative Hot Spots: A Network Analysis of German Michelin-starred Chefs. *Creativity and Innovation Management*, 23 (1), 3–14.
- Aydoğan Çifçi, M. (2014). *İş Ortamının Yaratıcılık Performansına Etkisi: Mutfak Çalışanları Üzerine Bir Uygulama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Baker, S. ve Brown, B. (2009). Harbingers of Feminism? Gender, Cultural Capital and Education in Mid-Twentieth-Century Rural Wales. *Gender and Education*, 21 (1), 63-79.
- Baker, W. ve Czarnocha, B. (2015). AHA! Moment, Bisociation and Simultaneity of Attention. Prag: *Congress of European Research in Mathematics Education*.
- Balboni, G., Menardo, E. ve Cubelli, R. (2019). Development and Validation of the Scale of Cultural Capital. *TPM*, 26 (1).
- Baum, L. M. ve Newbill, P. L. (2010). Instructional Design as Critical and Creative Thinking: A Journey through a Jamestown-era Native American Village. *TechTrends: Linking Research and Practice to Improve Learning*, 54, 27-37.
- Bayraktar, Y. (2022). Marka Deneyiminin Davranışsal Niyet Üzerindeki Etkisi: Algılanan Hizmet Kalitesinin Aracı Rolü. *Tarih Okulu Dergisi*, 15 (60), 3476-3498.
- Bessi, V. G., Schmitz, P. T., Weschenfelder, S. ve Almeida, T. V. (2022). Creativity in Gastronomic Activities. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 29 (2022), 1-9.

- Blekesaune, A. ve Ronningen, K. (2010). Bears and Fears: Cultural Capital, Geography and Attitudes Towards Large Carnivores in Norway. *Norwegian Journal of Geography*, 64 (4), 185-198.
- Boden, M. A. (2004). *The Creative Mind*. London: Routledge.
- Boglioli, M., Mueller, D. W., Strauss, S., Hoard, S., Beeton., T. A. ve Budowle, R. (2022). Searching for Culture in “Cultural Capital”: The Case for a Mixed Methods Approach to Production Facility Siting. *Frontiers in Energy Research*, 9:772316.
- Bourdieu, P. (1973). Cultural Reproduction and Social Reproduction. R. Brown (Ed.), *Knowledge, Education, and Cultural Change*, içinde (71-112), London: Tavistock.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. J. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* içinde (58-241). Greenwood: Westport CT..
- Bourguignon, A. (2006), “Creativity in Organizations: Preface”, *International Studies of Managementt. & Organization*, 36 (1), 3–7.
- Boz, N. (2019). *Gastronomi ve Mutfak Sanatları Alanında Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaratıcı Düşünme Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Denizli.
- Brillat-Savarin, J, A. (2020). *Lezzetin Fizyolojisi ya da Yüce Mutfak Üzerine Düşünceler* (3.bs.). H. Bucak (Çev.), İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Brislin, R. W. (1970). Back-translation for Cross-cultural Research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1 (3), 185-216.
- Byrne, B. M. ve Campbell, T. L. (1999). Cross-cultural Comparisons and the Presumption of Equivalent Measurement and Theoretical Structure: A Look beneath the Surface. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 30, 557-576.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*, Routledge, New York.

- Byun, S. Y., Shofer, E. ve Kim, K. K. (2012). Revisiting the Role of Cultural Capital in East Asian Educational Systems: The Case of South Korea. *Sociology of Education*, 85 (3), 219-239.
- Capdevila, I., Cohendet, P. ve Simon, L. (2015). Establishing New Codes for Creativity through Haute Cuisine: The Case of Ferran Adrià and elBulli. *Technology Innovation Management Review*, 5 (7), 25-33.
- Capobianco, P. (2023). Language and Cultural Capital in the Discursive Maintenance of Japanese Identity. *International Journal of Asian Studies*, 1-18.
- Carafoli, E. (2016). The Creativity Process: Freedom and Constraints. *Rendiconti Lincei-Scienze Fisiche E Naturali*, 27, 413-425.
- Christodoulakis, A., Kritsotakis, G., Linardakis, M., Sourtzi, P. ve Tsiligianni, I. (2023). Emotional Intelligence is more Important than the Learning Environment in Improving Critical Thinking. *Medical Teacher*, 1-8.
- Chou, C. C., Huang, M. Y., Huang, C. J., Lu, F. J. H. ve Tu, H. Y. (2015). The Mediating Role of Critical Thinking on Motivation and Peer Interaction for Motor Skill Performance. *International Journal of Sport Psychology*, 46, 391-408.
- Colucciello, M. L. (1999). Relationships Between Critical Thinking Dispositions and Learning Styles. *Journal of Professional Nursing*, 15 (5), 294-301.
- Cowan, B. (2008). Yeni Dünyalar Yeni Tatlar: Rönesans'tan Sonra Yemek Modaları, P. Freedman (Der.), Yemek: Damak Tadının Tarihi (1.bs.). N. Elhüseyni (Çev.), İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni* (3.bs.), Selçuk Beşir D. (Çev. Ed.), Ankara: Eğiten Kitap.
- Csikszentmihalyi, M. Wolfe, R. (2015). New Conceptions and Research Approaches to Creativity: Implications of a Systems Perspective for Creativity in Education, M. Csikszentmihalyi (Der.), *The Systems Model of Creativity* içinde (161-184). New York: Springer.
- Çoban, Ö. (2021). Gastronomi ve Psikoloji. O. Güler, G. Akdağ, A. Kale (Ed.), *Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Gastronomi* içinde (59-78). Ankara: Detay Yayıncılık.

- Daniel, R. (2022). The Creative Process Explored: Artists' Views and Reflections. *Creative Industries Journal*, 15 (1), 3-16.
- Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educational Process*. Lexington, MA: Heath Publishing.
- Ding, F., Liu, X., Abdalla, A. A., Khan, M. L. ve Akram, F. (2022). The Link between English Foreign Language Teacher's Professional Identity and Their Critical Thinking that Leads to Teacher's Success in the Chinese Context: Leaders Motivational Language as a Moderator. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Ding, Q. ve Wu, Q. (2023). Effects of Economic Capital, Cultural Capital and Social Capital on the Educational Expectation of Chinese Migrant Children. *Applied Research in Quality of Life*.
- Dunt, D., Hage, B. ve Kelaher, M. (2010). The Impact of Social and Cultural Capital Variables on Parental Rating of Child Health in Australia. *Health promotion International*, 26 (3), 290-301.
- Eggers, F., Lovelace, K. J. ve Kraft, F. (2017). Fostering Creativity Through Critical Thinking: The Case of Business Start-up Simulations. *Creativity and Innovation Management*, 26 (3), 266-276.
- Ekincek, S. ve Günay, S. (2022). A Recipe for Culinary Creativity: Defining Characteristics of Creative Chefs and Their Process. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 31 (2023).
- Emery, M., ve Flora, C. (2006). Spiraling-Up: Mapping Community Transformation with Community Capitals Framework. *Community Development*, 37 (1), 19-35.
- Ennis, R. (1987). A Taxonomy of Critical Thinking Dispositions and Abilities. J. B. Barton ve R. J. Sternberg (Ed.). içinde *Teaching Thinking Skills: Theory And Practice*. New York: Freeman.
- Ennis, R. (1991). Critical Thinking: A Streamlined Conception. *Teaching Philosophy*, 14, 5-24.
- Ennis, R. H. (1996). Critical Thinking Dispositions: Their Nature and Assessability. *Informal Logic*, 18, 165-182.

- Erol, S. E. (2019). *Sanatsal Yaratıcılık Ölçeğinin Geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Facione, N. C., ve Facione, E. A. (1992). *The California Critical Thinking Disposition Inventory Test Manual*. Millbrae, CA: California Academic Press.
- Facione, N. C., Facione, P. A. ve Sanchez, C. A. (1994). Critical Thinking Disposition as a Measure of Competent Clinical Judgement: The Development of the California Critical Thinking Disposition Inventory. *Journal of Nursing Education*, 33, 345-350.
- Facione, P. A., Facione, N. C. ve Giancarlo, C. A. (2000). The Disposition toward Critical Thinking: Its Character, Measurement, and Relationship to Critical Thinking Skill. *Informal Logic*, 20, 61-8.
- Facione, P. A. (2015). *Critical Thinking: What It is and Why It Counts*. Millbrae, CA: California Academic Press.
- Fazilat, A. A., Mousavi, S. R., Khorrami, M. ve Zarei Samangani, R. (2022). The Role of Embodied Cultural Capital on the Development of Social Capital and Spiritual Health from the Perspective of Religion and Negative Islamic Teachings. *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*, 78 (4), 1-8.
- Fehrest, J. ve Haghighatian, M. (2018). Study of Social and Cultural Factors Related to the Tendency of Female Students to Critical Thinking with Emphasis on Cultural Capital. *Journal of Social Sciences*. 12 (41), 287-312.
- Feist, G. J. (1998). A Meta-Analysis of Personality in Scientific and Artistic Creativity. *Personality and Social Psychology Review*. 2 (4), 290-309.
- Fismen, A. S., Samdal, O. ve Torseim, T. (2012). Family Affluence and Cultural Capital as Indicators of Social Inequalities in Adolescent's Eating Behaviours: A Population-Based Survey. *BMC Public Health*, 12 (1036), 1-9.
- Fornell, C., and Larcker, D.F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error. *Journal of Marketing Research*, 18 (1), 39-50.

- Forthmann, B., Jendryczko, D., Scharfen, J., Kleinkorres, R., Benedek, M., ve Holling, H. (2019). Creative Ideation, Broad Retrieval Ability, and Processing Speed: A Confirmatory Study of Nested Cognitive Abilities. *Intelligence*, 75, 59-72.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2011). How to Design and Evaluate Research in Education (7.Bs.). New York: McGraw-Hill.
- Freiman, V., ve Sriraman, B. (2007). Does Mathematics Gifted Education Need a Working Philosophy of Creativity? *Mediterranean Journal for Research in Mathematics Education*, 6, 23-46.
- Gaskin, J. (2020). AMOS 26 - HTMT Validity CI Test, Erişim: <http://statwiki.gaskination.com/index.php?title=Plugins>, Erişim Tarihi: 03.05.2023.
- Giannakopoulos, P., ve Buckley, S. (2009). Do Problem Solving, Critical Thinking and Creativity Play a Role in Knowledge Management? A Theoretical Mathematics Perspective. 327–337.
- Gomez, M. L., ve Bouty, I. (2009). The Social Dimensions of Idea Work in Haute Cuisine: A Bourdieusian Perspective, *ESSEC Business School Paris-Singapore*, 1–20.
- Goolaup, S., Soler, C. ve Nunkoo, R. (2018). Developing a Theory of Surprise from Travelers' Extraordinary Food Experiences. *Journal of Travel Research*, 57 (2), 218-231.
- Goto, K., Ominami, C., Song, C., Murayama, N. ve Wolff, C. (2014). Globalization, Localization and Food Culture: Perceived Roles of Social and Cultural Capitals in Healthy Child Feeding Practices in Japan. *Global Helath Promotion*, 21 (1), 50-58.
- Güler, O. (2021). Bilimsel Araştırma Bakış Açışıyla Gastronomi Disiplini. O. Güler, G. Akdağ, A. Kale (Ed.), *Disiplinlerarası Bakış Açışıyla Gastronomi* içinde (14-35). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güngör, D. (2016). Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (38), 104-112.
- Güzeller, C. O., Eser, M. T. ve Aksu, G. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Mezun Oldukları Lise Türünün, Matematik Başarısı ve Eleştirel Düşünme Eğilimi Üzerindeki Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 223-236.

- Haines, R. J., Polan, B. D. ve Johnson, J. L. (2009). Becoming a ‘Real’ Smoker: Cultural Capital in Young Women’s Accounts of Smoking and Other Substance Use. *Sociology of Health & Illness*, 31 (1), 66-80.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2009). *Multivariate data analysis*. New York: Prentice-Hall.
- Hair, J. F, Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. R. (2013). *Multivariate Data Analysis* (7. Bs.). Londra: Pearson Education.
- Hair, J. F., Black, W., C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2018). *Multivariate Data Analysis* (8.Bs.). Hampshire: Cengage Learning.
- Halonen, J. S. (1995). Demystifying Critical Thinking. *Teaching of Psychology*, 22, 75-81.
- Halpern, D. F. (1998). Teaching Critical Thinking for Transfer across Domains: Dispositions, Skills, Structure Training, and Metacognitive Monitoring. *American Psychologists*, 53, 449-455.
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation and Conditional Process Analysis: A Regression Based Approach*. New York: Guilford.
- Haykır, M. (2018). *Mutfak Çalışanlarında Personel Güçlendirme ile Yaratıcılık Süreci Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Haykır, M. ve Çalışkan, O. (2021). Is There a Relationship between Empowering Chefs and the Culinary Creativity Process?. *Journal of Culinary Science and Technology*, 1-26.
- Haylock, D. (1987). A Framework for Assessing Mathematical Creativity in School Children. *Educational Studies in Mathematics*, 18(1), 59-74.
- Henseler, J., Ringle, C. M., and Sarstedt, M. (2015). A New Criterion for Assessing Discriminant Validity in Variance-based Structural Equation Modeling. *Journal of the academy of marketing science* 43, 115-135.
- Hooper, D., Cooghan, J. ve Mullen, M. (2008). Structural Equation Modeling: Guidelines for Determining Model Fit. *Journal of Business Research Methods*, 6 (1), 53-60.

- Horng, J. S. ve Hu, M. L. (2009). The Creative Culinary Process: Constructing and Extending a Four-Component Model. *Creativity Research Journal*, 21 (4), 376-383.
- Horng, J. S. ve Lee, Y. C. (2006) What Does It Take to Be a Creative Culinary Artist?. *Journal of Culinary Science & Technology*, 5:2-3, 5-22.
- Horng, J. S. ve Lee, Y. C. (2009). What Environmental Factors Influence Creative Culinary Studies?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 21 (1), 100-117.
- Horng, J. S., ve Lin, L. (2009) The Development of a Scale for Evaluating Creative Culinary Products, *Creativity Research Journal*, 21:1, 54-63.
- Hu, L. T. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff Criteria for Fit Indexes in Covariance Structure Analysis: Conventional Criteria versus New Alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.
- İslamoğlu, A. H. ve Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5.bs.). İstanbul: Beta.
- Jackson, M. (2013). The Squeezed Middle: An Exploration of Creativity, Conformity and Social Class on the Academic Achievement of Undergraduate Students within a UK Art School. *International Journal of Art & Design Education*, 32 (3), 345-351.
- Jaeger, M. M. ve Karlson, K. (2018). Cultural Capital and Educational Inequality: A Counterfactual Analysis. *Sociological Science*, 5, 775-795.
- Jansma, S. R., Long, L. A. N. ve Lee, D. (2023). Understanding Energy Citizenship: How Cultural Capital Shapes the Energy Transition. *Energies*, 16.
- Jayawarna, D., Jones, O. ve Macpherson, A. (2014). Entrepreneurial Potential: The Role of Human and Cultural Capitals. *International Small Business Journal*, 32 (8), 918-943.
- Kalmijn, M. ve Kraaykamp, G. (1996). Race, Cultural Capital, and Schooling: An Analysis of Trends in the United States. *Sociology of Education*, 69 (1), 22-34.
- Kamin, T., PKolar, A. ve Steiner, P. M. (2013). The Role of Cultural Capital in Producing Good Health: A Propensity Score Study. *Zdravstveno Varstvo*, 52 (2), 108-118.

- Kamphuis, C. B. M., Jansen T., Mackenbach, J. P. ve Lenthe., F. J. (2015) Bourdieu's Cultural Capital in Relation to Food Choices: A Systematic Review of Cultural Capital Indicators and an Empirical Proof of Concept. *PLoS ONE*, 10 (8), 1-19.
- Karahan, A. ve İskifoğlu, G. (2020). Using Demographic Variables to Predict Graduating University Students' Critical Thinking Disposition. *Social Behavior and Personality*, 48 (10).
- Kato-Nitta, N. (2011). The Influence of Cultural Capital on Consumption Scientific Culture: A Survey of Visitors to an Open House Event at a Public Scientific Research Institution. *Public Understanding of Science*, 22 (3), 321 –334.
- Kaufman, J. C. (2012). Counting the Muses: Development of the Kaufman Domains of Creativity Scale (K-DOCS). *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 6 (4), 298-308.
- Kaufman, J. C., Glaveanu, V. P. ve Baer, J. (2017). *The Cambridge Handbook of Creativity Across Domains*. New York: Cambridge University Press.
- Kesici, M. ve Öncel, S. (2015). Aşçıların Mesleki Özerklikleri ile Yaratıcılık Süreci İlişkisi. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 23-45.
- Khawaja, M. ve Mowafi, M. (2008). Types of Cultural Capital and Self-Rated Health Among Disadvantaged Women in Outer Beirut, Lebanon. *Scand J Public Health*, 35 (5), 475-480.
- Kim, S. A., Song, Y., Sim, H. S., Ahn, E. K. ve Kim, J. H. (2015). Mediating Role of Critical Thinking Disposition in the Relationship Betweenperceived Barriers to Research Use and Evidence-based Practice. *Contemporary Nurse*, 51 (1), 16-26.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4.Bs.). New York: Guildford Press.
- Koçak, Ö., Çoban, M., Aydın, A. ve Çakmak, N. (2021). The Mediating Role of Critical Thinking and Cooperativity in the 21st Century Skills of Higher Education Student. *Thinking Skills and Creativity*, 42.
- Koestler, A. (1964). *The Act of Creation*. London: Hutchinson & Co (publishers), LTD.

- Kozak, M. (2021). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayım Teknikleri* (2.Bs.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kraaykamp, G. ve Eijck, K. (2010). The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective. *Social Forces*, 89 (1), 209-231.
- Kriston, L., Günzler, C., Harms, A. ve Berner, M. (2008). Confirmatory Factor Analysis of the German Version of the International Index of Erectile Function (IIEF): A Comparison of Four Models. *The Journal of Sexual Medicine*, 5, 92-99.
- Kudrowitz, B., Oxborough, A., Choi, J.H. ve Stover, E. (2014). The Chef as Designer: Classifying the Techniques that Chefs Use in Creating Innovative Dishes. *Design Research Society Conference* içinde 16-19 Haziran, Umea, İsveç.
- Leong, M. W. A., Yeh, S. S., Fan, Y. L., ve Huan, T. C. (2020). The Effect of Cuisine Creativity on Customer Emotions. *International Journal of Hospitality Management*, 85, 1-8.
- Levy, P. S., ve Lemeshow, S. (1999). *Sampling Populations* (3.Bs.). New York: Wiley Interscience.
- Li, G. C. (2021). From Parvenu to “Highbrow” Tastes: The Rise Of Cultural Capital in China’s Intergenerational Elites. *British Journal of Sociology*, 72 (3), 514-530.
- Liljedahl, P. (2004). *The AHA! Experience: Mathematical Contents, Pedagogical Implications*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Vancouver: Simon Frasier University.
- Lin, N. (1976). *Foundations of Social Research*. New York: McGraw-Hill.
- Lin, P. M ve Baum, T. (2016). The Meaning of Applied Creativity in the Culinary Industry. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 17 (4), 429–448.
- Liu, C., Tang, M., Wang, M., Chen, L. ve Sun, X. (2023). Critical Thinking Disposition and Academic Achievement among Chinese High School Students: A Moderated Mediation Model. *Psychology in the Schools*, 1-11.
- Lopes, M. D. ve Gimenes-Minasse, M. H. S. G. (2021). Creativity & Competitiveness: An Analysis of the Creative Process of Contemporary Brazilian Chefs. *Rosa Dos Ventos-Turismo E-Hospitalidade*, 13 (4), 1088-1107.

- Ma., Y. C., Jiang, J. L. ve Lin, Y. C. (2023). The Outcome-Present State Test Model of Clinical Reasoning to Promote Critical Thinking in Psychiatric Nursing Practice among Nursing Students: A Mixed Research Study. *Healthcare*, 11, 545.
- Madeira, A., Palrao, T., Mendes, A. S. ve Ottenbacher, M. C. (2022). The Culinary Creative Process of Michelin Star Chefs. *Tourism Recreation Research*, 47 (3), 258-276.
- Mertens, D. (2019). *Eğitim ve Psikolojide Araştırma ve Değerlendirme*. (İ. Seçer ve U. Ulaş, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Mizuno, C. K. ve Xu, L. (2022). Conceptualizing Culture and Creativity: Perspectives on Creativity by Japanese Secondary School Students. *The Journal of Creative Behaviour*, 56 (3), 449-464.
- Mooney, R.L. (1963). A Conceptual Model for Integrating for Approaches to the Identification of Creative Talent. C. W. Taylor & F. Barron (Ed.). *Scientific Creativity: Its Recognition and Development* içinde (331–340). New York: Wiley.
- Murata, H., Asakawa, S., Kawamura, T., Yamauchi, H., Takahashi, O. ve Henker, R. (2023). Efficacy of Modified Team-based Learning in a Flipped Classroom for an Acute-care Nursing Course: A Mixed-methods Study. *Nursing Open*, 1-11.
- Myhrvold, N., Young, C. ve Bilet, M. (2011). *Modernist Cuisine: The Art and Science of Cooking*, Bellevue: The Cooking Lab.
- Nejad, M. A., Izadpanah, S., Namaziandost, E. ve Rahbar, B. (2022). The Mediating Role of Critical Thinking Abilities in the Relationship Between English as a Foreign Language Learners' Writing Performance and Their Language Learning Strategies. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Newell, A., Shaw, J. C., ve Simon, H. A. (1958). The Processes of Creative Thinking. *Contemporary Approaches to Creative Thinking* sempozyumu içinde, University of Colorado: New York, 63–119.
- Newman, A., Goulding, A. ve Whitehead, C. (2013). How Cultural Capital, Habitus and Class Influence the Responses of Older Adults to the Field of Contemporary Visual Art. *Poetics*, 41 (2013), 456-480.

- Niu W. ve Sternberg R. J. (2002). Contemporary Studies on the Concept of Creativity: The East and the West. *Journal of Creative Behavior*, 36, 269–288.
- Norton, F. ve Gregson, M. (2020). The Thinking Skills Deficit: What Role Does a Poetry Group Have in Developing Critical Thinking Skills for Adult Lifelong Learners in a Further Education Art College?. *Education Sciences*, 10 (73), 1-14.
- Oliveira, G. S. (2022). From Something Old to Something New: Functionalist Lessons for the Cognitive Science of Scientific Creativity. *Frontiers in Psychology*, 12 (750086).
- Ottensbacher, M. ve Harrington, R.J. (2007). The Innovation Development Process of Michelin-Starred Chefs. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 19 (6), 444–460.
- Özdemir, B., Yılmaz, G. ve Çalışkan, O. (2017). Şeflerin Yaratıcılık ve Yenilikçilik Yeteneklerini Geliştirmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma. D. Bozok, C. Avcıkurt, M. Doğdubay, M. Sarıoğlu & G. K. Girgin (Ed.), *Gastronomi Üzerine Araştırmalar* içinde (237-250). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Palczak, J., Giboreau, A., Rogeaux, M. ve Delarue, J. (2020). How Do Pastry and Culinary Chefs Design Sensory Complexity?. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 19.
- Paul, R. (1993). *Critical thinking: How to Prepare Students for a Rapidly Changing World*. Santa Rose, CA: Foundation for Critical Thinking.
- Paul, R. ve Elder, L. (2009). Critical Thinking, Creativity, Ethical Reasoning: A Unity of Opposites. T. Cross ve D. Ambrose (Ed.). *Morality, Ethics and Gifted Minds* içinde (117-131). Boston: Springer.
- Pelowski, M., Leder, H. ve Tinio, P. P. L. (2017). Creativity in the Visual Arts. J. C. Kaufman, V. P. Glaveanu ve J. Baer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Creativity Across Domains* içinde (80-109). New York: Cambridge University Press.
- Peng, K. L., Lin, M. C. ve Baum, T. (2013). The Constructing Model of Culinary Creativity: An Approach of Mixed Methods. *Quality & Quantity*, 47 (5), 2687-2707.
- Perkins, D. N., Jay, E., ve Tishman, S. (1993). Beyond Abilities: A Dispositional Theory of Thinking. *Merrill-Palmer Quarterly*, 39, 1-21.

- Pinxten, W. ve Lievens, J. (2014). The Importance of Economic, Social and Cultural capital in Understanding Health Inequalities: Using a Bourdieu-Based Approach in Research on Physical and Mental Health Perceptions. *Sociology of Health & Illness*, 36 (7), 1095-1110.
- Plucker, J. (2004). Generalization of Creativity Across Domains: Examination of the Method Effect Hypothesis. *Journal of Creative Behavior*, 38 (1).
- Plucker, J. A. ve Beghetto, R. A. (2004). Why Creativity is Domain-General, Why It Looks Domain-Specific, and Why the Distinction Does Not Matter. R. J. Sternberg, E. L. Grigorenko & J. L. Singer (Ed.). *Creativity: From Potential to Realization* içinde (153–167). Washington: American Psychological Association.
- Porter, M.E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.
- Qiang, R., Han, Q., Guo, Y., Bai, J. ve Karwowski, M. (2018). Critical Thinking Disposition and Scientific Creativity: The Mediating Role of Creative Self-Efficacy. *Journal of Creative Behavior*, 54 (1), 90-99.
- Qin, Z.X., and Chen, P.K. (2022). Enhancing the Resilience of Sustainable Supplier Management through the Combination of Win-Win Lean Practices and Auditing Mechanisms-An Analysis from the Resource-based View. *Frontiers in Environmental Science*, 10.
- Quaye, J. ve Pomeroy, D. (2022). Social Class Inequalities in Attitudes Towards Mathematics and Achievement in Mathematics Cross Generations: A Quantitative Bourdieusian Analysis. *Educational Studies in Mathematics*, 109, 155-175.
- Radhakrishna, R. B. (2007). Tips for Developing and Testing Questionnaires/Instruments. *Journal of Extension*, 45 (1): 1-4.
- Rea, L. M., ve Parker, R. A. (1997). *Designing and Conducting Survey Research: A Comprehensive Guide*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Ren, H. ve Liu, W. (2022). The Effect and Mechanism of Cultural Capital on Chinese Residents' Participation in Physical Activities. *Frontiers in Psychology*, 13.
- Ripamonti, E. (2023). Cultural Capital, Economic Capital, and Participation in Early Childhood Education: A Place-based Approach. *Regional Science Policy & Practice*, 1-16.

- Roca, A., Ford, P. R., ve Memmert, D. (2021). Perceptual-Cognitive Processes Underlying Creative Expert Performance in Soccer. *Psychological Research*, 85, 1146–1155.
- Roque, J., Guastavino, C., Lafraire, J. ve Fernandez, P. (2018). Plating Influences Diner Perception of Culinary Creativity. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 11, 55–62.
- Roemer, E., Schubert, F., ve Henseler, J. (2021). HTMT2-an Improved Criterion for Assessing Discriminant Validity in Structural Equation Modeling. *Industrial Management & Data Systems*, 121 (12), 2637-2650.
- Runco M. A. (1996). Personal Creativity: Definition and Developmental Issues. *New Directions for Child Development*, 72, 3–30.
- Sadler-Smith, E. (2015). Wallas’ Four-Stage Model of the Creative Process: More Than Meets the Eye?. *Creativity Research Journal*, 27 (4), 342-252.
- Saeki, N. Fan, X. Dusen L. V. (2001). A Comparative Study of Creative Thinking of American And Japanese College Students, *The Journal of Creative Behavior*, 35, 24-36.
- San, İ. (1979). Yaratıcılık, İki Düşünme Biçimi ve Çocuğun Yaratıcılık Eğitimi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 12(4), 177-190.
- San, İ. (2007). Çocukta Yaratıcılık ve Drama. Ali Öztürk (Ed). *Çocukta Yaratıcılık ve Drama*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Santos, A. S., Neto, M. T. R. ve Verwaal, E. (2018). Does Cultural Capital Matter for Individual Job Performance? A Large-Scale Survey of the Impact of Cultural, Social and Psychological Capital on Individual Performance in Brazil. *International Journal of Productivity and Performance Management*.
- Savic, M. (2016). Mathematical Problem-Solving via Wallas’ Four Stages of Creativity: Implications for the Undergraduate Classroom. *The Mathematics Enthusiast*, 13 (3), 255-277.
- Seçer, İ. (2015). *Psikolojik Ölçme Aracı Geliştirme ve Uyarlama Süreci*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seyitoğlu, F. (2021). Defining the Current Position of the Gastronomy Field in Turkey. *Journal of Culinary Science & Technology*, 19 (1), 35-54.

- Silva, E., Warde, A. ve Wright, D. (2009). Using Mixed Methods for Analysing Culture: The Cultural Capital and Social Exclusion Project. *Cultural Sociology*, 3 (2), 299-316.
- Simon, D., Kriston, L., Loh, A., Spies, C., Scheibler, F., Wills, C. ve Harter, M. (2009). Confirmatory Factor Analysis and Recommendations for Improvement of the Autonomy-Preference-Index (API). *Health Expectations*, 13, 234-243.
- Simonton, D. K. (2017). Domain General Creativity. J. C. Kaufman, V. P. Glaveanu ve J. Baer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Creativity Across Domains* içinde (41-60). New York: Cambridge University Press.
- Slootmaeckers, K. ve Lievens, J. (2014). Cultural Capital and Attitudes Toward Homosexuals: Exploring the Relation Between Lifestyles and Homonegativity. *Journal of Homosexuality*, 61, 962-979.
- Solhaug, T. (2009). Two Configurations for Accessing Classroom Computers: Differential Impact on Students' Critical Reflections and Their Empowerment. *Journal of Computer Assisted Learning*, 25, 411-422.
- Solovyeva, N., Tapalova, O. ve Smirnov, S. (2023). Specifics of the Students' Critical Thinking Formation within Active Learning Space. *Frontiers in Education*, 8.
- Sortkaer, B. (2019). Cultural Capital and the Perception of Feedback. *British Journal of Sociology of Education*. 40 (5), 647-663.
- Sosu, E. M. (2012). The Development and Psychometric Validation of a Critical Thinking Disposition Scale. *Thinking Skills and Creativity*. 9 (2013), 107-119.
- Sternberg, R. J. (2000). *Handbook of Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sternberg, R. J. ve Lubart, T. I. (1996). Investing in Creativity. *American Psychologist*, 51 (7), 677-688.
- Stierand, M., Dörfler, V., ve MacBryde, J. (2014). Creativity and Innovation in Haute Cuisine: Towards a Systemic Model. *Creativity and Innovation Management*, 23 (1), 15-28.
- Stopforth, S. ve Gayle, V. (2022). Parental Social Class and GCSE Attainment: Re-Reading the Role of 'Cultural Capital'. *British Journal of Sociology Education*, 43 (5), 680-699.

- Sutoyo, S., Agustini, R. ve Fikriyati, A. (2023). Online Critical Thinking Cycle Model to Improve Pre-service Science Teacher's Critical Thinking Dispositions and Critical Thinking Skills. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 13 (2), 173-181.
- S nnet io lu, S. ve S nnet io lu, A. (2021). Gastronomi ve Psikoloji. O. Güler, G. Akda , A. Kale (Ed.), *Disiplinlerarası Bakış Açısıyla Gastronomi içinde* (79-96). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sverko, I., Pajic, L. H. ve Bauer, M. (2021). Exploring the Process of Artistic Creativity: Process in Context. *Croatian Journal of Education*, 23 (2), 85-98.
- Szen-Ziemianska, J., Lebeda, I. ve Karwowski, M. (2017). Mix and Match: Opportunities, Conditions, and Limitations of Cross-Domain Creativity. J. C. Kaufman, V. P. Glaveanu ve J. Baer (Ed.), *The Cambridge Handbook of Creativity Across Domains içinde* (80-109). New York: Cambridge University Press.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson.
- Tahrir., Nurdin, F. S. ve Damayanti, I. R. (2020). The Role of Critical Thinking as a Mediator Variable in the Effect of Internal Locus of Control on Moral Disengagement. *International Journal of Instruction*, 13 (1), 17-34.
- Tavakoli, F. H., Pahlavannezhad M. R. ve Ghonsooly, B. (2017). A Mixed Methods Study of the Relationship Between Cultural Capital of Senior High School English Teachers and Their Self-Efficacy in Iran's English Language Classrooms. *Sage Open*, 7 (3).
- Tekin,  . A. ve  idem, G. (2017). The Relationship between Creativity Processes and Organizational Culture in FiveStar Hotel Cuisines. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (3), 324-342.
- Torrance, E. P. (1962). Non-test Ways of Identifying the Creatively Gifted In Creativity. *Educational Implications*. 70-165.
- Torrance, E. P. (1974). Torrance Tests of Creative Thinking: Normstechnical Manual. Lexington, MA: Ginn and Company.
- Torrance, E. P. (1988). The Nature of Creativity as Manifest in Its Testing. R. J. Sternberg (Ed.), *The Nature of Creativity içinde* (43-75). New York: Cambridge University Press.

- Tsaousi, C. (2016). 'What Underwear Do I Like?' Taste and (Embodied) Cultural Capital in the Consumption of Women's Underwear. *Journal of Consumer Culture*, 16 (2), 467-492.
- Tubadji, A., Gheasi, M., Crociata, A. ve Odoardi, I. (2022). Cultural Capital And Income Inequality Across Italian Regions. *Regional Studies*, 56 (3), 459-475.
- Vachova, L., Sedlakova, E. ve Kvintova, J. (2023). Academic Self-Efficacy as a Precondition for Critical Thinking in University Students. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 13 (2), 328-334.
- Van Hook, C. W. ve Tagano, D. W. (2002). The Relationship Between Creativity and Conformity among Preschool Children. *Journal of Creative Behavior*, 36, 1-16.
- Voorhees, C. M., Brady, M. K., Calantone, R., ve Ramirez, E. (2016). Discriminant Validity Testing in Marketing: An Analysis, Causes for Concern, and Proposed Remedies. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 44 (1), 119-134.
- Wallas, G. (1926). *The Art of Thought*. New York: Harcourt Brace.
- Walsh, C. M. ve Hardy, R. C. (1997). Factor Structure Stability Of The California Critical Thinking Disposition Inventory Across Sex And Various Students' Majors. *Perceptual and Motor Skills*, 85, 1211-1228.
- Wdowiak, M. A., Schwarz, E. J., Breitenacker, R. J. ve Wright, R. W. (2012). Linking the Cultural Capital of the Entrepreneur and Early Performance of New Ventures: A Cross-Country Comparison. *Journal of East European Management Studies*, 17 (2), 149-183.
- Xie, Y. ve He, J. (2023). Re-examining Cultural Reproduction Theory: Cultural Capital and Adolescent Academic Achievement in China. *Asia Pacific Education Review*.
- Xu, C. L. ve Ma, Y. (2023). Geography-mediated Institutionalised Cultural Capital: Regional Inequalities in Graduate Employment. *Journal of Education and Work*, 36 (1), 22-36.
- Xue, Y., Gu, C., Wu, J., Dai, D. Y., Mu, X., ve Zhou, Z. (2020). The Effects of Extrinsic Motivation on Scientific and Artistic Creativity Among Middle School Students. *The Journal of Creative Behavior*, 54(1), 37-50.

- Yıldırım Döner, S. ve Demir, S. (2022). Ortaokul Öğrencileri İçin Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 54, 99-129.
- Yılmaz, G. (2021). *Gastronomik Deneyim, Yiyecek İmajı ve Otantizmin Turistlerin Yerel Yiyecek Tüketim Niyetine Etkisi: Yiyecek Korkusunun Düzenleyici Rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Antalya.
- Yin, Y., Wang, P. ve Childs, P. R. N. (2022). Understanding Creativity Process Through Electroencephalography Measurement on Creativity-Related Cognitive Factors. *Frontiers in Neuroscience*, 1-15.
- Yolcu, E. (2010). Sanat Eğitiminde Yaratıcılık. Kazım Artut (Ed). *Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2022). Yök Lisans Atlası. Erişim Linki: <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-anasayfa.php> , Erişim Tarihi: 07.03.2023.
- Yu, S., Liu, Y. ve Guo, R. (2022). How Does My Family Affect Me? The Family Cultural Capital Impact on Chinese Junior High School Students Academic Achievement. *Thinking Skill and Creativity*, 46.
- Zhang, X., Cheng, L., Dai, D. Y., Tong, W., ve Hu, W. (2020). Adolescents with Different Profiles of Scientific versus Artistic Creativity: Similarity and Difference in Cognitive Control. *Thinking Skills and Creativity*, 37, 100688.
- Zimdars, A., Sullivan, A. ve Heath, A. (2009). Elite Higher Education Admissions in the Arts and Sciences: Is Cultural Capital the Key?. *Sociology*, 43 (4), 648-666.
- Zugravu-Soilita, N., Kafrouni, R., Bouard, S. ve Apithy, L. (2021). Do Cultural Capital and Social Capital Matter for Economic Performance? An Empirical Investigation of Tribal Agriculture in New Caledonia. *Ecological Economics*, 182.

EKLER

Ek-1: Uzman Görüş Formu

Uzman Görüşü Formu				Uzman Görüşleri Doğrultusunda Yapılan Değişiklikler	
Sayın; Anadolu Üniversitesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ'nin danışmanlığında hazırlamakta olduğum yüksek lisans tez çalışmam kapsamında aşağıda yer alan ölçeklerin kapsam ve yüzey geçerliliği için uzman görüşünüze başvurmaktayım. Çalışmanın temel amacı, katılımcıların kültürel sermayelerinin yaratıcılıkları üzerindeki etkisini ve eleştirel düşünce eğiliminin bu etki üzerindeki aracı rolünü ortaya koymaktır. Bunun için alan yazında yer alan üç ölçekten yararlanılması planlanmaktadır. Aşağıda, Kato-Nitta (2011) tarafından geliştirilen <i>Kültürel Sermaye Ölçeği (Cultural Capital Scale)</i>; Sosu (2013) tarafından geliştirilen <i>Eleştirel Düşünce Eğilimi Ölçeği (Critical Thinking Disposition)</i> ve Horng (2009) tarafından geliştirilen <i>Yaratıcı Mutfak Süreci Ölçeği (Creative Culinary Process Scale)</i> adlı ölçekler kapsamındaki ifadelerin Türkçe çevirileri ve orijinalleri (sarı metin vurgusuyla işaretlenen ifadeler) yer almaktadır. Bu kapsamda, ilgili maddenin ölçekte yer almasını uygun görüyorsanız "<u>gerekli</u>"; uygun görüyor ancak düzeltilmesi gerektiğini düşünüyorsanız "<u>gerekli ancak yetersiz</u>"; maddenin ölçekte yer almasının gereksiz olduğunu düşünüyorsanız "<u>gereksiz</u>" ifadelerini kullanarak değerlendirmeniz beklenmektedir. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz. Araş. Gör. Samuray Hakan Bulut Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü					
Aşağıda yer alan her bir ifadeye 1'den 5'e kadar ne ölçüde katıldığınıza dair katılım derecenizi lütfen belirtiniz.	Gerekli	Gerekli Ancak Yetersiz	Gereksiz		Varsa, lütfen düzeltme önerinizi yazınız.
İFADELER					
KÜLTÜREL SERMAYE ÖLÇEĞİ (CULTURAL CAPITAL SCALE)					
1. Bir bilim müzesine veya planetaryuma giderim (Going to a science museum or planetarium)				6. madde ile birleştirip yazılabilir mi? (H.R.Y.) Bilim müzesi ve parklarını ziyaret ederim. (Türkiye'de uygulanacaksa "planetarium" ifadesi anlaşılmayacaktır. Bunun yerine	

				“bilim parkı” kullanılabilir.) (K.A.)	
2. Bir bilim dersine, bilim etkinliğine veya bilim kafesine giderim (Going to a science lecture, science event, or science cafe)				Bilim kafesi dediğimiz yer Türkiye’de yaygın mı? (H.R.Y.) Bilimsel etkinlik ve konuşmalara katılırım. (Türkiye’de uygulanacaksa “bilim cafe” ye pek rastlanmadığından bu ifade çıkarılabilir.) (K.A.)	Bilim kafesi ifadesi çıkarıldı, ifade yeniden düzenlendi.
3. Bir bilim dergisi veya bilim kitabı okurum (Reading a science magazine or science book)				Bilim dergileri ya da bilimsel kitaplar okurum. (K.A.)	İfade önerilen cümleyle değiştirildi.
4. Televizyonda bilim programı izlerim veya bilim filmine giderim (Watching a science program on television or going to see a science movie)				İkinci kısım ‘... bilim filmi izlemeye giderim’ şeklinde olabilir. (B.Ö.) Televizyonda bilimsel programlar izlerim veya bilimle ilgili filmlere giderim. (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.
5. Klasik müzik dinletisine veya konserine giderim (Going to a classical music performance or concert)				Klasik müzik dinletisine veya konserlerine giderim. (K.A.)	İfade önerilen cümleyle değiştirildi.
6. Bir sanat müzesine veya başka bir (bilim dışı) müzeye giderim (Going to an art museum or other (nonscience) museum)				Sanat veya başka tür müzelere (bilimle ilgili olmayan) giderim. (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.

7. Roman veya tarih kitapları okurum (Reading novels or history books)					Değişiklik yapılmadı.
8. Geleneksel Türk sanat performanslarına veya tiyatrosuna giderim (Going to Kabuki, Noh, Bunraku, or other traditional Japanese art performances)				Geleneksel Türk sanat performansları ya da tiyatroları nelerdir? Kabuki ve noh Japonyanın geleneksel sanat performansları olarak kabul edilmektedir. Geleneksel Türk biraz fazla gibi duruyor. (H.R.Y.) Geleneksel Türk sanatlarıyla ilgili performanslara veya tiyatrolara giderim/katılımım (K.A.) Geleneksel Türk sanat performansları ifadesi anlaşılıyor, netleştirilmeli. (S.E.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.

Aşağıda yer alan her bir ifadeye 1'den 5'e kadar ne ölçüde katıldığınıza dair katılım derecenizi lütfen belirtiniz.	Gerekli	Gerekli Ancak Yetersiz	Gereksiz	Varsa, lütfen düzeltme önerinizi yazınız.	
İFADELER					
ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ (CRITICAL THINKING DISPOSITION SCALE)				Bu ölçek ile YARATICI MUTFAK SÜRECİ ÖLÇEĞİ'nde benzer ifadeler yer alıyor. Bazıları	Öneri değerlendirildi ancak herhangi bir madde çıkarılmadı.

				çıkartılabilir. Böylelikle sadeleştirme yapılmış olur. (S.E.)	
9. Bir tartışma sırasında genellikle büyük resmi düşünmeye çalışırım (I usually try to think about the bigger picture during a discussion)					Değişiklik yapılmadı.
10. İşleri yapma şeklimi şekillendirmek (değiştirmek) için sık sık yeni fikirler kullanırım (I often use new ideas to shape (modify) the way I do things)				‘şeklimi şekillendirmek’ yerine ‘işleri yağış biçimimi şekillendirmek’ olabilir. (B.Ö.) Şekil ve şekillendirmek aynı anda kullanımı kulağı tırmıyor. Bunun yerine 10. İşleri yapma biçimimi şekillendirmek (değiştirmek) için sık sık yeni fikirler kullanırım, şeklinde değiştirilebilir. (B.D.) İş yapış yöntemlerimi belirlemek için sık sık yeni fikirlere başvururum (H.R.Y.) İşleri yapma şeklimi geliştirmek için sık sık yeni fikirlere başvururum. (K.A.) YARATICI MUTFAK SÜRECİ ÖLÇEĞİNDE benzer maddeler	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.

				var bu nedenle çıkarılabilir. (S.E.)	
11. Bilgi ararken birden fazla kaynak kullanırım (I use more than one source to find out information for myself)					İfade tekrar İngilizce'den Türkçe'ye çevrildi ve "kendim için" ibaresi cümleye eklendi.
12. Genellikle yeni fikirlerin peşindeyimdir (I am often on the lookout for new ideas)				YARATICI MUTFAK SÜRECİ ÖLÇEĞİ madde 30 ile çok benzer. (S.E.)	Öneri değerlendirildi ancak herhangi bir madde çıkarılmadı.
13. Bazen sıkı sıkıya bağlı olduğum bazı inançlarıma meydan okuyan iyi bir argüman bulurum (I sometimes find a good argument that challenges some of my firmly held beliefs)				Çevirisi tekrar gözden geçirilebilir. (H.R.Y.) Bazen sıkı sıkıya bağlı olduğum bazı düşünceleri zorlayacak daha iyi görüşler bulduğum olur. (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.
14. Bir konu hakkında diğer insanların bakış açısını anlamak benim için önemlidir (It's important to understand other people's viewpoint on an issue)				YARATICI MUTFAK SÜRECİ ÖLÇEĞİ madde 41 ile benzer. (S.E.)	Öneri değerlendirildi ancak herhangi bir madde çıkarılmadı, ifade değiştirilmedi.
15. Yaptığım seçimleri gerekçelendirmek önemlidir (It is important to justify the choices I make)					Değişiklik yapılmadı.
16. Deneyimlerimden bir şeyler öğrenebilmek için deneyimlerimi sık sık yeniden değerlendiririm (I often re-evaluate my experiences so that I can learn from them)				Deneyim kelimesinin iki kez kullanılmasına gerek yok. Bir şeyler öğrenebilmek için deneyimlerimi sık sık yeniden değerlendiririm. Şeklinde	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.

				verilebilir. (B.D.) Ders çıkarmak için deneyimleri sık sık yeniden değerlendiririm. (K.A.)	
17. Karar vermeden önce genellikle bilgi kaynağının güvenilirliğini kontrol ederim (I usually check the credibility of the source of information before making judgements)					Değişiklik yapılmadı.
18. Eyleme geçmeden önce genellikle aldığım kararın daha geniş sonuçlarını düşünürüm (I usually think about the wider implications of a decision before taking action)				Çevirisi sadeleştirilebilir. (H.R.Y.)	Öneri doğrultusunda çeviri sadeleştirildi.
19. Eylemlerimi geliştirip geliştiremeyeceğimi görmek için eylemlerimi sık sık düşünürüm (I often think about my actions to see whether I could improve them)				Çevirisi sadeleştirilebilir. (H.R.Y.) Geliştirip geliştiremeyeceğimi görmek için eylemlerimi sık sık düşünürüm (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.

Aşağıda yer alan her bir ifadeye 1'den 5'e kadar ne ölçüde katıldığınıza dair katılım derecenizi lütfen belirtiniz.	Gerekli	Gerekli Ancak Yetersiz	Gereksiz	Varsa, lütfen düzeltme önerinizi yazınız.	
İFADELER					
YARATICI MUTFAK SÜRECİ ÖLÇEĞİ (CREATIVE CULINARY PROCESS SCALE)					
20. Yeni fikir ve verileri kategorize ederim (I categorize new ideas and data)				Bu maddenin sırası değiştirilebilir. İlk soru olarak kaldığında, hangi fikir ve veriden bahsedildiği anlaşılmıyor. 4. Sırada sorulabilir	Öneri değerlendirildi ancak ifadenin sırası değiştirilmedi ve ifade değiştirilmedi.

			örneğin. Ayrıca eğer katılımcılarınız araştırmacı değilse data kelimesi için “veri” yerine “bilgi” kelimesini kullanmayı düşünebilirsiniz. Bilgi, tam olarak data ya karşılık gelme de halk arasında veri pek anlaşılmayabilir. (K.A.)	
21. Başarılı sanat çalışmalarını incelemek için fotoğraflarım ya da diğer kayıt yöntemleriyle kayıt altına alırım (I record successful artworks with my photos or other recording methods to analyze them)			Başarılı sanat çalışmalarını fotoğraf ya da diğer kayıt yöntemleriyle kayıt altına alırım. (B.D.) Başarılı sanatsal çalışmalarını incelemek için fotoğraflarım ya da diğer kayıt yöntemleriyle kaydedirim. (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.
22. Başarısız sanat çalışmalarını incelemek için kayıt altına alırım (I record unsuccessful artworks for analysis)			21 veya 22. ifadelerden biri seçilebilir. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ancak bahsedilen 2 ifade de anket formunda tutuldu.
23. Okuyarak veri toplarım (I collect data by reading)				İfade değiştirilmedi.
24. Hafızamı ve kayıtlarımı tarayarak çözümler bulabilirim (I can find solutions by scanning my memory and records)			Kayıtlarımdan kasıt nedir? (H.R.Y.) Hafızamı ve kayıtlarımı gözden geçirerek çözümler	Öneri değerlendirildi. Önceki ifadelerle birlikte bütüncül bir anlam içerdiği düşünüldü.

				bulabilirim (K.A.)	“kayıtlarım” ibaresine herhangi bir açıklama getirilmemesi yönünde karar verildi ve ifade değiştirilmedi.
25. Eski fikirleri/deneyimleri yeni işler yaratmakta kullanmak için yeni yollar bulurum (I find new ways to use old ideas/experiences to create new business)				Yeni iş yaratmak için eski fikir/deneyimleri kullanmanın yeni yollarını bulurum. (B.D.) Çeviri sadeleştirilebilir. (H.R.Y.) Yeni bir iş yaratırken eski deneyimleri kullanarak yeni yollar bulurum. (K.A.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.
26. Aynı şeye/duruma/olaya/olguya farklı perspektiflerden bakarım (I look at the same thing from different perspectives)					Değişiklik yapılmadı.
27. Farklı fikirleri harmanlayarak yaratıcılığımı artırmaya çalışırım (I blend different ideas for better creativity)				Daha yaratıcı olmak için farklı fikirleri harmanlarım. (Ş.K.)	Öneri doğrultusunda ifade değiştirildi.
28. Gün içinde gördüklerimi mutfak işlerime uygulayırım (I apply what I see during the day to my kitchen work)					Değişiklik yapılmadı.
29. Yeni bir fikir geliştirirken konuyla ilgili kavramları kullanırım (I use relevant concepts when developing a new idea)				Konsept kelimesi aynen kullanılabilir mi? (K.A.)	Öneri değerlendirildi ancak ifade değiştirilmedi.
30. Eğer bir fikir yeterince iyi değilse yerine yenisini ararım (If an idea is not good enough, I look for a replacement)					Değişiklik yapılmadı.
31. Kavramları ve metaforları birleştirerek yeni fikirler keşfederim (I explore new ideas by combining concepts and metaphors)					Değişiklik yapılmadı.
32. Soyut kavramları somut bir şekilde sunabilirim					Değişiklik yapılmadı.

(I can present abstract concepts in a concrete way)					
33. Bir tabak tasarımını bir kâğıda çizerek sunabilirim (I can present a kitchen concept by drawing it on a piece of paper)				Orijinalinde ‘tabak tasarımı’ değil ‘mutfak konsepti’ ifadesi geçiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ve öneride belirtilen deyim de ifadeye eklendi.
34. Tabak fikrimi veya tasarımımı somut bir şekilde sunabilirim (I can present my kitchen idea or design concretely)				Orijinalinde ‘tabak tasarımı’ değil ‘mutfak konsepti’ ifadesi geçiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ve ifade değiştirildi.
35. Bence, bir nesnenin işlevleri istendiğinde değiştirilebilir (I think the functions of an object can be changed at will)				Sürece ilişkin bir ifade olmak yerine bir tutumu belirtiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ancak ölçeğin bütünlüğünü korumak adına ifade anket formundan çıkarılmadı.
36. İşime uyguladığım teknik, türünün tek örneğidir (The technique I apply to my work is the only one of its kind)				Sürece ilişkin bir ifade olmak yerine bir yargıyı belirtiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ancak ölçeğin bütünlüğünü korumak adına ifade anket formundan çıkarılmadı.
37. Teknikler geliştirmek işimi daha yaratıcı hale getiriyor (Developing techniques makes my work more creative)				Sürece ilişkin bir ifade olmak yerine bir yargıyı belirtiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ancak ölçeğin bütünlüğünü korumak adına ifade anket formundan çıkarılmadı.
38. Zor durumlarda buluşlar yapmaya çalışırım (I try to make inventions in difficult situations)					Değişiklik yapılmadı.
39. Kısıtlamalarla/engellerle karşılaşsam da ne yapacağımı bilir (When I encounter constraints, I know where to go next)					İfade dil ve anlam bilgisi açısından araştırmacı tarafından tekrar değerlendirildi ve değiştirildi.
40. Bir karar ancak kapsamlı bir değerlendirmeden sonra verilir (A decision is made only after thorough consideration)				Sürece ilişkin bir ifade olmak yerine bir	Öneri değerlendirildi ancak ölçeğin

				tutumu belirtiyor. (B.Ö.)	bütünlüğünü korumak adına ifade anket formundan çıkarılmadı.
41. Farklı görüşleri değerlendiririm ve en makul olanı seçerim (I consider different opinions and choose the most reasonable)					Değişiklik yapılmadı.
42. Güvenilir bir fikir üretildiğinde, kapsamlı bir değerlendirmeden sonra uygulam (Once a solid idea is generated, I implement it after thorough evaluation)					İfade dil ve anlam bilgisi açısından araştırmacı tarafından tekrar değerlendirildi ve değiştirildi.
43. Bir çalışma tekrar tekrar değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir A study should be evaluated and improved over and over again				Sürece ilişkin bir ifade olmak yerine bir tutumu belirtiyor. (B.Ö.)	Öneri değerlendirildi ancak ölçeğin bütünlüğünü korumak adına ifade anket formundan çıkarılmadı.
44. Bir problemle uğraşırken yeni çözümler bulmaya devam edebilirim (I can continue to find new solutions when dealing with a problem)					Değişiklik yapılmadı.
45. Yaratım sürecinde her fikri test etmeye çalışırım (I try to test every concept in the creative process)				Yaratıcı süreçteki her fikri test etmeye çalışırım. (B.D.) Yaratıcılık sürecinde her fikri test etmeye çalışırım (Ş.K.)	Öneriler doğrultusunda ifade değiştirildi.
46. İşimde en iyi fikir kombinasyonunu sunarım (I present the best combination of ideas in my job)					Değişiklik yapılmadı.

Ek-2: Anket Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket formu Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı'nda Doç. Dr. Ebru Zencir Çiftçi'nin danışmanlığında yürütülen “KÜLTÜREL SERMAYENİN YARATICI MUTFAK SÜRECİNE ETKİSİNDE ELEŞTİREL DÜŞÜNCE EĞİLİMİNİN ROLÜ” isimli yüksek lisans tez çalışması için bilgi toplama aracı olarak hazırlanmıştır. Anket dört bölümden oluşmaktadır. Anketin ortalama cevaplama süresi 8 dakikadır. Elde edilen veriler yalnızca bilimsel amaçla kullanılacak olup, üçüncü bir şahısla paylaşılmayacak, kesinlikle gizli tutulacaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

ARAŞTIRMACILAR:

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Samuray Hakan Bulut, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ebru Zencir Çiftçi, Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü

Demografik Bilgiler:

1. Lütfen yaşınızı belirtiniz: () 18-26 yaş () 27-36 yaş () 37-46 yaş () 47 yaş ve üzeri
2. Lütfen cinsiyetinizi belirtiniz: () Kadın () Erkek
3. Eğitim aldığınız üniversitenin türü () Devlet () Vakıf
4. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'nde öğrenim gördüğünüz üniversitenin adı

Lütfen Kültürel Sermaye ile ilgili aşağıdaki ifadeleri okuyun ve size en uygun cevabı seçiniz. 1- Hiçbir zaman 2- Nadiren 3- Bazen 4- Sıklıkla 5- Her zaman	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
1. Bilim müzelerine ve bilim parklarına (planetaryum, bilim merkezi vb.) giderim	1	2	3	4	5
2. Bilim derslerine, bilim etkinliklerine ve bilim konuşmalarına katılırım	1	2	3	4	5
3. Bilim dergileri ya da bilimsel kitaplar okurum	1	2	3	4	5
4. Televizyonda bilimsel programlar izlerim veya bilimle ilgili filmleri izlemeye giderim	1	2	3	4	5
5. Klasik müzik dinletisine veya konserlerine giderim	1	2	3	4	5
6. Sanat müzelerine veya başka tür (bilim dışı) müzelere giderim	1	2	3	4	5
7. Roman veya tarih kitapları okurum	1	2	3	4	5
8. Geleneksel Türk sanatlarıyla ilgili performanslara veya tiyatroya giderim	1	2	3	4	5
Lütfen Eleştirel Düşünce Eğilimi ile ilgili aşağıdaki ifadeleri okuyun ve size en uygun cevabı seçiniz. 1- Kesinlikle katılmıyorum 2- Katılmıyorum 3- Kararsızım 4- Katılıyorum 5- Kesinlikle katılıyorum	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne katılıyorum ne katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum

9. Bir tartışma sırasında genellikle büyük resmi düşünmeye çalışırım	1	2	3	4	5
10. İşleri yapış yöntemlerimi belirlemek için sık sık yeni fikirlere başvururum	1	2	3	4	5
11. Kendim için bilgi bulurken birden fazla kaynak kullanırım	1	2	3	4	5
12. Genellikle yeni fikirlerin peşindeyimdir	1	2	3	4	5
13. Bazen sıkı sıkıya bağlı olduğum bazı görüşleri değiştirecek daha iyi fikirler üretirim	1	2	3	4	5
14. Bir konu hakkında diğer insanların bakış açısını anlamak önemlidir	1	2	3	4	5
15. Yaptığım seçimleri gerekçelendirmek önemlidir	1	2	3	4	5
16. Bir şeyler öğrenebilmek için deneyimlerimi sık sık yeniden değerlendiririm	1	2	3	4	5
17. Karar vermeden önce genellikle bilgi kaynağının güvenilirliğini kontrol ederim	1	2	3	4	5
18. Eyleme geçmeden önce verdiğim kararın olası sonuçlarını düşünürüm	1	2	3	4	5
19. Eylemlerimi geliştirip geliştiremeyeceğimi görmek için sık sık gözden geçiririm	1	2	3	4	5
Lütfen Yaratıcı Mutfak Süreci ile ilgili aşağıdaki ifadeleri okuyun ve size en uygun cevabı seçiniz. 1- Hiçbir zaman 2- Nadiren 3- Bazen 4- Sıklıkla 5- Her zaman	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
20. Yeni fikir ve verileri kategorize ederim	1	2	3	4	5
21. Başarılı sanat çalışmalarını analiz etmek için fotoğraf ya da diğer kayıt yöntemleriyle kayıt altına alırım	1	2	3	4	5
22. Başarısız sanat çalışmalarını analiz etmek için kayıt altına alırım	1	2	3	4	5
23. Okuyarak veri toplarım	1	2	3	4	5
24. İhtiyaç duyduğumda hafızamı ve kayıtlarımı (fotoğraflar, videolar, notlar vb.) gözden geçirerek çözümler bulabilirim	1	2	3	4	5
25. Yeni işler yaratmak için eski fikir ve deneyimleri kullanmanın yeni yollarını bulurum	1	2	3	4	5
26. Aynı şeye/duruma/olaya/olguya farklı perspektiflerden bakarım	1	2	3	4	5
27. Daha yaratıcı olmak için farklı fikirleri harmanlarım	1	2	3	4	5
28. Gün içinde gördüklerimi mutfak işlerime uygularım	1	2	3	4	5
29. Yeni bir fikir geliştirirken konuyla ilgili kavramları araştırırım	1	2	3	4	5
30. Eğer bir fikir yeterince iyi değilse yerine yenisini ararım	1	2	3	4	5
31. Kavramları ve metaforları birleştirerek yeni fikirler keşfederim	1	2	3	4	5
32. Soyut kavramları somut bir şekilde sunabilirim	1	2	3	4	5
33. Bir yemek, pasta, mutfak konsepti vb. örneğini kâğıda çizerek tasarlayabilirim	1	2	3	4	5
34. Kafamda oluşturduğum bir mutfak işini somut bir şekilde sunabilirim	1	2	3	4	5
35. Bence, yaratıcılık sürecinde kullanılan bir nesnenin işlevleri istendiğinde değiştirilebilir	1	2	3	4	5
36. İşime uyguladığım teknik türünün tek örneğidir	1	2	3	4	5
37. Tekniklerin geliştirilmesi işimi daha yaratıcı hale getiriyor	1	2	3	4	5
38. Zor durumlarda buluşlar yapmaya çalışırım	1	2	3	4	5
39. Kısıtlamalarla karşılaştığımda, bir sonraki adımda nereye gideceğimi biliyorum	1	2	3	4	5

40. Bir karar ancak kapsamlı bir değerlendirmeden sonra verilir	1	2	3	4	5
41. Farklı görüşleri değerlendiririm ve en makul olanı seçerim	1	2	3	4	5
42. Dikkat çekici bir fikir üretildiğinde, kapsamlı bir değerlendirmeden sonra uygulamam	1	2	3	4	5
43. Bir çalışma tekrar tekrar değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir	1	2	3	4	5
44. Bir problemle uğraşırken yeni çözümler bulmaya devam edebilirim	1	2	3	4	5
45. Yaratıcı süreçteki her fikri test etmeye çalışırım	1	2	3	4	5
46. İşimde en iyi fikir kombinasyonunu sunarım	1	2	3	4	5

Ek-3: Anket Formunda Yer Alan İfadelerin Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek	Boyut	İfade	Çarpıklık Değeri	Basıklık Değeri
Kültürel Sermaye	Bilimsel ve Teknik	-Bilim müzelerine ve bilim parklarına (planetarium, bilim merkezi vb.) giderim	,286	,266
		-Bilim derslerine, bilim etkinliklerine ve bilim konuşmalarına katılırım	,355	-,117
		-Bilim dergileri ya da bilimsel kitaplar okurum	,075	-,284
		-Televizyonda bilimsel programlar izlerim veya bilimle ilgili filmleri izlemeye giderim	-,392	-,176
	Sanatsal ve Edebi	-Klasik müzik dinletisine veya konserlerine giderim	,454	-,632
		-Sanat müzelerine veya başka tür (bilim dışı) müzelere giderim	,001	-,440
		-Roman veya tarih kitapları okurum	-,483	-,363
		-Geleneksel Türk sanatlarıyla ilgili performanslara veya tiyatroya giderim	,402	-,350
	Eleştirel Düşünce Eğilimi	-Bir tartışma sırasında genellikle büyük resmi düşünmeye çalışırım	-,354	,069
		- İşleri yapış yöntemlerimi belirlemek için sık sık yeni fikirlere başvururum	-,462	,655
		-Kendim için bilgi bulurken birden fazla kaynak kullanırım	-,459	,039
		-Genellikle yeni fikirlerin peşindeyimdir	-,755	1,330
	Eleştirel Düşünce Eğilimi	-Bazen sıkı sıkıya bağlı olduğum bazı görüşleri değiştirecek daha iyi fikirler üretirim	-,353	,112
			-,744	,837

	-Bir konu hakkında diğer insanların bakış açısını anlamak önemlidir	-,590	,748
	-Yaptığım seçimleri gerekçelendirmek önemlidir	-,197	,094
Yansıtıcı	-Bir şeyler öğrenebilmek için deneyimlerimi sık sık yeniden değerlendiririm	-,374	,256
Şüphecilik	-Karar vermeden önce genellikle bilgi kaynağının güvenilirliğini kontrol ederim	-,713	,466
	-Eyleme geçmeden önce verdiğim kararın olası sonuçlarını düşünürüm	-,330	-,036
	-Eylemlerimi geliştirip geliştiremeyeceğimi görmek için sık sık gözden geçiririm		
	-Yeni fikir ve verileri kategorize ederim	-,037	-,810
	-Başarılı sanat çalışmalarını analiz etmek için fotoğraf ya da diğer kayıt yöntemleriyle kayıt altına alırım	-,365	-,282
Fikir Hazırlığı	-Başarısız sanat çalışmalarını analiz etmek için kayıt altına alırım	-,061	-,679
	-Okuyarak veri toplarım	-,459	-,487
Yaratıcı Mutfak Süreci			
	-İhtiyaç duyduğumda hafızamı ve kayıtlarımı (fotoğraflar, videolar, notlar vb.) gözden geçirerek çözümler bulabilirim	-,354	-,018
Fikir Kuluçka	-Yeni işler yaratmak için eski fikir ve deneyimleri kullanmanın yeni yollarını bulurum	-,296	,157
	-Aynı şeye/duruma/olaya/olguya farklı perspektiflerden bakarım	-,277	-,313
	-Daha yaratıcı olmak için farklı fikirleri harmanlarım	-,257	-,258
	-Gün içinde gördüklerimi mutfak işlerime uygularam	-,156	-,423
	-Yeni bir fikir geliştirirken konuyla ilgili kavramları araştırırım	-,447	,069
	-Eğer bir fikir yeterince iyi değilse yerine yenisini ararım	-,164	-,604

	-Kavramları ve metaforları birleştirerek yeni fikirler keşfederim	-,032	-,498
	-Soyut kavramları somut bir şekilde sunabilirim	,102	-,398
	-Bir yemek, pasta, mutfak konsepti vb. örneğini kâğıda çizerek tasarlayabilirim	-,100	-,738
Fikir Geliştirme	-Kafamda oluşturduğum bir mutfak işini somut bir şekilde sunabilirim	-,348	-,241
	-Bence, yaratıcılık sürecinde kullanılan bir nesnenin işlevleri istendiğinde değiştirilebilir	-,072	-,326
	-İşime uyguladığım teknik türünün tek örneğidir	,101	-,286
	-Tekniklerin geliştirilmesi işimi daha yaratıcı hale getiriyor	-,353	-,394
	-Zor durumlarda buluşlar yapmaya çalışırım	-,339	-,140
	-Kısıtlamalarla karşılaştığımda, bir sonraki adımda nereye gideceğimi biliyorum	-,088	-,217
	-Bir karar ancak kapsamlı bir değerlendirmeden sonra verilir	-,437	-,481
Yaratıcı İşin Doğrulanması	-Farklı görüşleri değerlendiririm ve en makul olanı seçerim	-,318	-,565
	-Dikkat çekici bir fikir üretildiğinde, kapsamlı bir değerlendirmeden sonra uygulamam	-,303	-,556
	-Bir çalışma tekrar tekrar değerlendirilmeli ve geliştirilmelidir	-,385	-,658
	-Bir problemle uğraşırken yeni çözümler bulmaya devam edebilirim	-,307	-,416
	-Yaratıcı süreçteki her fikri test etmeye çalışırım	-,269	-,175
	-İşimde en iyi fikir kombinasyonunu sunarım	-,205	-,481

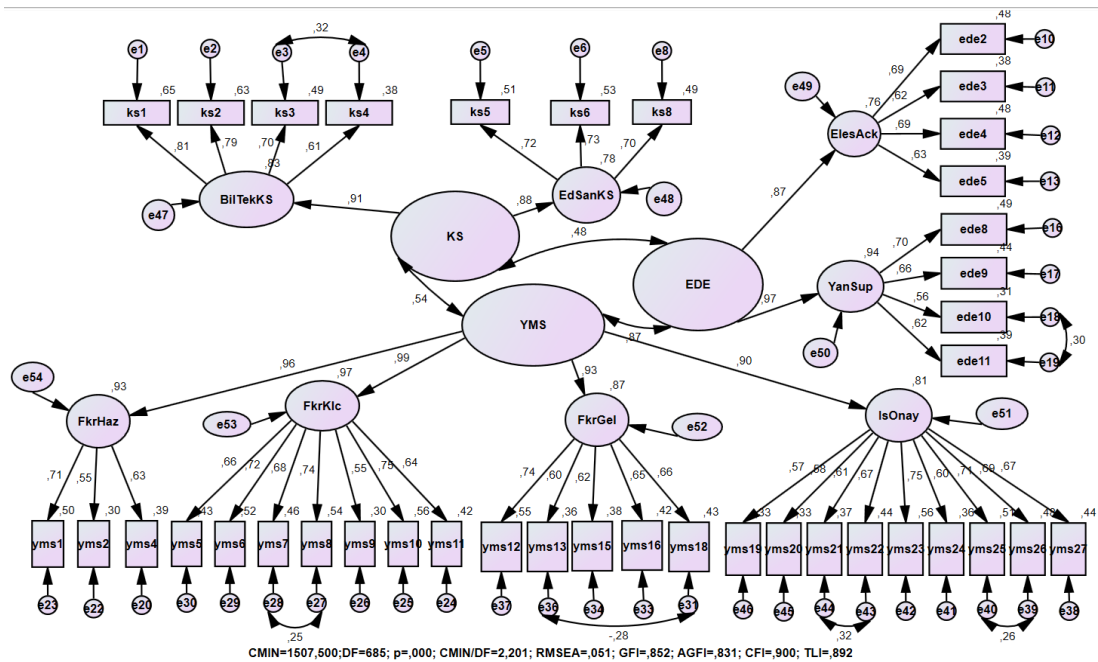
Ek-4: Katılımcı Profili

Demografik Özellikler		Frekans (n)	Yüzde (%)
Yaş	18-26	393	85,4
	27-36	41	8,9
	37-46	13	2,8
	47 yaş ve üzeri	13	2,8
Cinsiyet	Kadın	329	71,5
	Erkek	131	28,5
Üniversite Türü	Devlet	412	89,6
	Vakıf	48	10,4

Öğrenim Görülen Üniversite	Frekans (n)	Yüzde (%)
Afyon Kocatepe Üniversitesi	10	2,2
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	4	0,9
Akdeniz Üniversitesi	6	1,3
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	2	0,4
Anadolu Üniversitesi	42	9,1
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	7	1,5
Antalya Bilim Üniversitesi	3	0,7
Artvin Çoruh Üniversitesi	9	2
Atatürk Üniversitesi	51	11,1
Balıkesir Üniversitesi	22	4,8
Başkent Üniversitesi	2	0,4
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	8	1,7
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2	0,4
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi	10	2,2
Gaziantep Üniversitesi	7	1,5
İstanbul Gedik Üniversitesi	1	0,2
Gümüşhane Üniversitesi	12	2,6
Harran Üniversitesi	10	2,2
İstanbul Arel Üniversitesi	3	0,7
İstanbul Aydın Üniversitesi	5	1,1
İstanbul Medipol Üniversitesi	14	3
İstanbul Rumeli Üniversitesi	10	2,2
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	4	0,9
Kafkas Üniversitesi	6	1,3
Kapadokya Üniversitesi	5	1,1
Karabük Üniversitesi	1	0,2
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	10	2,2

Kastamonu Üniversitesi	9	2
Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi	8	1,7
Kocaeli Üniversitesi	1	0,2
Mardin Artuklu Üniversitesi	2	0,4
Mersin Üniversitesi	2	0,4
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	14	3
Munzur Üniversitesi	19	4,1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	24	5,2
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	12	2,6
Ordu Üniversitesi	2	0,4
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	2	0,4
Pamukkale Üniversitesi	5	1,1
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi	3	0,7
Sinop Üniversitesi	3	0,7
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	59	12,8
Şırnak Üniversitesi	2	0,4
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	26	5,7
Yeditepe Üniversitesi	1	0,2

Ek-5: Ölçüm Modeli

Ek-6: Etik Kurul İzni

Sosyal Ens.

Evrak Kayıt Tarihi: 20.01.2023

Protokol No: 475/2023

Tarih: 28.02.2023

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERÎ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	Yüksek Lisans Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Kültürel Sermayenin Yaratıcı Mutfak Sürecine Etkisinde Eleştirel Düşünce Eğiliminin Rolü
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Doç. Dr. Ebru ZENCİR ÇİFTÇİ
TEZ YAZARI:	Samuray Hakan BULUT
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu
Prof. Dr. Saime ÖNCE (Başkan-İkt. ve İdari Bil. Fak.)	
Prof. Dr. M. Erkan UYÜMEZ (Başkan Yardımcısı -İkt. ve İdari Bil. Fak.)	KATILMADI Prof. Dr. Fatime GÜNEÇ (Edebiyat Fak.)
Prof. Dr. Yıldız UZUNER (Eğitim Fak.)	Prof. Dr. Erkan YÜKSEL (İletişim Bil. Fak.)
Prof. Dr. Hapdan DEVECİ (Eğitim Fak.)	